

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ:

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Βασιλικής Σωτηρίου Μπούτρη

ΜΘ 12015

**«Οι εθνικές αντιτρομοκρατικές πολιτικές στο μικροσκόπιο του
Στρασβούργου»**

Επιβλέπων Καθηγητής

Λιάκουρας Πέτρος

Αθήνα 2015

**«Οι εθνικές αντιτρομοκρατικές πολιτικές στο μικροσκόπιο του
Στρασβούργου»**

Ο/Η Μπούτρη Βασιλική βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

(υπογραφή)

Περίληψη

Κύριος άξονας της μελέτης είναι η ερμηνευτική πορεία που ακολούθησε το Δικαστήριο του Στρασβούργου απέναντι στην υποχρέωση εφαρμογής της ΕΣΔΑ στις υποθέσεις παρέκκλισης λόγω τρομοκρατίας. Σκοπός της εμβάθυνσης είναι να κριθεί, εάν και μέχρι ποιου σημείου συμβαδίζουν οι αντιτρομοκρατικές πολιτικές με το πνεύμα της Σύμβασης, κατά πόσον τα μέτρα καταπολέμησης της τρομοκρατίας μειώνουν ή αυξάνουν τελικά την τρομοκρατική δραστηριότητα, όπως και να αξιολογηθεί ο βαθμός στον οποίο το Δικαστήριο εκπληρώνει την αρμοδιότητά του να εξισορροπήσει το αίτημα για ασφάλεια χωρίς την υπονόμηση του πεδίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αναγκαία στην προσπάθεια αυτή είναι η νομολογιακή εξέταση της ρήτρας παρέκκλισης μέσα από τα παραδείγματα δύο χωρών που έχουν βιώσει επι σειρά ετών κρούσματα τρομοκρατικής δράσης, το Ην. Βασίλειο και την Τουρκία.

Ο πόλεμος κατά της διεθνούς τρομοκρατίας, σχεδόν 15 χρόνια μετά την επίσημη κήρυξή του, δεν έχει αποδώσει καρπούς, αποδεικνύοντας πως οι πρακτικές καταπολέμησης που βασίζονται στη βία και η περιστολή των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών στρέφονται τελικά εναντίον του εκζητουμένου, που εν προκειμένω, είναι η ασφάλεια. Η τρομοκρατία δεν εξαλείφεται με τρομοκρατία, είναι πρόβλημα που χρήζει πολιτικής επίλυσης. Το Δικαστήριο αντανακλώντας τις απόψεις πολιτικού φιλελευθερισμού που διαπνέουν την ΕΣΔΑ, επιχειρεί με την παραχώρηση του περιθωρίου εκτίμησης στα κράτη αφενός να τα κρατήσει κοντά στο πνεύμα της Σύμβασης και αφετέρου, να θέσει τα όρια εντός των οποίων μπορεί να ασκείται η αντιτρομοκρατική πολιτική χωρίς να παραγκωνίζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα. Σαφώς οι σκόπελοι που πρέπει να αντιμετωπιστούν είναι πολλοί, αλλά αφορούν πρωτίστως εξωδικαστικούς παράγοντες. Τα κράτη, εγγυητές και συνάμα παραβάτες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είναι εκείνα που πρέπει να συνδράμουν στην προσπάθεια αυτή σεβόμενα ευλαβικά τα κριτήρια της ρήτρας και τις δικαστικές υποδείξεις προκειμένου να βρεθεί η χρυσή τομή που θα επιτρέψει στη ζυγαριά ανάμεσα στην ελευθερία και την ασφάλεια να ισορροπήσει.

Λέξεις Κλειδιά: *Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ρήτρα παρέκκλισης,, δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης, άρθρο 3 ΕΣΔΑ, άρθρο 5 ΕΣΔΑ, τρομοκρατία.*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας οφείλω να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στους ανθρώπους που συνέβαλαν στην πραγματοποίησή της. Πρωτίστως, στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Λιάκουρα για την ανεκτίμητη βοήθειά του, τις χρήσιμες υποδείξεις, την επιστημονική καθοδήγηση και ιδιαίτερα για τη στήριξη και την ενθάρρυνσή του. Ακόμα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη της τριμελούς επιτροπής, την κ. Μπόση για το ενδιαφέρον και την προθυμία να μου δώσει τις κατευθυντήριες γραμμές που χρειαζόμουν στο αρχικό στάδιο της συγγραφής, όπως και τον κ. Λιαρόπουλο για την πολύτιμη συνδρομή του.

Στους γονείς μου

ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Άρθρ.	Άρθρο
ΑΣΔΑ	Αμερικανική Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΓΓ/ΣΕ	Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου της Ευρώπης
ΔΣΑΠΔ	Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕΔΑ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	3
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	4
ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
Θεωρητική προσέγγιση του ζητήματος της τρομοκρατίας.....	13
«Νέα» Τρομοκρατία: «Νέος» μύθος ή πραγματικότητα;	13
Το διακύβευμα Ελευθερία ή Ασφάλεια	21
Το ατελέσφορο του Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας.....	25
Η προσέγγιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ.....	28
Το άρθρο 3	29
Το άρθρο 5	33
Το άρθρο 15 : Παρέκκλιση σε περίπτωση ανάγκης.....	37
Η Νομολογιακή Εξέλιξη του Άρθρου 15	45
Η περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου	45
Υπόθεση Lawless κατά Ιρλανδίας.....	46
Υπόθεση Ιρλανδίας κατά Ηνωμένου Βασιλείου	49
Υπόθεση Brogan και λοιποί κατά Ην.Βασιλείου	59
Υπόθεση Brannigan and Mc Bride κατά Ην. Βασιλείου.....	64
Υπόθεση A. and Others κατά Ην.Βασιλείου	68
Η περίπτωση της Τουρκίας	75
Υπόθεση Aksoy κατά Τουρκίας	76
Το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης.....	80
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	91
Ο ρόλος της ρήτρας παρέκκλισης στο Ευρωπαϊκό Σύστημα Προστασίας Δικαιωμάτων	91
Είναι η τρομοκρατία λόγος παρέκκλισης;.....	93
Ο ρόλος του Δικαστηρίου του Στρασβούργου.....	96
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	100
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	105

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εάν ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος με τα δεινά που προκάλεσε στην ανθρωπότητα θεωρηθεί το ιστορικό εκείνο γεγονός που γέννησε διεθνώς την ανάγκη για μια κοινωνία δικαίου στον πυρήνα της οποίας τοποθετούνται τα ανθρώπινα δικαιώματα, ο «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας» σηματοδοτεί την αλλαγή αυτών των προτεραιοτήτων με ηχηρό αίτημα πλέον την εθνική ασφάλεια.

Η διαχείριση ωστόσο ενός φαινομένου τόσο ιδιάζουσας φύσης όσο η τρομοκρατία αποδεικνύεται ριψοκίνδυνο εγχείρημα. Η ανάγκη για δραστική καταπολέμηση αναπαράγει το δίλημμα ελευθερία ή ασφάλεια και ζητάει αρωγό στην προσπάθεια αυτή τον παραμερισμό κάθε νομικού και πολιτικού κωλύματος. Τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι δικονομικές εγγυήσεις παρακάμπτονται, το κράτος δικαίου υποχωρεί και αντ' αυτού αναδύεται ένα κράτος πρόληψης με την ασφάλεια να ανάγεται σε υπερδικαίωμα.

Τα κράτη θεωρούν επικίνδυνη την προώθηση των θεμελιωδών ελευθεριών για την περαιτέρω εξάπλωση της τρομοκρατίας με αποτέλεσμα οι ατομικές και πολιτικές ελευθερίες και δικαιώματα να θυσιάζονται στο βωμό της αντιτρομοκρατικής εκστρατείας. Η σύλληψη και κράτηση υπόπτων χωρίς δίκη, η παρακολούθηση τηλεπικοινωνιών, η διακριτική μεταχείριση αλλοδαπών, οι μαζικές απελάσεις ατόμων χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι συνθήκες αντιμετώπισής τους στη χώρα προορισμού καθώς και πρακτικές απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης στο στάδιο κράτησης και ανάκρισης είναι μερικά δείγματα της πραγματικότητας που λαμβάνει χώρα στα πλαίσια της «μάχης» κατά της τρομοκρατίας. Ωστόσο, η καταστολή από μόνη της, όχι μόνο δεν οδηγεί στην εξάλειψη της τρομοκρατίας, αλλά πυροδοτεί εκ νέου τη διόγκωσή της, αφού εντείνει το αίσθημα της κοινωνικής αδικίας. Όσοι τρομοκράτες κι αν συλληφθούν, ενόσω αγνοούνται τα αίτια που γεννούν την τρομοκρατική δράση, ο φαύλος κύκλος της βίας θα εξακολουθεί να αναπαράγεται. Το ζητούμενο συνεπώς είναι η εξεύρεση μιας εξισορροπιστικής λύσης για την αποτελεσματική άσκηση της αντιτρομοκρατικής πολιτικής με τον απαιτούμενο παράλληλο σεβασμό των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Το πρόβλημα αυτό απασχολεί τη διεθνή κοινότητα σχεδόν από τα μέσα της δεκαετίας του '50, όπου πληθώρα διεθνών συμβάσεων με προεξέχουσας σημασίας την

Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) υπογράφηκαν με στόχο τη διαφύλαξη της δημοκρατικής σταθερότητας. Η ΕΣΔΑ είναι το πρώτο διεθνές κείμενο προστασίας δικαιωμάτων που ενσωμάτωσε το δικαίωμα προσωρινής παρέκκλισης του κράτους από ορισμένες υποχρεώσεις της Σύμβασης σε περιόδους σοβαρών εσωτερικών κρίσεων. Εντούτοις, επειδή τα κράτη σκοπίμως επιτείνουν τη διάρκεια των καταστάσεων ανάγκης προς εξυπηρέτηση πολιτικών συμφερόντων, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), ως θεματοφύλακας της ΕΣΔΑ, επωμίζεται το δύσκολο έργο να θέσει τα όρια που θα επιφέρουν την πολυπόθητη εξισορρόπηση των αξιών της ελευθερίας και της ασφάλειας δίχως να στερεί συγχρόνως, την ουσία της μίας από την άλλη.

Αντικείμενο της μελέτης αυτής είναι η ανάλυση και κριτική αποτίμηση του τρόπου προσέγγισης του Δικαστηρίου του Στρασβούργου σε υποθέσεις παρέκκλισης που άπτονται ζητημάτων τρομοκρατίας. Έμφαση δίνεται στο δικαίωμα στη σωματική ακεραιότητα (άρθρο 3 ΕΣΔΑ) και στο δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια του ατόμου (άρθρο 5 ΕΣΔΑ) που είναι από τα πρώτα δικαιώματα που παραβιάζονται κατά συρροή από τις εθνικές αντιτρομοκρατικές πολιτικές σε καθεστώς έκτακτης ανάγκης. Στο επίκεντρο της μελέτης βρίσκονται επίσης η ρήτρα παρέκκλισης και το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης.

Το συγκεκριμένο θέμα παρουσιάζει ενδιαφέρον γιατί στρέφει την προσοχή σε μια δύσκολη πτυχή του διπόλου τρομοκρατία-ανθρώπινα δικαιώματα, η οποία επισταμένως συγκαλύπτεται στις προσχηματικές διακηρύξεις των κρατών περί ανάγκης καταστολής του φαινομένου που συνιστά κίνδυνο για την οργανωμένη ζωή του έθνους, τα δικαιώματα του φερόμενου ως τρομοκράτη. Η προβληματική των καταστάσεων ανάγκης επικαιροποιείται με τη διεξαγωγή του πολέμου κατά της διεθνούς τρομοκρατίας κρούοντας τον κώδωνα του κινδύνου για επ'άοριστον περιστολή των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών με την επίφαση μιας απειλής που ναι μεν αιωρείται πιο ορμητική από ποτέ ανά τον κόσμο, αλλά που συγχρόνως είναι αδύνατο να προσδιοριστεί σε τόπο, χρόνο ή ένταση, ώστε να νομιμοποιεί την υπέρμετρη στέρηση θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η πολύπλοκη φύση του θέματος έχει διχάσει την επιστημονική κοινότητα. Στο στόχαστρο της κριτικής βρίσκεται ο τρόπος χειρισμού των καταστάσεων ανάγκης από το ΕΔΔΑ και ειδικότερα, η χρησιμότητα του δόγματος του περιθωρίου εκτίμησης ως νομικού εργαλείου ερμηνείας της ρήτρας παρέκκλισης. Η διακριτική ευχέρεια που παραχωρείται στα

κράτη για την εκτίμηση της σοβαρότητας της κρίσης και την επιλογή του κατάλληλου τρόπου διαχείρισής της, κρίνεται υπέρ του δέοντος ευρεία, ενώ συγχρόνως, υποστηρίζεται ότι αφαιρεί μέρος της δικαστικής αρμοδιότητας ελέγχου με αποτέλεσμα να οδηγεί σε καταχρηστική μεταχείριση της ρήτηρας και υπονόμηση του οικοδομήματος της ΕΣΔΑ.

Στόχος του παρόντος πονήματος είναι η διερεύνηση του τρόπου που αντιλαμβάνεται το ΕΔΔΑ την πολύπλευρη λειτουργικότητα που διαπνέει το σύστημα της ΕΣΔΑ στις καταστάσεις ανάγκης και ο προσδιορισμός του βαθμού που εκπληρώνει το καθήκον του ως θεμελιωτή της Σύμβασης. Αναγκαία είναι η επανεξέταση του διλήμματος ελευθερία ή ασφάλεια προκειμένου να διαπιστωθεί, εάν και κατά ποία έννοια συνδέεται με την περιστολή της ατομικής ελευθερίας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως επίσης και για να προσδιοριστούν τα όρια εκείνα που μπορούν να αποκαταστήσουν εκατέρωθεν την εύθραυστη ισορροπία μεταξύ των αξιών αυτών. Τέλος, πηγή προβληματισμού δεν μπορεί παρά να αποτελεί και το ερώτημα για το κατά πόσον ο πόλεμος κατά της διεθνούς τρομοκρατίας συνιστά λόγο παρέκκλισης από τα δικαιώματα της Σύμβασης.

Η μελέτη καταλήγει στο συμπέρασμα πως η περιστολή των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών δεν αυξάνει το μέρισμα της ασφάλειας. Τουναντίον, δημιουργεί νέους λόγους και κίνητρα για τρομοκρατική δράση. Πώς είναι δυνατόν άλλωστε, να μπορέσει να οικοδομηθεί μια ασφαλής κοινωνία, όταν οι ίδιες εθνικές αντιτρομοκρατικές πολιτικές υπονομεύουν την ελευθερία και την ασφάλεια; Τα κράτη, ως υποκείμενα διεθνούς δικαίου, είναι ταυτοχρόνως οι εγγυητές και οι παραβάτες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα πλήγματα επομένως που δέχεται ο πυρήνας των δικαιωμάτων στις καταστάσεις ανάγκης είναι πρωτίστως ζήτημα κρατικής διαχείρισης. Συνεκδοχικά, πολλές από τις αστοχίες ή τις αδυναμίες που καταλογίζονται στην ερμηνευτική προσέγγιση του ΕΔΔΑ στις καταστάσεις ανάγκης, οφείλονται σε μεγάλο βαθμό σε εξωδικαστικούς παράγοντες που δυσχεραίνουν το έργο του. Η εκ των πραγμάτων ετεροχρονισμένη ανάμειξή του στις υποθέσεις παρέκκλισης, σε συνδυασμό με την αρχή της επικουρικότητας που του στερεί την ευχέρεια ελιγμών και την ανυπαρξία ενός ανεξάρτητου και έγκυρου μηχανισμού ελέγχου νομιμότητας των καταστάσεων ανάγκης, λειτουργούν επιβαρυντικά στην ομαλή άσκηση των αρμοδιοτήτων του, καλλιεργώντας λανθασμένα μία περιρρέουσα αίσθηση παθητικότητας στη νομολογία του. Η ρήτρα παρέκκλισης, χάρη στην

ιδιότητά της να λειτουργεί ως δικλείδα ασφαλείας και συγχρόνως ως πόλος έλξης για τα κράτη στο σύστημα της Σύμβασης, μέσα πάντα από τον ορθολογικό χειρισμό της, μπορεί να εκπληρώσει το σκοπό ύπαρξής της και να διαφυλάξει το πνεύμα της Σύμβασης. Το ίδιο ισχύει και για το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης. Η διεθνής εποπτεία του ΕΔΔΑ, όντας το μέσο που θέτει τα όρια στη συνάρτηση τρομοκρατία-ασφάλεια, θεωρείται εξίσου πολύτιμη για την επίτευξη αυτού του στόχου.

Η θέσπιση αντιτρομοκρατικής πολιτικής σίγουρα είναι απαραίτητη για την ασφάλεια κάθε κράτους. Κατόπιν όσων αναφέρθηκαν όμως, και δεδομένου ότι ο στόχος της απόλυτης ασφάλειας αποδείχθηκε ψευδαίσθηση, η διεκδίκηση της ελευθερίας και των δικαιωμάτων που πηγάζουν από αυτή πρέπει να αποτελεί τον κρισιμότερο άξονα στη χάραξη της εθνικής και διεθνούς πολιτικής και δεν πρέπει επομένως να πάψει να συμπορεύεται με τις όποιες πολιτικές επιδιώξεις.

Προκειμένου να απαντηθούν τα ανωτέρω ερωτήματα, η μεθοδολογική προσέγγιση της έρευνας στηρίζεται στην ποιοτική ανάλυση και βιβλιογραφική διερεύνηση του ζητήματος της τρομοκρατίας και της νομικής αντιμετώπισής του μέσα στο σύστημα της ΕΣΔΑ. Η εργασία επιμερίζεται σε δύο κυρίως στάδια μελέτης. Σε πρώτο στάδιο επιχειρείται μια προσέγγιση σε θεωρητικό επίπεδο του φαινομένου της τρομοκρατίας, στηριζόμενο σε ιστορικό κυρίως υπόβαθρο, ενώ το δεύτερο στάδιο προσεγγίζει τους στόχους της έρευνας μέσω της περιπτωσιολογικής μελέτης.

Ειδικότερα, η δομή της εργασίας έχει ως εξής:

Στο πρώτο μέρος πραγματοποιείται μια ιστορική επισκόπηση του φαινομένου της τρομοκρατίας πριν και μετά τις επιθέσεις της 9/11 με μία παράλληλη και σύντομη συγκριτική ανάλυση της θεωρίας διαχωρισμού της τρομοκρατίας σε παραδοσιακή και «νέα». Ειδική αναφορά πραγματοποιείται στο δίλημμα ελευθερία ή ασφάλεια. Είναι ασυμβίβαστες ή αλληλοσυμπληρωματικές έννοιες; Υπερέχει κάποια εκ των δύο; Το ζήτημα προσεγγίζεται από ακαδημαϊκή και νομική σκοπιά. Ακόμα, εξετάζεται η νομιμοποιητική βάση του πολέμου κατά της τρομοκρατίας και τα αποτελέσματά του ως κατασταλτικής πολιτικής.

Στο δεύτερο μέρος, αναλύονται δύο από τα θεμελιώδη δικαιώματα που προστατεύονται στα άρθρα 3 (δικαίωμα στη σωματική ακεραιότητα) και άρθρο 5 (δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια) της ΕΣΔΑ. Κατόπιν, η μελέτη

επικεντρώνεται σε υποθέσεις παρέκκλισης και συγκεκριμένα στην περίπτωση του Ην. Βασιλείου και της Τουρκίας που εκδικάστηκαν από το ΕΔΔΑ. Η παρακολούθηση της νομολογίας εκκινεί με ανάλυση του ιστορικού των προσφυγών και καταλήγει σε κριτική αποτίμηση της κάθε απόφασης με στόχο τη σύγκριση με το πνεύμα της Σύμβασης. Ειδική μνεία γίνεται στο άρθρο 15 (δικαίωμα παρέκκλισης) και την κομβική του σημασία στο σύστημα της ΕΣΔΑ, ενώ παράλληλα, αξιολογούνται η χρησιμότητα του δόγματος του περιθωρίου εκτίμησης στην ερμηνεία της Σύμβασης, όπως και εν συνόλω η νομολογιακή προσέγγιση του ΕΔΔΑ στις καταστάσεις ανάγκης.

Θεωρητική προσέγγιση του ζητήματος της τρομοκρατίας

«Νέα» Τρομοκρατία: «Νέος» μύθος ή πραγματικότητα;

Λίγες λέξεις διακρίνονται από τόση απροσδιοριστία, υποκειμενικότητα και προκαλούν τέτοιο βαθμό πολιτικής διαφωνίας, όσο η έννοια τρομοκρατία και τρομοκράτης.¹ Η πολυδιάστατη φύση της τρομοκρατίας, παρά συντονισμένες απόπειρες, ως επί το πλείστον, διεθνών οργανισμών και κυβερνήσεων, εξακολουθεί και δυσχεραίνει την εύρεση οικουμενικά αποδεκτού εννοιολογικού προσδιορισμού του φαινομένου. Η σύγχυση γύρω από τον ορισμό της τρομοκρατίας συνοψίζεται εύστοχα στη ρήση «ο τρομοκράτης του ενός είναι μαχητής της ελευθερίας του άλλου» υπογραμμίζοντας πόσο δυσδιάκριτος είναι ο διαχωρισμός του τρομοκράτη από έναν επαναστάτη και κυρίως πως η χρήση βίας δεν αποτελεί μοναδικό χαρακτηριστικό του τρομοκράτη.

Ο όρος τρομοκρατία εμφανίζεται για πρώτη φορά το 1795 για να περιγράψει το «καθεστώς του τρόμου», που είχαν εγκαθιδρύσει οι Ιακωβίνοι την περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης, ως μέθόδου επιβολής κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών.² Ο Ροβεσπιέρος χαρακτήριζε την τρομοκρατία «ως μορφή μιας αυστηρής, ανελαστικής, άκαμπτης δικαιοσύνης, ταχύτατης απόδοσης δικαίου». ³ Ιστορικά όμως, η τρομοκρατία ως πρακτική πολιτικής βίας εντοπίζεται ήδη από την εποχή των Ζηλωτών και κατόπιν των Ασσασίνων και των Θάγκ.⁴ Οι ομάδες αυτές, προάγγελoi των μεταγενέστερων τρομοκρατικών οργανώσεων, ήταν κατά κανόνα θρησκευτικές, ενώ ενείχαν και στοιχεία πολιτικού προσανατολισμού. Δρούσαν δια της βίας, υπό την πεποίθηση εκπλήρωσης ενός «ιερού καθήκοντος» με στόχο τη διάδοση της εκάστοτε θρησκείας και σε πολλές περιπτώσεις την κατάκτηση ή επανάκτηση ενός ιερού τόπου από τους άπιστους.

---

¹ Sorel J.M, “Some Questions About the Definition of Terrorism and the Fight against Its Financing”, EJIL, vol.14:2, 2003, p.366.

² Μπόση Μ, «Περί του ορισμού της τρομοκρατίας», εκδ. Τραυλός, Αθήνα, 2000, σ. 21.

³ Ιωαννίδου Α, “Κοινωνία, Δίκαιο και Πολιτική κατά τη Γαλλική Επανάσταση”, Διπλωματική Εργασία στην Κοινωνιολογία του Δικαίου, ΑΠΘ, Σχολή ΝΟΠΕ, Τμήμα Νομικής, κατεύθυνση ιστορίας, φιλοσοφίας και κοινωνιολογίας του δικαίου, ΠΜΣ, Θεσσαλονίκη, 2011, σ. 40.

⁴ Rapoport D, “Fear and Trembling in Three Religious Traditions,” *The American Political Science Review*, Vol.78, No. 3, (Sept 1984), p. 659.

Η σύγχρονη εκδοχή της τρομοκρατίας τοποθετείται στα μέσα του 19^{ου} αι, όταν αρχίζει πλέον το φαινόμενο αυτό να εξελίσσεται ραγδαία και να αποκτά αυτόνομο ιδεολογικό περιεχόμενο.⁵ Ο D. Rapoport στη μελέτη του για τη διεθνή τρομοκρατία κατηγοριοποιεί το φαινόμενο σε τέσσερα διαδοχικά «κύματα», όπου «κύμα» νοείται ένας κύκλος δράσης σε μία δεδομένη χρονική περίοδο. «Ο κύκλος δράσης παρουσιάζει φάσεις συστολής και διαστολής και διαρκεί περίπου μία γενιά καθώς η ιδεολογία της κάθε εποχής τείνει να σβήνει μόλις ολοκληρωθεί ο ανθρώπινος κύκλος της ζωής. Έτσι, παρατηρείται παρόμοια περιστατικά να συμβαίνουν ταυτόχρονα σε διαφορετικές χώρες, ως αποτέλεσμα μιας κυρίαρχης τάσης που διαμορφώνει τα χαρακτηριστικά και τις σχέσεις των εκάστοτε δρώντων. Το κάθε κύμα τρομοκρατίας αντικατοπτρίζει το εξέχον, αν και όχι μοναδικό, εκείνο στοιχείο που καθορίζει τον κύκλο δράσης του».⁶

Το πρώτο κύμα, το «Αναρχικό» (1880-1920), αναπτύχθηκε αρχικά στη Ρωσία εξαιτίας της αποτυχίας του προγράμματος δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων⁷ και συμπίπτει χρονικά με τη Βιομηχανική Επανάσταση. Η ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης σε συνδυασμό με την ανάδυση αριστερών και δεξιών ιδεολογιών, οδηγούν στο σχηματισμό αναρχικών κινημάτων που κατακλύζουν την ευρωπαϊκή ήπειρο και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η Συνθήκη των Βερσαλιών και η λήξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, επιτάχυναν την εκδήλωση του δεύτερου κύματος τρομοκρατίας που κορυφώθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.⁸ Το «Αντιαποικιακό» κύμα (1920-1960) είχε στόχο την εθνική αυτοδιάθεση. Η τρομοκρατία εδώ λειτούργησε καθοριστικά στην εγκαθίδρυση νέων κρατών, όπως για παράδειγμα της Ιρλανδίας, της Κύπρου, του Ισραήλ και της Αλγερίας. Θετική ήταν και η επίδραση του ΟΗΕ που προώθησε εξ αρχής την αρχή της αυτοδιάθεσης και ενίσχυσε το αντιαποικιακό αίσθημα.

Τη δεκαετία του 1960 γεννιέται ιστορικά η τρομοκρατία όπως την εννοεί η δυτική κοινή γνώμη ακόμα και σήμερα.⁹ Έτσι, το τρίτο κύμα τρομοκρατίας, το « Νέο-

⁵ Μπόση Μ, «Περί του ορισμού της τρομοκρατίας», εκδ. Τραυλός, Αθήνα, 2000, σ.21.

⁶ Rapoport D., “The four waves of rebel terror and September 11”, *The Journal of Generative Anthropology*, Vol VIII, n.1, Spring/Summer 2002.

⁷ Moten A. R, “Understanding Terrorism: Contested Concept, Conflicting Perspectives and Shattering Consequences”, *Intellectual Discourse*, vol. 18, no. 1, 2010, p. 58.

⁸ Rapoport D, “The four waves of rebel terror and September 11”, *The Journal of Generative Anthropology*, Vol VIII, n.1, Spring/Summer 2002.

⁹ Μπόση Μ, « Περί του ορισμού της τρομοκρατίας», εκδ. Τραυλός, Αθήνα, 2000, σελ: 32.

Αριστερό»¹⁰ (1960-1980), εκδηλώθηκε μέσα από την ανάγκη περαιτέρω εκδημοκρατισμού.¹¹ Σημείο αναφοράς της περιόδου ο Πόλεμος του Βιετνάμ που ευνόησε τη δημιουργία οργανώσεων με αντι-ιμπεριαλιστική και αντι-αποικιακή συνείδηση, εντός και εκτός του ευρωπαϊκού χώρου που εξέφραζαν συγχρόνως, έμπρακτα την αλληλεγγύη τους στα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα του τρίτου κόσμου.¹² Η συνεργασία των εθνικών τρομοκρατικών οργανώσεων με τις αντίστοιχες άλλων χωρών και οι εντός συνόρων επιθέσεις με διεθνή σημασία λ.χ. πρεσβείες, ενέτειναν τις προσπάθειες συντονισμού της διεθνούς αντιτρομοκρατικής συνεργασίας. Τέλη της δεκαετίας του '70, κάνει την εμφάνισή του το «Θρησκευτικό» κύμα και συνδέεται τόσο με την Ιρανική Επανάσταση και την εγκαθίδρυση του Ισλαμικού Κράτους που σηματοδοτεί την αρχή ενός νέου Ισλαμικού Αιώνα για τους μουσουλμάνους, όσο και τη σοβιετική επέμβαση στο Αφγανιστάν. Ο ισλαμικός φονταμεταλισμός είναι ο πυρήνας της θρησκευτικής τρομοκρατίας που από τη δεκαετία του '80 δρά σε παγκόσμια κλίμακα μέχρι σήμερα.

Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι, από τα μέσα της δεκαετίας του '90, υπάρχει ριζική μεταβολή στη μορφολογία της τρομοκρατίας. Η αλλαγή αυτή αφορά στους δρώντες, τους σκοπούς, τα μέσα, τους στόχους και τα κίνητρα των τρομοκρατικών οργανώσεων.¹³ Η βομβιστική ενέργεια στο World Trade Center της Νέας Υόρκης το 1993, η επίθεση με το αέριο Σαρίν στο μετρό του Τόκιο δύο χρόνια αργότερα, την ίδια χρονιά οι επιθέσεις στην Οκλαχόμα, όπως και το 1998 στις αμερικανικές πρεσβείες στην Κένυα και την Τανζανία, ενίσχυσαν τη θεωρία περί ανάδυσης μιας νέας μορφής τρομοκρατίας, επιστέγασμα της οποίας αποτελεί η 11/9.

Οι υποστηρικτές της θεωρίας περί νέας τρομοκρατίας μιλούν για τρομοκρατικές ενέργειες που μοιράζονται νέα χαρακτηριστικά, διαφορετικά από το γνώριμο μοντέλο της μέχρι τώρα τρομοκρατικής δράσης. Έν πρώτοις, η πολιτική και κοσμική ιδεολογία της παραδοσιακής τρομοκρατίας σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, υποχωρεί αισθητά μπροστά στο θρησκευτικό κίνητρο. Πυρήνας της σύγχρονης τρομοκρατίας είναι το Ισλάμ και η διάδοσή του ιερό καθήκον. Ο απόλυτος αυτός τρόπος έκφρασης

---

¹⁰ Την ίδια περίοδο, παράλληλα με τη δράση των αριστερών τρομοκρατικών οργανώσεων, κάνει την εμφάνισή της και η ακροδεξιά τρομοκρατία που στηρίχθηκε κατά κανόνα σε κρατικούς ή παρακρατικούς μηχανισμούς, γι αυτό και δεν εξελείφθηκε ποτέ ως εχθρός από τον κρατικό μηχανισμό.

¹¹ Moten A.R, 'οπ.αν.', σελ. 40.

¹² Μπόση Μ, 'οπ.αν.', σελ: 32

¹³ Gofas A, "Old vs. New Terrorism: What's in a Name?", *Uluslararası İlişkiler*, vol.8, No32 (Winter 2012), p. 17-32.

του ιδεολογικού στόχου του νέου κύματος βίας βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με τα πρότυπα της σύγχρονης δημοκρατικής κοινωνίας στερώντας από την τελευταία κάθε περιθώριο διαπραγμάτευσης. Δεύτερον, η εντυπωσιακά αδιάκριτη χρήση βίας και τα αντιστρόφως ανάλογα αυξανόμενα ποσοστά θνησιμότητας συγκριτικά με την αριθμητική ποσότητα των επιθέσεων, αποτελούν ακόμα μία ένδειξη διαφοροποίησης από την τρομοκρατία του παρελθόντος. Ο κίνδυνος δεν περιορίζεται σε συγκεκριμένα γεωγραφικά σύνορα, είναι πλέον παγκόσμιος. Τρίτον, η διαφοροποιημένη δομή της νέας τρομοκρατίας. Η εγκατάλειψη της πυραμιδικής δομής των τρομοκρατικών οργανώσεων και η νέα δικτυακή διαμόρφωσή τους. Η ύπαρξη πολλών μικρών πυρήνων, αντί του ενός κεντρικού καθιστά την οργάνωση ασφαλέστερη, πιο ευέλικτη και αποτελεσματική. Επιπρόσθετα, η αξιοποίηση όλων των νέων τεχνολογιών και του διαδικτύου διευκολύνει τη συνεργασία και το συντονισμό στο δίκτυο. Η θρησκευτική τρομοκρατία στηρίζεται περισσότερο σε ομάδες-παρακλάδια και σε ατομικές ενέργειες από επαγγελματίες ή και ερασιτέχνες τρομοκράτες που δρουν αυτόνομα¹⁴. Τέταρτον, η ευκολότερη και σχετικά φθηνή πρόσβαση σε βιολογικά, χημικά ή ακόμα και πυρηνικά όπλα καθιστά πιο πιθανή από ποτέ τη χρήση τους από τους τρομοκράτες και αυξάνει δραματικά το ενδεχόμενο πρόκλησης πληγμάτων καταστροφικότερης έντασης σε πολιτικούς και στρατηγικούς στόχους.¹⁵ Τέλος, η έλλειψη ενός κράτους ή οργάνωσης-υποστηρικτή, εντείνει την άποψη περί ανάδυσης μιας νέας, αποκλειστικά θρησκευτικής μορφής τρομοκρατίας, οι κύριες πηγές χρηματοδότησης της οποίας προέρχονται, είτε από δωρεές και εμπορικές επενδύσεις, είτε από παράνομες ενέργειες όπως διακίνηση ναρκωτικών, απάτες και πειρατεία, καθιστώντας έτσι τη δράση της πιο επικίνδυνη από ποτέ.¹⁶

Εντούτοις, η εγκυρότητα αυτής της θεωρίας αμφισβητείται εντόνως από μία σημαντική μερίδα επιστημονικών αναλυτών. Εξετάζοντας ενδελεχώς και σε βάθος χρόνου το φαινόμενο της τρομοκρατίας, εύκολα διαπιστώνει κανείς ότι τα χαρακτηριστικά που εγκολπώνει ο όρος «νέα» δεν αποκλίνουν σε τέτοιο βαθμό από την παραδοσιακή μορφή του παρελθόντος, ώστε να επιβεβαιώνουν τους ισχυρισμούς για μετάβαση σε μία εξ'ολοκλήρου νέα εποχή για την τρομοκρατία. Τουναντίον,

---

¹⁴ Hoffman B, "Inside Terrorism", Columbia University Press, New York, 2006, p. 418.

¹⁵ Laquer W, "The New Terrorism: Fanaticism and the Arm of Mass Destruction", Oxford University Press, New York, 1999, p. 4.

¹⁶ Nimrod R, "Financing of Terrorism: Sources, methods and channels", *Terrorism and Political Violence*, vol.15, No.4, 2003, p.59-82.

εμπειρικές αναλύσεις αποδεικνύουν πως «παλιά» και «νέα» τρομοκρατία μοιράζονται πολλά κοινά χαρακτηριστικά.

Κατ'αρχάς, η θρησκεία δεν αποτελεί καινοτόμο στοιχείο στην τρομοκρατία. Πέρα από τις τρομοκρατικές ομάδες της αρχαιότητας που ήδη αναφέρθηκαν, η θρησκευτική ιδεολογία ήταν εμφανής και σε μετέπειτα οργανώσεις όπως στην Ιρλανδία ο IRA και η UVF που αποτελούνταν από καθολικούς και προτεστάντες αντίστοιχα, η μουσουλμανική FLN στην Αλγερία, η εβραϊκή Irgun και ο ΕΟΚΑ στην Κύπρο που εν μέρει ήταν επηρεασμένος από την Ελληνορθόδοξη Εκκλησία.¹⁷ Η «νέα» τρομοκρατία δεν είναι αμιγώς θρησκευτική όπως υποστηρίζεται, αλλά διαθέτει και σαφή πολιτική ατζέντα. Τα αιτήματα της Αλ Κάιντα για απόσυρση των ξένων δυνάμεων από τον Οίκο του Ισλάμ, η ανατροπή των υφιστάμενων κυβερνήσεων σε Σαουδική Αραβία και Αίγυπτο, η διάδοση του Πολιτικού Ισλάμ και η ίδρυση ενός παν-Ισλαμικού Χαλιφάτου έχουν ξεκάθαρα πολιτική στόχευση.¹⁸ Εξ' όσων λοιπόν αναφέρθηκαν, συνάγεται το συμπέρασμα ότι ο αμιγώς θρησκευτικός χαρακτήρας που αποτέλεσε το έναυσμα για την κατασκευή του «νέου» μοντέλου τρομοκρατίας, καταρρίπτεται από την αποδεδειγμένα άμεση συνάφεια της θρησκείας με την πολιτική που διαπνέει άμα τη γενέσει του το φαινόμενο της τρομοκρατίας. Όσον αφορά τώρα στην αδιαπραγμάτευτη στάση της θρησκευτικής τρομοκρατίας, αρκεί να αναφερθεί ότι στο παρελθόν, οργανώσεις όπως οι Tamil Tigers, ο IRA και το PKK αρνούσαν κάθε είδους διαπραγμάτευση των αιτημάτων τους. Η διαπραγματευτική προδιάθεση της κάθε τρομοκρατικής ομάδας δεν εξαρτάται αποκλειστικά από την ιδεολογική της ταυτότητα, είναι περισσότερο συνάρτηση των χρονικών και πολιτικών συγκυριών της εκάστοτε περιόδου, της δύναμης της ίδιας της τρομοκρατικής οργάνωσης και των αντιτρομοκρατικών μέτρων.

Αμφισβητήσιμο είναι επίσης το «νέο» διεθνές προφίλ που έχει αποκτήσει η τρομοκρατία. Τρομοκρατικές ομάδες με διεθνή δράση έχουν κάνει την εμφάνισή τους ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αι και συνδέονται με το αναρχικό κύμα. Μία σειρά από δολοφονίες, όπως του Ισπανού Πρωθυπουργού από τον ιταλό M. Angiolillo το 1892, της αυτοκράτειρας Ελισάβετ της Αυστρίας από τον ιταλό επίσης L.Luccheni το 1898 και του αυστριακού αρχιδούκα Frantz Ferdinand από σέρβο εθνικιστή στο Σαράγεβο

---

¹⁷ Spencer A, "Questioning the Concept of New Terrorism", *Peace Conflict & Development*, Issue 8 (January 2006), p.14.

¹⁸ *Ibid.*, p.14.

το 1914, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα.¹⁹ Εξίσου υπαρκτή ήταν από την εποχή εκείνη και η διεθνής συνεργασία μεταξύ τρομοκρατικών οργανώσεων (RAF, Ερυθρές Ταξιαρχίες, PLO και IRA) σε επίπεδο εκπαίδευσης και συγκάλυψης-υπόθαλψης.²⁰ Αντιθέτως, πρόσφατη εμπειρική μελέτη σχετικά με την παγκοσμιοποίηση του φαινομένου της τρομοκρατίας αποδεικνύει ότι οι τρομοκρατικές επιθέσεις μεταξύ 1968 και 2007 παρουσιάζουν «τοπικοποίηση».²¹ Η έρευνα του Goldman έλαβε ως εξαρτημένη μεταβλητή τη γεωγραφική εξάπλωση της τρομοκρατίας και διαπιστώθηκε σταδιακή μείωση της διεθνούς δράσης από 17% την περίοδο 1968-1977 και 24% μεταξύ 1978-1987 σε μόλις 5% από το 1988-2007.²²

Η τυφλή βία και η πρόκληση μεγάλου αριθμού θυμάτων, μολονότι είναι ακόμα δύο επιχειρήματα της υπό συζήτηση θεωρίας, στην πράξη δε φαίνεται να συνδέονται άμεσα με την ανάδυση της «νέας» μορφής τρομοκρατίας εφόσον η έξαρση φονικότητας στην τρομοκρατία ξεκινά από τη δεκαετία '80, πολύ νωρίτερα δηλαδή από τη δεκαετία που εμφανίζεται στο προσκήνιο η «νέα» θεωρία. Στατιστικά μάλιστα έχει αποδειχθεί ότι, η σχέση ανάμεσα στην επιλογή των στόχων και των αριθμό των θυμάτων γνωρίζει διακυμάνσεις ανάλογα με τη φύση της κάθε οργάνωσης και την εκάστοτε χρονική περίοδο.²³ Σε μελέτη της MIPT (Terrorism Knowledge Base) για τον υπολογισμό των είκοσι φονικότερων τρομοκρατικών οργανώσεων, μόνο οι εννέα αποδείχθηκαν αποκλειστικά θρησκευτικές. Αντίστοιχα, τακτικές που αποδίδονται αποκλειστικά στους ισλαμιστές τρομοκράτες, όπως οι επιθέσεις αυτοκτονίας, έχουν χρησιμοποιηθεί σωρηδόν από κοσμικές ομάδες με τα πρωτεία να κατέχει η μαρξιστική/λενινιστική οργάνωση Liberation Tigers of Tamil Eelam.²⁴ Ως εκ τούτου, κάθε πιθανότητα σύνδεσης των ανθρώπινων απωλειών με τον ιδεολογικό (θρησκευτικό ή κοσμικό) προσανατολισμό της τρομοκρατικής οργάνωσης είναι εσφαλμένη. Το ίδιο εσφαλμένη είναι και η πεποίθηση ότι οι «νέοι» τρομοκράτες δεν επιλέγουν στρατηγικούς στόχους επίθεσης και ότι αδιαφορούν για τις συνέπειες των

---

¹⁹ Ibid., p.22.

²⁰ Ibid., p.22

²¹Gofas A, "The Terrorism-Democracy Nexus and the Trade-Off Between Security and Civil Liberties", *International Politics in Times of Change*, The Konstantinos Karamanlis Institute for Democracy, *Series on European and International Affairs*, Athens, 2012, p. 287.

²² Ibid., p.287.

²³Crenshaw M, "The Debate over New vs Old Terrorism", presentation at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Chicago, Illinois, August 30- September 2, 2007.

²⁴Gofas A, "The Terrorism-Democracy Nexus and the Trade-Off Between Security and Civil Liberties", *International Politics in Times of Change*, The Konstantinos Karamanlis Institute for Democracy, *Series on European and International Affairs*, Athens, 2012, p. 290.

κινήσεων τους στην κοινή γνώμη γιατί λογοδοτούν μόνο στη θρησκεία τους που τους εγγυάται τη μεταθανάτια ανταμοιβή τους. Δεν υπάρχει ωστόσο, πιο στρατηγικός-συμβολικός στόχος από το κέντρο του δυτικού καπιταλισμού, τους Δίδυμους Πύργους, ή το Πεντάγωνο, την καρδιά της αμερικανικής άμυνας και το Λευκό Οίκο.²⁵ Η όλη τρομοκρατική επιχείρηση εμπεριείχε στρατηγικό σχεδιασμό και έμοιαζε με μια καλοστημένη παράσταση νίκης του ισλαμικού κινήματος ενάντια στους δυνάστες του.

Συγχρόνως, η τεχνολογική επανάσταση μπορεί σαφέστατα να αποτελέσει άσσο στο μανίκι του σύγχρονου τρομοκράτη, καθώς το ενδιαφέρον για τις εξελίξεις σε τεχνολογικό παράγοντα ήταν πάντοτε έκδηλο στις τρομοκρατικές οργανώσεις. Η προσπάθεια απόκτησης όπλων μαζικής καταστροφικής στην τρομοκρατία δεν είναι νέο φαινόμενο, αρκεί μόνο να επισημανθεί ότι ήδη από τις δεκαετίες '70 και '80 οι τρομοκρατικές οργανώσεις είχαν στην κατοχή τους χημικά, παράδειγμα η επίθεση των Tamil Tigers σε στρατόπεδο στη Σρι Λάνκα με αέριο χλωρίου²⁶. Εντούτοις, μέχρι στιγμής δεν έχει σημειωθεί επίθεση με πυρηνικά όπλα πιθανότατα λόγω του ρίσκου μιας ενδεχόμενης αποτυχίας.

Σαθρό υπόβαθρο έχουν και οι ισχυρισμοί περί δομικών αλλαγών στον πυρήνα της τρομοκρατίας. Η μορφή της τρομοκρατικής οργάνωσης δεν εμφανίζει αλλαγές σε σχέση με το παρελθόν. Η δικτυακού τύπου μορφή τρομοκρατικής οργάνωσης δεν είναι σύγχρονο φαινόμενο. Χαρακτηριστικά παραδείγματα οργάνωσης-ομπρέλα είναι η παλαιστινιακή PLO της οποίας ο κύριος πυρήνας, η Φατάχ, δεν έχει το μονοπώλιο της εξουσίας, η Χεζμπολάχ που οι σχέσεις των μελών δεν ακολουθούν ιεραρχικά πρότυπα, όπως και η αριστερή επαναστατική οργάνωση RAF.²⁷ Αντίστοιχα, πολλές από τις σύγχρονες τρομοκρατικές οργανώσεις δεν έχουν δομή του δικτύου. Η Αλ Κάιντα επί παραδείγματι, έχει δείξει σημάδια ύπαρξης ιεραρχίας στο εσωτερικό της.

Τέλος, η απουσία κρατικής χρηματοδότησης θα μπορούσε αποδοθεί στις νέες συνθήκες που έχουν επέλθει μέσω της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης. Μολαταύτα, ακόμα και οι νέες μη-κρατικές πηγές εσόδων των τρομοκρατών που προέχονται κυρίως από το οργανωμένο έγκλημα συγκαλύπτονται εν μέρει από τις κυβερνήσεις. Επομένως, η σχέση της τρομοκρατίας με τον κρατικό παράγοντα μπορεί

---

²⁵ Spencer A, 'οπ.αν.' σελ. 18.

²⁶ Hoffman B, 'οπ.αν.' σελ. 269.

²⁷ Spencer A, 'οπ.αν.' σελ. 23.

να έχει αλλάξει μορφή, αλλά δεν έχει διαρραγεί. Ούτως ή άλλως, οι τρομοκρατικές οργανώσεις, με προεξέχουσα την Αλ Καϊντα, διατηρούν βάσεις σε κράτη που ευνοούν την τρομοκρατική δραστηριότητα, λόγω χάρη Πακιστάν, Αφγανιστάν και Σαουδική Αραβία.

Κατόπιν όσων αναφέρθηκαν, καθίσταται πασιδήλο το γεγονός ότι δεν υφίσταται τίποτα καινοτόμο στη σεναριολογία περί ανάδυσης ενός «νέου» είδους τρομοκρατίας. Η διεθνής τρομοκρατία εξελίσσεται στο χρονικό πλαίσιο ακολουθώντας τις πολιτικές εξελίξεις και προσαρμόζοντας εαυτόν στις συνθήκες της νέας παγκοσμιοποιημένης πραγματικότητας και της τεχνολογικής επανάστασης. Οι εμφανείς διαφοροποιήσεις που εντοπίζονται στη σύγχρονη τρομοκρατική δράση αφορούν αλλαγές στο βαθμό και όχι στο είδος έκφρασης του φαινομένου.²⁸ Επομένως, κάθε απόπειρα διάκρισης κρίνεται από άστοχη έως επικίνδυνη γιατί τείνει να απομονώνει στοιχεία και να διαστρεβλώνει την ταυτότητα της τρομοκρατίας παραβλέποντας συγχρόνως ένα σωρό άλλες πιθανές εστίες κινδύνου.

---

²⁸ Crenshaw M, “The Debate over New vs Old Terrorism”, presentation at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Chicago, Illinois, August 30- September 2, 2007, p.5.

Το διακόβευμα Ελευθερία ή Ασφάλεια

Το δίλημμα που γεννάται μεταξύ της ελευθερίας ή της ασφάλειας προκύπτει από την αδυναμία του κράτους να ανταποκριθεί στο διττό του ρόλο, ως εγγυητή της ασφάλειας και συνάμα της ελευθερίας των πολιτών του. Η διαμάχη αυτή δεν είναι νέο φαινόμενο, απασχόλησε τη διεθνή κοινότητα κατά την ψυχροπολεμική εποχή και έρχεται πάλι δυναμικά στο προσκήνιο με τον αγώνα κατά της τρομοκρατίας.

Η αντιτρομοκρατική πολιτική που εφαρμόζεται σε διεθνές επίπεδο καλείται να οριοθετήσει τη σχέση ανάμεσα στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, γεγονός που επιτάσσει τον επαναπροσδιορισμό του διλήμματος ελευθερία ή ασφάλεια. Ανάμεσα στις δύο αυτές αξίες υπάρχει αλληλεξάρτηση και σύγκρουση που μπορεί να διατυπωθεί με δύο προτάσεις: Όσο περισσότερη ελευθερία τόσο λιγότερη ασφάλεια. Όσο περισσότερη ασφάλεια τόσο λιγότερη ελευθερία.²⁹ «Η όποια επιλογή ενέχει κόστος: η επιδίωξη της μέγιστης δυνατής ασφάλειας δεν μπορεί παρά να θίξει ένα μέρος της ελευθερίας μας. Η προσήλωση στην ελευθερία όπως τη βιώνουν οι δυτικές κοινωνίες, ιδίως με τη θέσπιση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), μοιραία αποδυναμώνει ένα μέρος της κατασταλτικής εξουσίας για την αντιμετώπιση του εγκλήματος, αφήνοντας ως ένα σημείο ευάλωτη την κοινωνία σε προσβολές των ατομικών και των κοινών εννόμων αγαθών της. Φαίνεται λοιπόν πως ό,τι προστίθεται στην ασφάλεια αφαιρείται από την ελευθερία. Και ο,τι δεν αφαιρείται από την ελευθερία αφαιρείται από την ασφάλεια».³⁰

Από τη μία πλευρά, μία μερίδα της επιστημονικής κοινότητας προσεγγίζει το δίλημμα εστιάζοντας στη συγκρουσιακή φύση των εννοιών της ελευθερίας και της ασφάλειας. Η άποψη αυτή εδράζεται στη θεωρία της διακινδύνευσης. Η σύγχρονη κοινωνία έχει μετασηματιστεί σε κοινωνία της ανασφάλειας και της αβεβαιότητας και το κράτος δικαίου σε κράτος πρόληψης. Υπό αυτές τις συνθήκες η επιδίωξη μιας ελεύθερης και

---

²⁹ Κωνσταντινίδης Κ, «Η ασφάλεια και η ελευθερία θυσία στο βωμό της επίτευξης της διαδικασίας», Τιμητικός τόμος σε Μανωλεδάκη Ι, «Δημοκρατία- Ελευθερία-Ασφάλεια», Αντ. Σάκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005, σελ. 313.

³⁰ Μανωλεδάκης Ι, «Ασφάλεια Κράτους ή Ελευθερία», σε Μανιτάκης Α και Τάκης Α (επιμ), Τρομοκρατία και Δικαιώματα: από την ασφάλεια του κράτους στην ανασφάλεια δικαίου», Σαββάλας, Αθήνα, 2004, σελ. 23.

συγχρόνως ασφαλούς κοινωνίας είναι αδύνατη γιατί οι αξίες αυτές πλέον είναι ανταγωνιστικές και αλληλοαντικρουόμενες. Η επέκταση της ελευθερίας σηματοδοτεί την περιστολή της ασφάλειας και το αντίστροφο.³¹ Η εξισορρόπηση μεταξύ της ελευθερίας και της ασφάλειας επομένως, παρουσιάζεται ως παίγνιο μηδενικού αθροίσματος, η παραπάνω έμφαση που θα δοθεί στη μία έννοια ισούται με υποβάθμιση της άλλης.³² Ελευθερία και ασφάλεια είναι έννοιες ασυμβίβαστες και το κράτος πρόληψης είναι αναγκασμένο να επιλέξει μία εκ των δύο, με τούτο να σημαίνει ότι για να επιτύχει το στόχο του αναπόδραστα θα περιορίσει μέρος των δικαιωμάτων και της ελευθερίας των πολιτών του.

Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με κάποιους μελετητές, η αναζήτηση της ισορροπίας πρέπει να είναι το βασικό κριτήριο οριοθέτησης στο δίλημμα ελευθερία-ασφάλεια. Στην προσπάθεια της δυσεπίτευκτης αυτής εξισορρόπησης κρίσιμο ρόλο κατέχουν οι αρχές της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας.³³ Η πολυπόθητη επομένως ισορροπία, θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσα από τη μέθοδο στάθμισης των εννόμων αυτών αγαθών. Η στάθμιση της απώλειας και του οφέλους, πρέπει να οδηγεί στην, με το μικρότερο κόστος και μεγαλύτερη διασφάλιση για το κάθε ένα από τα δύο, εξισορρόπηση των αντιπαρατιθέμενων δικαιωμάτων.³⁴ Το ζητούμενο άλλωστε είναι να διατηρηθεί και να προωθηθεί η ασφάλεια του κράτους, όχι μέσω της υποβάθμισης της ελευθερίας, αλλά αρμονικά εντός του πλαισίου της. Ούτως ή άλλως, η στάθμιση των αξιών αυτών είναι πάντοτε απαραίτητη, αφού η σχέση ανάμεσα στην ελευθερία και την ασφάλεια γνωρίζει διακυμάνσεις και συν τω χρόνω συμπαρασύρεται από τις εξελίξεις της κοινωνικοπολιτικής πραγματικότητας. Αυτός άλλωστε είναι και ο λόγος που το ζήτημα χάραξης ορίων στη σχέση ελευθερίας και ασφάλειας ανακυκλώνεται διαρκώς.

Το πρόβλημα φυσικά οξύνεται όταν το κράτος αντιμετωπίζει έντονες περιόδους κρίσης. Τότε ο συγκερασμός της ελευθερίας με την ασφάλεια είναι δύσκολο να διατηρηθεί και, εφόσον η συμπόρευση καθίσταται αδύνατη, τότε αναπόφευκτα κυριαρχεί η μία εκ των δύο. Μερίδα μελετητών υποστηρίζει πως σε περιόδους που

---

³¹ Κωνσταντινίδης Κ, 'οπ.αν.' σελ. 313.

³² Bronniti S, "Balancing Security and Liberty: Critical Perspectives on Terrorism Law Reform", on "Fresh Perspectives on the War on Terror," published by ANU E-press, 2008, p.68.

³³ Κουράκης Ν, «Ασφάλεια και ελευθερία, τα μεταξύ τους στατικά και δυναμικά όρια», *Νομικό Βήμα*, τομ.54, τεύχος 8, σελ.1223.

³⁴ Φραγκάκης Ν, «Σε αναζήτηση μέτρου μεταξύ ελευθερίας και ασφάλειας», *Νομικά Χρονικά*, Περιοδικό Ε.ΝΟ.ΒΕ, Αντ. Σάκκουλας, 2009, τεύχος 57.

τίθεται σε κίνδυνο ο πρωταρχικός σκοπός του κράτους, δηλαδή η επιβίωσή του, η ασφάλεια αποκτά ένα λογικό προβάδισμα έναντι της ελευθερίας. «Δια της εκάστοτε ισχύουσας ποινικής νομοθεσίας το κράτος προστατεύει τον τε βιολογικόν του και τον ηθικόν αυτού προορισμόν: αυτοπροστατεύεται. Όπου ως βιολογικός προορισμός νοείται η συντήρηση του κράτους και η διατήρηση της ασφάλειάς του, ενώ ως ηθικός προορισμός εκλαμβάνεται η προστασία των εννόμων αγαθών, που αποτελούν το περιεχόμενο του σκοπού του κάθε κράτους ξεχωριστά, και ειδικότερα η προστασίας της ζωής, της περιουσίας, της ελευθερίας κ.λ.π.».³⁵ Επειδή ωστόσο ελλοχεύει ο κίνδυνος υπονόμησης της ατομικής ελευθερίας, το κράτος οφείλει να εφεύρει τη χρυσή τομή που θα επιτρέπει στους πολίτες την απρόσκοπτη απόλαυση των δικαιωμάτων τους. Η ασφάλεια δηλαδή λειτουργεί ως το μέσο που θα επιφέρει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα που δεν είναι άλλο από την ελευθερία.

Συνεπώς, από τα παραπάνω συνάγεται ότι η ελευθερία δεν μπορεί να υποδαυλίσει την ασφάλεια ούτε και το αντίστροφο. Και αυτό λόγω της σχετικότητας που διατρέχει τις έννοιες του διλήμματος ελευθερία-ασφάλεια. Δεν υπάρχει απόλυτη ελευθερία, ούτε απόλυτη ασφάλεια, πρόκειται για σχετικές έννοιες και κάθε τέτοιος ισχυρισμός μόνο ουτοπικός θα μπορούσε να χαρακτηριστεί. Κανένα κράτος δεν είναι σε θέση να εξασφαλίσει την πλήρη καταστολή κάθε εγκληματικής ενέργειας. Το ίδιο μέτρο υπέρ της ασφάλειας μπορεί να χαρακτηριστεί ανελεύθερο σε μια χώρα ενώ σε μια άλλη να αποτελεί φυσιολογική αναμενόμενη και μη περιοριστική της ελευθερίας ρύθμιση γιατί η ελευθερία των πολιτών βιώνεται εκεί ιστορικά σε ένα κατώτερο επίπεδο.³⁶ Αυτό επιβεβαιώνει τη σχετική φύση των δύο εννοιών και υπογραμμίζει ότι η διαβάθμισή τους εξαρτάται από την εκάστοτε χρονική και πολιτική περίσταση.

Ως εκ τούτου, κάθε επιβαρυντική για την ελευθερία προσπάθεια με στόχο τη διατήρηση της ασφάλειας είναι εξ' αρχής καταδικασμένη. Η ασφάλεια δεν πρέπει να ανάγεται σε υπερ-δικαίωμα. Το μόνο που επιτυγχάνεται με αυτό τον τρόπο σκέψης είναι η συρρίκνωση θεμελιωδών δικαιωμάτων και η διαιώνιση του προβλήματος που ήδη πολεμάται.

---

³⁵ Μανιτάκης Α, πρόλογος σε Μανιτάκης Α και Τάκης Α (επιμ), «Τρομοκρατία και Δικαιώματα: από την ασφάλεια του κράτους στην ανασφάλεια δικαίου», Σαββάλας, Αθήνα, 2004, σελ. 12.

³⁶ Μανωλεδάκης Ι, 'οπ.αν.', σελ.24.

Εντούτοις, το ζήτημα της σχέσης μεταξύ ελευθερίας και ασφάλειας αποκτά νέα διάσταση ιδωμένο από καθαρά νομική σκοπιά. Η απάντηση στο δίλημμα εδώ είναι ξεκάθαρη. Η ασφάλεια του κράτους υπερισχύει της ελευθερίας. Το δίκαιο της κατάστασης ανάγκης και οι ρήτρες παρέκκλισης που έχουν ενσωματωθεί στις διεθνείς συμβάσεις για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (άρθρο15 ΕΣΔΑ, άρθρο4 ΔΣΑΠΔ³⁷ και άρθρο 27 ΑΣΔΑ³⁸) επιτρέπουν σε περιπτώσεις κινδύνου που απειλεί τη ζωή του έθνους τη λήψη εξαιρετικών μέτρων και την αναστολή θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας, με όσα περιοριστικά για το δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας και ασφάλειας μέτρα συνεπάγεται, εντάσσεται στο περιεχόμενο των ρητρών παρέκκλισης καθιστώντας αδύνατη την εξισορρόπηση αυτών των δύο αξιών αφού η πλάστιγγα κλίνει εις βάρος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Τα κράτη μπορεί να κρίνουν επικίνδυνη την προώθηση των θεμελιωδών ελευθεριών για περαιτέρω εξάπλωση της τρομοκρατίας, ανάμεσα όμως στην υποβάθμιση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την αποδεδειγμένη αναποτελεσματικότητα της αντιτρομοκρατικής πολιτικής, χάνεται εξ'ολοκλήρου κάθε προοπτική επιτυχούς διαχείρισης του κινδύνου. Πρέπει επομένως να γίνει κατανοητό, πως η αυστηρή συμμόρφωση με τις δεσμεύσεις προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών είναι μονόδρομος για την απόκτηση ασφάλειας και την καταστολή της τρομοκρατίας. Η πρακτική της παρέκκλισης ενέχει τον κίνδυνο ανεπανόρθωτης ζημιάς, όχι μόνο λόγω του ανυπολόγιστου κόστους της τρομοκρατίας για την εθνική ασφάλεια, αλλά και της απειλής που θέτουν από μόνα τους τα αντιτρομοκρατικά μέτρα στα ανθρώπινα δικαιώματα.³⁹

---

³⁷Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα ψηφίστηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1966 και τέθηκε σε ισχύ 23.3.1976. Μέχρι στιγμής αριθμεί 168 μέλη.

³⁸Η Αμερικανική Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου είναι το πρώτο διεθνές κείμενο προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τέθηκε σε ισχύ 18.7.1978.

³⁹ Bronniti S, 'οπ.αν.' σελ.83.

Το ατελέσφορο του Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας

Το τρομοκρατικό χτύπημα στην καρδιά της Νέας Υόρκης το 2001 σηματοδότησε την απαρχή μίας νέας εποχής για τη διεθνή αντεγκληματική πολιτική και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Το παγκόσμιο σοκ που προκάλεσε η αιφνιδιαστική επίθεση της 11/9 και ο αριθμός των αθώων θυμάτων στάθηκε ακλόνητο άλλοθι για την έναρξη ενός ανελέητου «πολέμου κατά της τρομοκρατίας».

Η τρομοκρατία από τη μια στιγμή στην άλλη, μετατρέπεται από δευτερεύον ζήτημα στην αμερικανική πολιτική ατζέντα, σε υπαρξιακή απειλή για την παγκόσμια ασφάλεια. Η θεωρία αυτή για τη «νέα» τρομοκρατία διαμορφώθηκε από τις ΗΠΑ στα πρότυπα του securitization και τη Σχολή της Κοπεγχάγης. Η ανάδειξη της τρομοκρατίας ως ζητήματος ασφάλειας δημιουργεί μια επείγουσα για την επιβίωση του έθνους κατάσταση, στο όνομα της οποίας δικαιολογείται η λήψη ειδικών μέτρων ασφαλείας για την αντιμετώπισή της.⁴⁰ Στα πλαίσια αυτού του δόγματος ξεκίνησε η νέα αντιτρομοκρατική εκστρατεία, η οποία συνοδεύτηκε από ένα συνονθύλευμα νομοθετικών μέτρων σε διεθνές επίπεδο που ενέχουν σοβαρούς περιορισμούς των εγγυήσεων του κράτους δικαίου και ειδικότερα στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Το κλίμα φόβου που καλλιεργήθηκε τεχνηέντως, σε συνδυασμό με την αμφισημία της έννοιας της τρομοκρατίας και την έλλειψη ενός παγκοσμίως αποδεκτού ορισμού, παραχωρούν στα κράτη την ευελιξία δράσης που επιδιώκουν για να αυξήσουν τον κοινωνικό τους έλεγχο. Η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας ως κοινού εγκλήματος και η εμμονή των κρατών να απορρίπτουν τον πολιτικό της χαρακτήρα, δρα επί τω χείρω στα ήδη καταπατηθέντα από τις αντιτρομοκρατικές νομοθεσίες ανθρώπινα δικαιώματα. Η τρομοκρατία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την πολιτική και οι τρομοκράτες είναι πολιτικοί εγκληματίες. Τα εγκλήματα τρομοκρατίας συνεπώς αποτελούν πολιτικά αδικήματα και τιμωρούνται με ευμενέστερη μεταχείριση του δράστη από εκείνη του κοινού εγκληματία.⁴¹ Εν προκειμένω, η αντιτρομοκρατική νομοθεσία, όχι μόνο δεν αναγνωρίζει ως πολιτικά τα εγκλήματα των τρομοκρατικών

⁴⁰ Τζιράκης Ν, «Η κατασκευή της ασφάλειας στις διεθνείς σχέσεις», *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, Τόμος 10 (1), 2004, σελ. 95.

⁴¹ Μανωλεδάκης Ι, 'οπ.αν.', σελ. 35.

οργανώσεων, αλλά τείνει να τα αντιμετωπίζει με αυστηρότερο τρόπο ακόμα και από το κοινό έγκλημα. Πίσω από την τακτική απολιτικοποίησης της τρομοκρατίας «η εκάστοτε κυβέρνηση αποδεικνύει ότι έχει τον πλήρη έλεγχο της κατάστασης και δεν απειλείται από οργανωμένα κινήματα».⁴²

Η προβληματική αντιμετώπιση του φαινομένου της τρομοκρατίας επιβαρύνει σημαντικά την ποινική νομοθεσία. Η έκτακτη νομοθεσία θέτει σε κίνδυνο αναπαλλοτρίωτα δικαιώματα και βασικές δικονομικές εγγυήσεις όπως το δικαίωμα της δίκαιης δίκης, το δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας, το τεκμήριο της αθωότητας, αλλά και αόριστες και *incommunicando* κρατήσεις χωρίς επικοινωνία με δικηγόρο ή άλλα πρόσωπα των υπόπτων τρομοκρατίας.⁴³ Διακυβεύονται κρίσιμα ζητήματα, από την υποβάθμιση της ορθής εφαρμογής αρχών όπως η αναλογικότητα, η αναγκαιότητα και η μη διάκριση, έως το δίκαιο της μετανάστευσης που δέχεται εξίσου καίρια πλήγματα. Αλλοδαποί υπήκοοι στοχοποιούνται αυθαίρετα διεθνώς προκειμένου να διαπιστωθεί τυχόν διασύνδεσή τους με ισλαμικές οργανώσεις, ενώ παράλληλα εισάγονται αυστηρότερα κριτήρια χορήγησης βίζας, πολιτικού ασύλου και αυστηρότερες ρυθμίσεις σε θέματα απέλασης. Στο βωμό της της ασφάλειας διογκώνεται ο κρατικός μηχανισμός, περιστέλλονται τα ατομικά δικαιώματα και οι πολίτες καθίστανται όμηροι ενός «καθεστώτος πρόληψης» που οι ίδιοι επέτρεψαν στο κράτος να εφαρμόσει υπό το κλίμα φόβου.

Το χειρότερο δε, είναι ότι λαμβάνεται σωρεία προληπτικών μέτρων για μια απειλή αόρατη, απρόβλεπτη και χωρίς καθορισμένη χωρική έκταση και διάρκεια.⁴⁴ Το γεγονός αυτό οδηγεί στην παγιοποίηση της έκτακτης αυτής νομοθεσίας, που εν τέλει διόλου έκτακτη δεν είναι, αφού τείνει να μονιμοποιηθεί σε όσες χώρες έχει εφαρμοστεί. Επί της ουσίας, πρόκειται για μια καλά συγκαλυμμένη-με το μανδύα του αγώνα επανάκτησης της δημόσιας ασφάλειας-συνωμοσία των κυβερνήσεων της Δύσης, για εισαγωγή μέτρων που σχεδιαζόταν να εφαρμοστούν προτού καν προκύψει το χτύπημα στους Δίδυμους Πύργους.

Μέχρι στιγμής ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας έχει εξελιχθεί σε ένα ατέρμονο κυνήγι μαγισσών, του οποίου το ηθικό δίδαγμα είναι ότι η τρομοκρατία δεν

---

⁴² Σαράντη Β, «Καταστάσεις ανάγκης και Δικαιώματα του Ανθρώπου. Οι ρήτρες παρέκκλισης και ο έλεγχος της εφαρμογής τους: μεταξύ εφικτού και χίμαιρας», Αντ.Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2011, σελ. 105.

⁴³ *Ibid.*, σελ.657-658.

⁴⁴ *Ibid.*, σελ. 656.

τιθασεύεται. Η εφαρμογή σκληρών αντιτρομοκρατικών μεθόδων και η συνεπαγόμενη υποδούλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών εμφανίζεται κατώτερη των προσδοκιών για μια ασφαλέστερη κοινωνία. Η θεωρία μηδενικής ανοχής έφερε μηδενικά αποτελέσματα στην καταστολή του φαινομένου της τρομοκρατίας. Αντιθέτως, ο περιορισμός των ατομικών ελευθεριών μέσω αυστηρών ποινικών μέτρων πυροδοτεί νέο κύκλο βίας.

Η τρομοκρατία δεν αναμένεται να μειωθεί παρά τα ολοένα και αυξανόμενα μέτρα αστυνόμευσης και αυτό γιατί υποτιμάται η πραγματική της φύση που είναι κατά κανόνα πολιτική. Επιβάλλεται ως εκ τούτου, πολιτική αντιμετώπιση ανάλογη των πολιτικών συνθηκών που τη δημιουργούν. Τα αίτια είναι εκείνα που πρέπει να αναζητηθούν και να επιλυθούν για να κατασταλεί η αλόγιστη τρομοκρατική βία. Η διαίωنيση μιας αποδεδειγμένα προβληματικής και αντιπαραγωγικής τακτικής αντιμετώπισης της τρομοκρατίας με δρακόντιες νομοθεσίες και καταπάτηση δικαιωμάτων και ελευθεριών θα οδηγήσει μόνο σε οπισθοχώρηση της σκληρά αποκτηθείσας δημοκρατικότητας και σε νέα σφοδρότερα κύματα βίας.

Η προσέγγιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ

Η διεκυστίνδα ανάμεσα στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και την αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν είναι ένα φαινόμενο που ανέκυψε ξαφνικά, μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ.⁴⁵ Η αναζήτηση μιας εξισορροπιστικής μεθόδου διαχείρισης της τρομοκρατικής απειλής με παράλληλο σεβασμό και προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει απασχολήσει τη διεθνή κοινότητα πολύ νωρίτερα. Μετά το Β' παγκόσμιο πόλεμο, η προάσπιση των δικαιωμάτων έπαψε να μονοπωλεί ως αποκλειστικά εθνικό ενδιαφέρον και μετατράπηκε σε διεθνές καθήκον. Σε οικουμενικό και περιφερειακό επίπεδο θεσπίστηκαν διεθνείς συνθήκες με στόχο την πρόληψη και καταστολή της τρομοκρατίας.

Στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, τον παλαιότερο διεθνή οργανισμό που ιδρύθηκε το 1949 με στόχο την προώθηση και διαφύλαξη της δημοκρατικής σταθερότητας στην Ευρώπη, υπογράφηκαν πολλές συμβάσεις με προεξέχουσας σημασίας την ΕΣΔΑ⁴⁶. Θεματοφύλακας της Σύμβασης είναι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ⁴⁷).

Η ανάγκη καταστολής του φαινομένου της τρομοκρατίας έγινε επιτακτικότερη τη δεκαετία του '60, όπου κυρίως η ευρωπαϊκή ήπειρος, βίωσε έντονα φαινόμενα εθνικής και διεθνούς τρομοκρατικής απειλής που έκτοτε συνεχίστηκαν. Το πρωτοφανές ξέσπασμα της τρομοκρατίας γνώρισαν ενδεικτικά το Ην. Βασίλειο, η Ιρλανδία, η Γερμανία, η Ιταλία, αλλά και η Ελλάδα. Οι τρομοκρατικές ενέργειες συνιστούσαν αποτέλεσμα δράσης οργανωμένων τρομοκρατικών ομάδων με συγκεκριμένα ιδεολογικά κίνητρα που χρησιμοποιούσαν την τρομοκρατία ως μοχλό πίεσης για την επίτευξη των στόχων τους.

---

⁴⁵ Σαράντη Β, 'οπ.αν.', σελ. 651.

⁴⁶ Υπογράφηκε στη Ρώμη το 1950 και τέθηκε σε ισχύ το 1953 και δεσμεύει τα 47 συμβαλλόμενα μέρη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας (2009), έχει προσχωρήσει και η Ευρωπαϊκή Ένωση στην ΕΣΔΑ.

⁴⁷ Το Δικαστήριο του Στρασβούργου ιδρύθηκε το 1959 και εδρεύει στο Στρασβούργο.

Η θέσπιση σωρείας αντιτρομοκρατικών νομοθεσιών για την πρόληψη και καταστολή της τρομοκρατίας και τα καίρια πλήγματα που αυτές επέφεραν σε θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα στο όνομα της ασφάλειας, οδήγησαν σε έξαρση του αριθμού των προσφυγών στα διεθνή δικαιοδοτικά όργανα. Το Δικαστήριο του Στρασβούργου, ως θεμελιωτής του πνεύματος της ΕΣΔΑ, καλείται να διαχειριστεί το αίτημα εξισορρόπησης των αξιών της ελευθερίας και της ασφάλειας χωρίς να στερεί την ουσία της μίας από την άλλη. Παρακάτω αναλύονται δύο από τα βασικότερα δικαιώματα που θίγονται κατά την άσκηση της αντιτρομοκρατικής πολιτικής και κατόπιν ακολουθεί εκτενής αναφορά στο άρθρο 15 για τις καταστάσεις ανάγκης και την ερμηνευτική του εξέλιξη μέσα από τη νομολογία του ΕΔΔΑ.

Το άρθρο 3

Δικαίωμα στη σωματική ακεραιότητα

Ουδείς επιτρέπεται να υποβληθή εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχειρίσιν απανθρώπους ή εξευτελιστικάς.

Το δικαίωμα στη σωματική ακεραιότητα συνδέεται άμεσα με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και θεωρείται μία από τις πλέον θεμελιώδεις αξίες που χρήζουν απόλυτης προστασίας σε κάθε δημοκρατική κοινωνία.

Το άρθρο 3 ασκείται κατά τρόπο απόλυτο και αδιαπραγμάτευτο, χωρίς δυνατότητα παρέκκλισης ούτε σε συνθήκες έκτακτης ανάγκης όπου τίθεται σε κίνδυνο η ζωή του έθνους (άρθρο.15. παρ.2). Η υποβολή ατόμου σε βασανισμούς και απάνθρωπες ή εξευτελιστικές μεταχειρίσεις και ποινές απαγορεύονται ρητά από τη Σύμβαση. Ως εκ τούτου, οι εθνικές αρχές που φέρουν την ευθύνη για τη διαφύλαξη του δικαιώματος που κατοχυρώνει το άρθρο 3, αναλαμβάνουν την υποχρέωση αποχής από κάθε είδους βάνουσης μεταχείρισης των προσώπων που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους και το καθήκον να υπεραμύνονται της σωματικής ακεραιότητας των ατόμων που στερούνται της ελευθερίας τους.

Το Δικαστήριο εκτιμά ότι η καταφυγή στη χρήση βίας είτε για σωφρονιστικούς λόγους, είτε ως μέτρο καταστολής παράνομων ενεργειών πρέπει να συμβαδίζει σε ένταση με τις εκάστοτε ανάγκες και να μην ασκείται σε υπέρμετρο βαθμό. Η

υπερβολική χρήση βίας που θίγει την ανθρώπινη υπόσταση κρίνεται καταδικαστέα ως παραβίαση του άρθρου 3. Ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας που διασφαλίζει το εν λόγω άρθρο επεκτείνεται και στις συνθήκες κράτησης. Το σωφρονιστικό σύστημα οφείλει να είναι οργανωμένο κατά τρόπο που να μην υποβάλει τους κρατούμενους σε συνθήκες ταπείνωσης που υπερβαίνουν το επίπεδο οδύνης που ήδη βιώνουν ως επακόλουθο της στέρησης της ελευθερίας τους.⁴⁸ Οι αξιοπρεπείς συνθήκες κράτησης και η παροχή ιατρικής περίθαλψης θεωρούνται εκ των ων ουκ άνευ δικαιώματα, η μη τήρηση των οποίων συνιστά απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση της ανθρώπινης υπάρξης.

Η νομολογία του Δικαστηρίου κατοχυρώνει επίσης την προστασία από δυνητικές προσβολές του άρθρου 3.⁴⁹ Συγκεκριμένα, μεριμνά για την αποφυγή του κινδύνου κακομεταχείρισης κατά την εφαρμογή μέτρων έκδοσης ή απέλασης. Η ύπαρξη εύλογης υπόνοιας ότι ο υπο απέλαση αλλοδαπός κινδυνεύει να υποστεί βασανιστήρια ή απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση στη χώρα προορισμού, βάσει του άρθρου 3, υποχρεώνει το κράτος να μην προχωρήσει στην απέλαση. Το ίδιο ορίζεται και στις περιπτώσεις που συντρέχουν σοβαροί ιατρικοί λόγοι οι οποίοι συνηγορούν υπέρ της παραμονής του ενδιαφερομένου στο καθ' ου κράτος.⁵⁰

Μία απαγορευμένη πράξη βίας εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3 μόνο εφόσον πληροί τον «ελάχιστο βαθμό σοβαρότητας» που απαιτείται. Η εκτίμηση του βαθμού σοβαρότητας είναι σχετική. Συνεκτιμώνται επομένως εκτός από τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, το είδος και η διάρκεια της κακομεταχείρισης, οι σωματικές και πνευματικές της επιπτώσεις καθώς και παράγοντες όπως η ηλικία, το φύλο και η κατάσταση της υγείας του θύματος.⁵¹

Το άρθρο 3 απαγορεύει τα βασανιστήρια και την απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση, χωρίς ωστόσο να προσδιορίζει το ακριβές περιεχόμενο των εννοιών αυτών που συνιστούν εν τέλει παραβίαση του δικαιώματος της σωματικής

---

⁴⁸ Σισλιάνος Λ-Α, «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Ερμηνεία κατ' άρθρο», Νομική Βιβλιοθήκη, 2013, σελ.107

⁴⁹Ibid., σελ. 118.

⁵⁰ Ibid.,σελ. 122.

⁵¹ Long, D. Guide to Jurisprudence on Torture and Ill-treatment: Article 3 of the European Convention for the Protection of Human Rights, Association for the Prevention of Torture, Geneva, June 2002, p. 13.

ακεραιότητας. Το Δικαστήριο είναι εκείνο που μέσω της νομολογίας του διαχωρίζει τις έννοιες αυτές βάσει των χαρακτηριστικών που τις συνθέτουν.

Σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1 της Σύμβασης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών κατά των βασανιστηρίων, ο όρος βασανιστήριο «σημαίνει κάθε πράξη με την οποία σωματικός ή ψυχικός πόνος ή έντονη οδύνη επιβάλλονται εκ προθέσεως σε ένα πρόσωπο, με σκοπό ιδίως να αποκτηθούν από αυτό ή από τρίτο πρόσωπο πληροφορίες ή ομολογίες, να τιμωρηθεί για μια πράξη που αυτό ή τρίτο πρόσωπο έχει διαπράξει, ή είναι ύποπτο ότι την έχει διαπράξει, να εκφοβισθεί ή ένα εξαναγκαστεί αυτός ή τρίτο πρόσωπο, ή για κάθε άλλο λόγο που βασίζεται σε διάκριση οποιασδήποτε μορφής, εφόσον ένας τέτοιος πόνος ή οδύνη επιβάλλονται από δημόσιο λειτουργό ή κάθε άλλο πρόσωπο που ενεργεί με επίσημη ιδιότητα ή με την υποκίνηση, τα συναίνεση ή την ανοχή του. Δεν συμπεριλαμβάνονται πόνος ή η οδύνη που προέρχονται μόνον από πράξεις που είναι συμφυείς ή παρεμπόδιτες προς νόμιμες κυρώσεις».⁵² Επομένως, σύμφωνα με το Δικαστήριο ο όρος «βασανιστήρια» στιγματίζει μόνο την ηθελημένη απάνθρωπη μεταχείριση που προκαλεί πολύ σοβαρό και άγριο πόνο.⁵³

Απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση συνιστά κάθε είδους ενέργεια η ένταση της οποίας υπερβαίνει τα όρια της νόμιμης τιμωρίας. Στις περιπτώσεις απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης η ένταση της κακοποίησης είναι σαφώς κατώτερη από τα επίπεδα της βίας που συνιστούν βασανιστήριο. Η απάνθρωπη μεταχείριση αναφέρεται στην πρόκληση έντονων σωματικών και ηθικών πόνων, ενώ η εξευτελιστική μεταχείριση προκαλεί σε όσους την υφίστανται φόβο, αγωνία και γενικευμένα αισθήματα κατωτερότητας που είναι ικανά να κάμψουν την σωματική και ηθική αντίσταση του θύματος.⁵⁴

Η ύπαρξη ή η ανυπαρξία παραβίασης του άρθρου 3 εκτιμάται από το Δικαστήριο υπό το φως των συνθηκών της υπόθεσης και των απόψεων που επικρατούν τη δεδομένη χρονική στιγμή, χωρίς να εφαρμόζεται ένα απόλυτο κριτήριο για τις ποινές που απαγορεύει το εν λόγω άρθρο.⁵⁵ Το Δικαστήριο στις περιπτώσεις αυτές συντάσσεται

---

⁵²Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και άλλων τόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, 10.12.1984, UNTS, τ.1465, σελ.85, N1782/1988 (ΦΕΚ Α' 116).

⁵³ Σισιλιάνος Λ-Α, 'οπ.αν.', σελ: 104.

⁵⁴ ΕΔΔΑ, Ιρλανδία κατά Ην. Βασιλείου, 18 Ιανουαρίου 1978, παρ. 167.

⁵⁵Gomien,D, Harris D, Zwaak L, «Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Δίκαιο και Πρακτική», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σελ: 178.

με την αρχή της απόδειξης «πέραν πάσης λογικής αμφιβολίας» η οποία προκύπτει μέσα από ένα σύνολο ενδείξεων και τεκμηρίων βαρύνουσας σημασίας τα οποία δεν έχουν καταρριφθεί.⁵⁶

Το γενικό και ευρύ πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3 όπως και η υποκειμενικότητα των κριτηρίων καθορισμού της ύπαρξης παραβίασης, εντείνει τον κίνδυνο υπονόμησης της προστασίας του θεμελιώδους αυτού δικαιώματος ιδίως μετά την κήρυξη του πολέμου κατά της τρομοκρατίας και την πληθώρα των έκτακτων και μη νομοθεσιών που πλήττουν κατοχυρωμένα ανθρώπινα δικαιώματα. Το Δικαστήριο κινούμενο πάντα στο πνεύμα της Σύμβασης εφαρμόζει αυστηρό έλεγχο έναντι της κρατικής βίας και συγχρόνως επιφορτίζει τα κράτη με τη θετική υποχρέωση εξασφάλισης στους κρατούμενους συνθηκών αξιοπρεπούς μεταχείρισης.

Το ευρύ φάσμα των περιπτώσεων που εντάσσονται στο άρθρο 3 αποδεικνύει ότι η Σύμβαση πρέπει να ερμηνεύεται βάσει των δεδομένων και των συνθηκών της εκάστοτε χρονικής περιόδου. Οι δημοκρατικές αξίες και συνακόλουθα τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν εξελίσσονται με τον ίδιο ρυθμό σε όλα τα κράτη. Το Δικαστήριο οφείλει να είναι θεματοφύλακας των αρχών που προστατεύει η Σύμβαση. Επιλέγει μια δυναμική και ευέλικτη ερμηνεία του διεθνούς κείμενου που αντιμετωπίζεται ως ζωντανός οργανισμός αφού αφουγκράζεται τις κοινωνικές αλλαγές και προσαρμόζεται στις εκάστοτε ανάγκες.

Συνεπώς, οι ολοένα αυξανόμενες απαιτήσεις στον τομέα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων απαιτούν αναπόφευκτα ολοένα και μεγαλύτερη αποφασιστικότητα στην αξιολόγηση των παραβιάσεων των θεμελιωδών αξιών των δημοκρατικών κοινωνιών. Αυτό σημαίνει ότι ο πράξεις που στο παρελθόν είχαν χαρακτηριστεί ως απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση πιθανότατα στο μέλλον να λάβουν διαφορετικό χαρακτηρισμό.⁵⁷

---

⁵⁶ Απόφαση Ιρλανδίας κατά Ην. Βασιλείου, 18 Ιανουαρίου 1978, παρ. 161.

⁵⁷ Σισιλιάνος Λ-Α, 'οπ.αν.', σελ: 104.

Το άρθρο 5

Δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια

Το άρθρο 5 ορίζει τα εξής:

1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν και την ασφάλειαν. Ουδείς επιτρέπεται να στερηθή της ελευθερίας του ειμή εις τας ακόλουθους περιπτώσεις και συμφώνως προς την νόμιμον διαδικασίαν:

α) εάν κρατήται κανονικώς κατόπιν καταδίκης υπό αρμόδιου δικαστηρίου,

β) εάν υπεβλήθη εις κανονικὴν σύλληψιν ἢ κράτησιν λόγω ανυποταγῆς εις νόμιμον διαταγὴν δικαστηρίου, ἢ εις εγγύησιν εκτελέσεως υποχρεώσεως οριζομένης υπό του νόμου,

γ) εάν συνελήφθη και κρατήται ὅπως οδηγηθῆ ενώπιον της αρμοδίας δικαστικῆς αρχῆς εις την περίπτωσιν ευλόγου υπονοίας ὅτι διέπραξεν ἀδίκημα, ἢ υπάρχουν λογικά δεδομένα προς παραδοχὴν της ἀνάγκης ὅπως οὗτος ἐμποδισθῆ ἀπὸ του να διαπράξῃ ἀδίκημα ἢ δραπετεύσῃ μετὰ την διάπραξιν τούτου,

δ) εάν πρόκειται περί νομίμου κρατήσεως ἀνηλίκου, αποφασισθείσης δια την επιτήρησιν της ἀνατροφῆς του, ἢ την νόμιμον κράτησίν του ἵνα παραπεμφθῆ ενώπιον της αρμοδίας αρχῆς,

ε) εάν πρόκειται περί νομίμου κρατήσεως ἀτόμων δυναμένων να μεταδώσωσι μεταδοτικὴν ἀσθένειαν, φρενοβλαβούς, αλκοολικού, τοξικομανούς ἢ ἀλήτου,

στ) εάν πρόκειται περί νομίμου συλλήψεως ἢ κρατήσεως ἀτόμου ἐπὶ σκοπῶ ὅπως ἐμποδισθῆ ἀπὸ του να εἰσέλθῃ παρανόμως ἐν τη χώρα ἢ ἐναντίον του οποιῶ ἐκκρεμεί διαδικασία ἀπελάσεως ἢ ἐκδόσεως.

2. Παν συλληφθέν πρόσωπον δέον να πληροφορήται κατὰ το δυνατόν συντομότερον και εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί, τους λόγους της συλλήψεώς του ως και πάσαν διατυπωμένην εναντίον του κατηγορίαν.

3. Παν πρόσωπον συλληφθέν ἢ κρατηθέν, υπό τας προβλεπομένας ἐν παραγράφῳ 1 γ) του παρόντος άρθρου συνθήκας οφείλει να παραπεμφθῆ συντόμως ενώπιον δικαστοῦ ἢ ἐτέρου δικαστικοῦ λειτουργοῦ νομίμως ἐντεταλμένου ὅπως ἐκτελή δικαστικά καθήκοντα, ἔχει δε το δικαίωμα να δικασθῆ ἐντὸς λογικῆς προθεσμίας ἢ ἀπολυθῆ κατὰ την διαδικασίαν. Η ἀπόλυσις δύναται να ἐξαρτηθῆ ἀπὸ εγγύησιν ἐξασφαλίζουσας την παράστασιν του ἐνδιαφερομένου εις την δικάσιμον.

4. Παν πρόσωπον στερούμενον της ελευθερίας του συνεπεία συλλήψεως ἢ κρατήσεως ἔχει δικαίωμα προσφυγῆς ενώπιον δικαστηρίου ἵνα τούτο ἀποφασίσῃ

εντός βραχείας προθεσμίας επί του νομίμου της κρατήσεώς του και διατάξη την απόλυσίν του εν περιπτώσει παρανόμου κρατήσεως.

5. Παν πρόσωπον θύμα συλλήψεως ή κρατήσεως υπό συνθήκας αντιθέτους προς τας ανωτέρω διατάξεις, έχει δικαίωμα επανορθώσεως.

Το άρθρο 5 προστατεύει το δικαίωμα του ατόμου να απολαμβάνει τις θεμελιώδεις αξίες της ελευθερίας και της ασφάλειας τις οποίες δύναται να στερηθεί μόνο υπό εξαιρετικές συνθήκες. Οι έννοιες της ελευθερίας και της ασφάλειας παρόλο που δεν έχουν το ίδιο νόημα, υπηρετούν τον ίδιο σκοπό, την υπέρτατη αξία της ελευθερίας, την οποία προασπίζεται η ΕΣΔΑ. Επομένως, η ασφάλεια θα πρέπει να ερμηνεύεται μέσα στο πλαίσιο της ελευθερίας, η προστασία δηλαδή της ασφάλειας πρέπει να συνδράμει στη διασφάλιση της προσωπικής ελευθερίας του ατόμου από αυθαίρετες παρεμβάσεις της δημόσιας αρχής.⁵⁸

Το δικαίωμα αυτό έχει διπλή σημασία: αφενός στοχεύει στην αποτροπή αυθαίρετων συλλήψεων ή κρατήσεων και αφετέρου παρέχει τις απαραίτητες εγγυήσεις στα άτομα που νομίμως στερούνται της ελευθερίας τους. Είναι από τα πρώτα δικαιώματα της Σύμβασης που τίγονται στις περιπτώσεις που ένα κράτος βρίσκεται σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης⁵⁹, χωρίς ωστόσο να έχει συμπεριληφθεί στον κατάλογο των αναπαλλοτριώτων δικαιωμάτων.

Η σπουδαιότητα της διαφύλαξης της προσωπικής ελευθερίας και ασφάλειας καθίσταται εμφανής από τις αυστηρές προϋποθέσεις που μπορεί κάποιος να στερηθεί του δικαιώματος αυτού. Προκειμένου να εξαντληθεί κάθε πιθανότητα αυθαίρετης στέρησης της ελευθερίας του ατόμου, παρατίθενται λεπτομερώς στις διατάξεις του άρθρου τα κριτήρια που καθιστούν νόμιμη τη σύλληψη ενός προσώπου. Σύμφωνα με τα κριτήρια αυτά, η νόμιμη στέρηση της ελευθερίας του ατόμου συνεπάγεται συμβατότητα με τους κανόνες που ορίζει το εθνικό δίκαιο. Η παραβίασή του τελευταίου συνιστά αυτόματα και παραβίαση του άρθρου 5 της Σύμβασης και, ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έχει το δικαίωμα ελέγχου συμμόρφωσης των εθνικών αρχών με τη Σύμβαση. Η κράτηση επιτρέπεται κατόπιν καταδίκης από το αρμόδιο

---

⁵⁸ Veegens K, “A Disrupted Balance? Prevention of terrorism and compliance with fundamental legal rights and principles of law- The Dutch Anti-terrorism Legislation”, Intersentia, Cambridge, 2012, p.304.

⁵⁹ Σαράντη Β, ‘οπ.αν.’, σελ.167.

δικαστήριο. Αρμόδιο σημαίνει ότι το εθνικό δικαστήριο έχει εξουσιοδοτηθεί βάσει εθνικού δικαίου να διατάξει την κράτηση. Οι εθνικές αρχές έχουν τη θετική υποχρέωση προστασίας των πολιτών τους, ιδίως της ευάλωτης μερίδας και συνεπώς, οφείλουν να δρουν καλή τη πίστει προς την ικανοποίηση αυτού του σκοπού.

Σημείο-κλειδί για την αποτελεσματική εφαρμογή του άρθρου 5 είναι ο σεβασμός της αρχής της αναλογικότητας η οποία κατέχει σημαίνουσα θέση στο σύστημα προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η αρχή της αναλογικότητας «επιτάσσει ότι μεταξύ του νόμιμου σκοπού που επιδιώκει ένας περιορισμός δικαιώματος και του συγκεκριμένου περιορισμού πρέπει να υπάρχει εύλογη σχέση».⁶⁰ Η διευρέυνση από τις εθνικές αρχές της πιθανής επιβολής ηπιότερου μέσου, κρίνεται απαραίτητη για την επίτευξη ισορροπίας μέσου και σκοπού.

Συγκεκριμένα, η παράγραφος 1 (γ) του άρθρου επιτρέπει τη σύλληψη ή κράτηση, είτε κατόπιν εύλογης υποψίας για διάπραξη αδικήματος, είτε εφόσον το μέτρο αυτό κρίνεται αναγκαίο για την αποτροπή διάπραξης αδικήματος, είτε λόγω του κινδύνου διαφυγής του υπόπτου μετά τη διάπραξη του αδικήματος. Οι παραπάνω λόγοι αποτελούν ξεχωριστές κατηγορίες και δεν χρειάζεται να συντρέχουν σωρευτικά προκειμένου να θεωρείται νόμιμη η κράτηση⁶¹. Η νομιμότητα της κράτησης καθορίζεται και από άλλες παραμέτρους. Αρκεί η ύπαρξη «εύλογης υποψίας» για να πραγματοποιηθεί σύλληψη, χωρίς να έχει απαραίτητα εξακριβωθεί η διάπραξη του αδικήματος. Ωστόσο, η σύλληψη πρέπει οπωσδήποτε να στοχεύει στην παραπομπή του συλληφθέντος ενώπιον δικαστού. Η πρόθεση εκπροσώπησης ενώπιον δικαστικής αρχής εξετάζεται ανεξάρτητα από την υλοποίησή της.

Κατά την έννοια της παραγράφου 5 (στ), στα κριτήρια της νόμιμης σύλληψης ή κράτησης προσώπου περιλαμβάνονται οι περιπτώσεις που το μέτρο αυτό λαμβάνει χώρα με σκοπό: α) την παρεμπόδιση παράνομης εισόδου στη χώρα, β) την εκκρεμούσα διαδικασία απέλασης ή γ) τη διαδικασία έκδοσης. Όσον αφορά τις δύο τελευταίες περιπτώσεις, επιβάλεται η λήψη ενεργούς δράσης για τις διαδικασίες απέλασης. Πέρα από την υποχρέωση συμμόρφωσης με το εθνικό δίκαιο, το οποίο πρέπει να εφαρμόζεται καλόπιστα, πρέπει επίσης να τηρούνται οι όροι προβλεψιμότητας και προβασιμότητας προς αποφυγή κάθε πιθανότητας αυθαιρεσίας

⁶⁰ Δαγτόγλου Π, «Ατομικά Δικαιώματα», Αντ. Σάκκουλας, 2012, σελ:184.

⁶¹ Σισιλιάνος Λ-Α, 'οπ.αν.', σελ: 151.

κατά την άσκηση του μέτρου της κράτησης. Πρέπει να υπάρχει συνάφεια των λόγων της κράτησης με το μέτρο, να παρέχονται οι κατάλληλες συνθήκες κράτησης, ενώ η διάρκεια δεν θα πρέπει να ξεπερνάει το εύλογο χρονικό διάστημα που απαιτείται για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού.

Η παράγραφος 2 του άρθρου 5 αναφέρει τις βασικές εγγυήσεις για την πρόληψη αυθαιρεσιών κατά τη στέρηση του δικαιώματος της ελευθερίας. Ο κάθε συλληφθείς έχει δικαίωμα να ενημερωθεί με τρόπο απλό και σε γλώσσα κατανοητή, για το λόγο που στερείται την ελευθερία του και τις κατηγορίες που του αποδίδονται ούτως ώστε, αν το θεωρήσει σκόπιμο, να αμφισβητήσει τη νομιμότητα της κράτησής του σύμφωνα με το δικαίωμα που προβλέπεται στην παράγραφο 4 του άρθρου 5. Η πρόσβαση σε αυτή την πληροφόρηση πρέπει να είναι άμεση, ενώ πληρότητα και η ταχύτητά της εκτιμώνται από τις εκάστοτε συνθήκες.

Η επόμενη παράγραφος του άρθρου 5 εφαρμόζεται μόνο σε άτομα που εμπίπτουν στα κριτήρια της παραγράφου 1 (γ), δηλαδή το στάδιο μετά τη σύλληψη και ασχολείται με δύο ξεχωριστά ζητήματα⁶²: πρώτον, αποσκοπεί στην προστασία του ατόμου έναντι ενδεχόμενης κακομεταχείρισης ή κατάχρησης εξουσίας εκ μέρους των αρχών σύλληψής του και δεύτερον, την περίοδο της εκκρεμοδικίας, κατά τη διάρκεια της οποίας ο ύποπτος μπορεί να κρατηθεί ή να αφεθεί ελεύθερος με ή χωρίς όρους.⁶³ Έτσι, σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, κάθε άτομο που συλλαμβάνεται πρέπει να προστατεύεται με δικαστικό έλεγχο. Ο δικαστικός αυτός έλεγχος οφείλει να παρέχει αποτελεσματικές εγγυήσεις και επομένως πρέπει να πληροί ορισμένες προϋποθέσεις: α) να λαμβάνει χώρα σε σύντομο χρονικό διάστημα το οποίο, όπως νομολογιακά έχει καθοριστεί, δεν πρέπει να ξεπερνάει την προθεσμία των τεσσάρων ημερών⁶⁴, β) να είναι αυτεπάγγελτος έτσι ώστε να ασκείται ακόμα και στις περιπτώσεις που το άτομο

---

⁶² Μαγγανάς Ε, Χρυσανθάκης Χ, Βανδώρος Δ, Καρατζά Λ, «Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Νομολογία και Ερμηνευτικά Σχόλια», Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ: 88.

⁶³ Το δεύτερο σκέλος του άρθρου 5 (3) προβλέπει ότι αυτός που κρατείται ως ύποπτος τέλεσης ενός αδικήματος έχει το δικαίωμα να δικαστεί εντός εύλογης προθεσμίας ή να απολυθεί. Η γραμματική διατύπωση φαίνεται να υπονοεί ότι κρίνεται επιτρεπτή η συνέχιση της κράτησης του ενός υπόπτου, μέχρι τη διεξαγωγή της δίκης του, υπό τον όρο ότι αυτή θα διεξαχθεί σε σύντομο χρονικό διάστημα. Το Δικαστήριο έχει απορρίψει αυτή την ερμηνεία της διάταξης. Μέχρι την καταδίκη του, ο κατηγορούμενος τεκμαίρεται αθώος και βασικός σκοπός της διάταξης είναι η προσωρινή απόλυσή του εφόσον η συνεχιζόμενη κράτησή του παύσει να θεωρείται εύλογη.

⁶⁴ Σύμφωνα με το Δικαστήριο, το εύλογο χρονικό διάστημα κράτησης δεν μπορεί να εκτιμηθεί in abstracto, αλλά σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε υπόθεσης. Η παρατεταμένη κράτηση μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο εφόσον υπάρχουν συγκεκριμένες ενδείξεις γνήσιου δημοσίου συμφέροντος που παρά το τεκμήριο της αθωότητας, υπερτερεί του σεβασμού της ατομικής ελευθερίας.

δεν δύναται να υποβάλλει τη σχετική αίτηση και γ) ο δικαστής πρέπει να είναι ανεξάρτητος από την εκτελεστική εξουσία προκειμένου να έχει τη δυνατότητα, αφού εξετάσει τις συνθήκες που συνηγορούν υπέρ ή κατά της σύλληψης, να αθώσει τον ύποπτο.⁶⁵ Το άρθρο 5 είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη (άρθρο 6) και ειδικότερα με τη δεύτερη παράγραφο που εγγυάται το τεκμήριο της αθωότητας. Συνακόλουθα, κάθε άτομο που συλλαμβάνεται και βρίσκεται εν αναμονή της δίκης θεωρείται αθώο μέχρι να αποδειχθεί νομίμως η ενοχή του και για το λόγο αυτό δεν επιτρέπεται η στέρηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από τη Σύμβαση.

Άλλη μία βασική δικονομική εγγύηση είναι το δικαίωμα του habeas corpus (άρθ.5.4), το δικαίωμα προσφυγής ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου, για έλεγχο νομιμότητας της κράτησης, όχι μόνο υπό το πρίσμα του εθνικού δικαίου, αλλά και υπό το πνεύμα της Σύμβασης. Το Δικαστήριο καλείται να αποφανθεί περί της νομιμότητας της κράτησης και να διατάξει την απελευθέρωση του κρατουμένου στην περίπτωση που αυτή κριθεί παράνομη. Ειδικότερα, η διαδικασία θα πρέπει να είναι κατ'αντιμωλίαν και να διασφαλίζεται η ισότητα των όπλων μεταξύ των μερών.

Τέλος, η παράγραφος 5.5 κατοχυρώνει το δικαίωμα σε όποιον στερήθηκε παράνομα την ελευθερία του κατά παράβαση της Σύμβασης, να λάβει αποζημίωση από τις εθνικές αρχές υπό την προϋπόθεση ότι το δικαίωμα επανόρθωσης προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο.

Το άρθρο 15 : Παρέκκλιση σε περίπτωση ανάγκης

Το άρθρο 15 ορίζει τα εξής:

- 1. Σε περίπτωση πολέμου ή άλλου δημοσίου κινδύνου που απειλεί τη ζωή του έθνους κάθε υψηλά συμβαλλόμενο μέρος μπορεί να λάβει μέτρα κατά παράβαση των υποχρεώσεων που προβλέπονται από την παρούσα Σύμβαση, στο απαιτούμενο από την κατάσταση απολύτως αναγκαίο όριο και με τον όρο ότι τα μέτρα αυτά δεν αντιτίθενται στις άλλες υποχρεώσεις που απορρέουν από το διεθνές δίκαιο.*
- 2. Η προηγούμενη διάταξη δεν επιτρέπει καμία παρέκκλιση από το άρθρο 2, εκτός από την περίπτωση θανάτου συνέπεια κανονικών πολεμικών πράξεων και από τα άρθρα 3, 4 (παρ.1) και 7.*

---

⁶⁵ Μαγγανάς Ε, Χρυσανθάκης Χ, Βανδώρος Δ, Καρατζά Λ, «Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Νομολογία και Ερμηνευτικά Σχόλια», Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ: 88.

3. *Κάθε Υψηλά Συμβαλλόμενο μέρος που ασκεί αυτό το δικαίωμα παρέκκλισης τηρεί το Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης πλήρως ενήμερο για τα μέτρα που έλαβε και τις αιτίες που τα υπαγόρευσαν. Πρέπει επίσης να πληροφορήσει το Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ημερομηνία κατά την οποία τα μέτρα αυτά έπαυσαν να ισχύουν και οι διατάξεις της Σύμβασης τέθηκαν εκ νέου σε ισχύ.*

Η ΕΣΔΑ είναι το πρώτο διεθνές κείμενο προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων που παραχωρεί στο κράτος την ευχέρεια να παρεκκλίνει μονομερώς από τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Σύμβαση λόγω περιστάσεων έκτακτης ανάγκης. Το Ην. Βασίλειο, ήδη από το 1947, κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη του ΔΣΑΠΔ είχε εισηγηθεί στην Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ την εισαγωγή της ρήτρας, ως αναγκαίο εργαλείο διαχείρισης έκτακτων καταστάσεων, όταν τα ισχύοντα περιοριστικά μέτρα των επιμέρους άρθρων κρίνονταν ανεπαρκή. Οι διαδικασίες ενσωμάτωσης της ρήτρας ωστόσο, επιβραδύνθηκαν λόγω της αμφισβητούμενης έως τότε αναγκαιότητάς της. Στο μεταξύ, το Ην. Βασίλειο επανέλαβε την πρότασή του και ενώπιον του Συμβουλίου της Ευρώπης, απόρροια της οποίας είναι το άρθρο 15 της Σύμβασης.

Το άρθρο 15 προβλέπει ότι ένα κράτος έχει τη δυνατότητα να περιορίσει την εφαρμογή ουσιαστικών δικαιωμάτων της Σύμβασης σε σαφώς προσδιορισμένες και εξαιρετικές περιπτώσεις.⁶⁶ Η παράγραφος 2 αυτού του άρθρου απαγορεύει την αναστολή των εξής δικαιωμάτων: δικαίωμα στη ζωή (άρθ.2), απαγόρευση των βασανιστηρίων (άρθ.3), της δουλείας (άρθ.4) όπως και την απαγόρευση αναδρομικής εφαρμογής του ποινικού δικαίου (άρθ.7). Η απαγόρευση είναι απόλυτη σε ο,τι αφορά το άρθρο 3, δηλαδή το βασανισμό και την απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση και λιγότερο αυστηρή στην αρχή του σεβασμού της ζωής, καθώς το άρθρο 15 επιτρέπει στο κράτος να παρεκκλίνει από το άρθρο 2 στην περίπτωση «θανάτου ως συνέπεια κανονικών πολεμικών πράξεων».⁶⁷ Επίσης, δεν επιτρέπεται παρέκκλιση και από τα Πρωτόκολλα 6 και 13, σχετικά με την κατάργηση της θανατικής ποινής, αλλά και από το άρθρο 4 του Πρωτοκόλλου 7 σχετικά με το δικαίωμα του κάθε προσώπου να μη δικάζεται ή να τιμωρείται δύο φορές για το ίδιο αδίκημα (αρχή *ne bis in idem*).

---

⁶⁶ Gomien D, Harris D, Zwaak L, «Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Δίκαιο και Πρακτική, Παπαζήσης, 2001, σελ: 577.

⁶⁷ Ibid, σελ: 577.

Η ενεργοποίηση του δικαιώματος παρέκκλισης και κατ' επέκταση η αναστολή άσκησης των δικαιωμάτων της Σύμβασης, αφορά αποκλειστικά περιόδους κρίσης και αίρεται αμέσως μετά την πάροδο της κατάστασης ανάγκης. Η έκτακτη φύση των συνθηκών και η προσωρινότητα εφαρμογής της ρήτρας είναι τα βασικά στοιχεία που διαφοροποιούν το άρθρο 15 από τους υπόλοιπους περιορισμούς που προβλέπουν άλλες διατάξεις της Σύμβασης, οι οποίοι δύνανται να ασκούνται και σε περιόδους ομαλής λειτουργίας του δημοκρατικού καθεστώτος.

Το άρθρο 15 λειτουργεί ως μέσο επίτευξης της απαραίτητης ισορροπίας μεταξύ δύο αντιφατικών επιδιώξεων, αφενός της εθνικής ασφάλειας και αφετέρου, της προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου. Επί της ουσίας, ο αντικειμενικός σκοπός της ρήτρας παρέκκλισης είναι να παρέχει στα κράτη σε περιόδους έκτακτης ανάγκης την ευχέρεια να μπορούν νομίμως να παραμερίζουν προσωρινά το σύστημα προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων εν ονόματι της συλλογικής ασφάλειας και προστασίας του έθνους. Η διάταξη αυτή δηλαδή, εξουσιοδοτεί την εκτελεστική εξουσία για τη σύλληψη και κράτηση υπόπτων για ορισμένα αδικήματα, χωρίς την υποχρέωση να πληροί τις συνήθεις εγγυήσεις των άρθρων 5 και 6 της Σύμβασης που προστατεύουν το δικαίωμα των πολιτών στην προσωπική ελευθερία και στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης. Παράλληλα όμως, το άρθρο 15 επιβάλλει αυστηρούς περιορισμούς και προϋποθέσεις που εμποδίζουν την αυθαίρετη επίκλησή του σε περιόδους έκτακτης ανάγκης που η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου υποσκελίζεται στο βωμό της εθνικής ασφάλειας. Το άρθρο 15 εν ολίγοις, λειτουργεί ως ασφαλιστική δικλείδα προστασίας του πυρήνα δικαιωμάτων της Σύμβασης.⁶⁸

Το Δικαστήριο του Στρασβούργου είναι το υπερεθνικό όργανο που έχει αναλάβει την υψηλή εποπτεία για τη νόμιμη άσκηση του δικαιώματος παρέκκλισης. Αρμοδιότητά του είναι να ελέγχει σε κάθε περίπτωση εάν ο δημόσιος κίνδυνος και τα μέτρα αντιμετώπισής του είναι ανάλογα της έντασης που προβλέπει το άρθρο 15 προκειμένου το κράτος να ασκήσει νόμιμα το δικαίωμα κήρυξης κατάστασης ανάγκης. Η παράγραφος 3 του άρθρου 15 απαριθμεί τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται προκειμένου να ασκηθεί το δικαίωμα παρέκκλισης.

---

⁶⁸ Σισιλιάνος Λ-Α, 'οπ.αν.', , σελ: 527.

i. Η αρχή της εξαιρετικής απειλής

Η Σύμβαση ορίζει ότι το κράτος μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο 15 μόνο σε «περίπτωση πολέμου ή άλλου δημοσίου κινδύνου που απειλεί τη ζωή του έθνους». Η κατάσταση ανάγκης όμως, είναι ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο με κυμαινόμενα επίπεδα έντασης και δύσκολα προσδιορίσιμο. Κάθε προσπάθεια εύρεσης ενός κοινώς αποδεκτού ορισμού ενέχει αναπόφευκτα στοιχεία ασάφειας και ερμηνευτικά κενά. Το Δικαστήριο μέσα από τη νομολογία του σε υποθέσεις παρέκκλισης επιχειρεί να διασαφηνίσει, όσο το δυνατόν, το βαθμό σοβαρότητας της κατάστασης που εμπίπτει στο πλαίσιο του δημοσίου κινδύνου που ορίζει η ρήτρα παρέκκλισης. Έτσι, κατά τη γνώμη του Δικαστηρίου, η έννοια του δημοσίου κινδύνου εμπερικλείει μια «κατάσταση κρίσης ή εξαιρετικού και επικείμενου κινδύνου, ο οποίος επηρεάζει το σύνολο του πληθυσμού και συνιστά απειλή για την οργανωμένη ζωή της κοινότητας που αποτελεί το κράτος».⁶⁹ Η ΕΕΔΑ υιοθετώντας αυτό τον ορισμό, επεσήμανε ότι η ύπαρξη δημοσίου κινδύνου πρέπει να αξιολογείται βάσει συγκεκριμένων χαρακτηριστικών. Ο κίνδυνος πρέπει να είναι πραγματικός και επικείμενος, οι επιπτώσεις του να αφορούν το σύνολο του έθνους, να απειλείται η συνέχιση της οργανωμένης ζωής της κοινότητας και τέλος η κρίση ή ο κίνδυνος να είναι εξαιρετικής έντασης, ώστε τα συνήθη εσωτερικά μέτρα ή περιορισμοί, οι οποίοι επιτρέπονται από τη Σύμβαση για τη διατήρηση της δημόσιας ασφάλειας, υγείας και τάξης, να είναι σαφώς ακατάλληλα.⁷⁰ Ωστόσο, το Δικαστήριο τονίζει ήδη από την πρώιμη νομολογία του ότι δημόσιος κίνδυνος δεν πάυει να υφίσταται ακόμα και στις περιπτώσεις που, είτε δεν πλήττεται ολόκληρος ο πληθυσμός, αλλά μόνο ένα σημαντικό κομμάτι του, είτε δεν επηρεάζεται ουσιαστικά και λειτουργικά η οργανωμένη ζωή της κοινότητας. Οι δύο αυτές προϋποθέσεις επιδέχονται ελαστικότερης ερμηνείας κατά την αξιολόγηση της κατάστασης ανάγκης.

Το Δικαστήριο αποσαφηνίζει τον αμιγώς επικουρικό του ρόλο και τονίζει ότι η πρωταρχική ευθύνη για την εκτίμηση του μεγέθους του κινδύνου και των κατάλληλων μέτρων για την αντιμετώπισή του εναπόκειται στην ευχέρεια της εκάστοτε κυβέρνησης. Οι εθνικές αρχές κρίνονται ως πλέον αρμόδιες λόγω της άμεσης και διαρκούς επαφής με τις εξαιρετικές περιστάσεις, να αποφασίσουν για την

---

⁶⁹ ΕΔΔΑ, Lawless κατά Ιρλανδίας, 1961, παρ.28.

⁷⁰ ΕΕΔΑ, Ελληνική Υπόθεση, 1969, παρ.152.

αναγκαιότητα ή μη άσκησης τόσο του δικαιώματος παρέκκλισης, όσο και της φύσης και του εύρους των μεθόδων διαχείρισης της κρίσης.⁷¹

Η επίσημη κήρυξη του πολέμου κατά του φαινομένου της διεθνούς τρομοκρατίας έπειτα από τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, αποτέλεσε αφορμή για «επαναπροσδιορισμό» της έννοιας του δημοσίου κινδύνου, τόσο από τις κυβερνήσεις των κρατών, όσο και από την πλευρά του Δικαστηρίου. Το τελευταίο, αναγνώρισε την ιδιάζουσα φύση της διεθνούς τρομοκρατικής απειλής, η οποία δύναται να πραγματοποιηθεί χωρίς προειδοποίηση και πολλές φορές μόνο με ακαθόριστες ενδείξεις. Επ'αυτής της συλλογιστικής ορμώμενο, το διεθνές δικαιοδοτικό όργανο κρίνει ότι η απαίτηση του επικείμενου χαρακτήρα του κινδύνου πρέπει να τυγχάνει ελαστικότερης ερμηνείας. Τα κράτη είναι επιφορτισμένα με την ευθύνη της ασφάλειας των πολιτών τους και συνεπώς δικαιούνται να λάβουν προληπτικά μέτρα για την αποτροπή μιας επερχόμενης καταστροφής.⁷²

Το ίδιο σκεπτικό περί μη στενής ερμηνείας ακολουθεί το Δικαστήριο και σχετικά με το κριτήριο της προσωρινότητας του κινδύνου. Ο κίνδυνος σε μερικές περιπτώσεις μπορεί να είναι παρατεταμένος, ωστόσο η παρέκκλιση, εφόσον πληρούνται επαρκώς οι προβλεπόμενες εγγυήσεις οι οποίες σαφώς και δεν επιτρέπουν αυθαιρεσίες στην εφαρμογή της ρήτρας, δεν μπορεί να κριθεί άκυρη απλά και μόνο λόγω του μη προσωρινού της χαρακτήρα.⁷³

ii. Η αρχή της αναλογικότητας των μέτρων έκτακτης ανάγκης

Η αρχή της αναλογικότητας επιβάλλει τα μέτρα παρέκκλισης να ασκούνται στο απολύτως αναγκαίο προς τις περιστάσεις όριο. Το Δικαστήριο ναι μεν παραχωρεί στα κράτη, όπως προαναφέρθηκε, ένα ευρύ περιθώριο εκτίμησης της κατάστασης ανάγκης, ωστόσο αυτό δεν σημαίνει ότι η ευχέρεια αυτή τους αποδίδεται «εν λευκώ».⁷⁴ Το Δικαστήριο είναι εξουσιοδοτημένο από τη Σύμβαση να ασκεί υπερεθνικό έλεγχο και να εξακριβώνει εάν συμβαδίζουν τα μέτρα παρέκκλισης με την αρχή της αναλογικότητας. Κατά τον δικαστικό έλεγχο συνεκτιμώνται στοιχεία

⁷¹ ΕΔΔΑ, Υπόθεση Brannigan & Mc Bride κατά Ην. Βασιλείου, 1993, παρ.43.

⁷² ΕΔΔΑ, Υπόθεση A & Others κατά Ην. Βασιλείου, 2009, παρ.17-18.

⁷³ Ibid, παρ.178

⁷⁴ Loof J.P, “Crisis Situations, Counter Terrorism and Derogation From the European Convention of Human Rights: A Threat Analysis”, *Intersentia*, 2005, p. 38.

όπως οι περιστάσεις που επικρατούσαν τη δεδομένη χρονική περίοδο που δηλώθηκε η παρέκκλιση, η φύση των δικαιωμάτων που παραβιάζονται και η διάρκεια της κατάστασης ανάγκης. Το Δικαστήριο τονίζει ότι η ερμηνεία του άρθρου 15 χρήζει δημιουργικής προσαρμογής.⁷⁵

Ο έλεγχος της αναλογικότητας πρέπει να διενεργείται εντός αυστηρού πλαισίου και να αξιολογείται η συνάφεια της έντασης των έκτακτων μέτρων με τη διάρκεια και το εύρος εφαρμογής τους. Ιδιαίτερη βαρύτητα αποδίδει το Δικαστήριο και στην ύπαρξη επαρκών και αποτελεσματικών εγγυήσεων, ώστε να αποφευχθούν αυθαιρεσίες και καταχρήσεις κατά τη διάρκεια της παρέκκλισης. Τα κράτη είναι υποχρεωμένα να υποβάλλουν την έκτακτη νομοθεσία σε τακτική αναθεώρηση σε συνάρτηση πάντα με την αρχή της αναλογικότητας.

iii. Η αρχή της μη διάκρισης

Η απαγόρευση δυσμενών διακρίσεων καλύπτεται από το άρθρο 14, το οποίο δεν επιτρέπει την εφαρμογή κανενός μέτρου που ενέχει στοιχεία διακριτικής μεταχείρισης σχετικά με το φύλο, τη φυλή, το χρώμα, τη θρησκεία, τις πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, της περιουσίας, γέννησης ή άλλου είδους κατάστασης κατά την άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που κατοχυρώνει η Σύμβαση. Το εν λόγω άρθρο δεν εντάσσεται στα αναπαλοτρίωτα δικαιώματα και δεν αναφέρεται στους περιορισμούς της ρήτρας παρέκκλισης. Ωστόσο, η αρχή της μη διάκρισης είναι μια ειδικότερη υποχρέωση της αρχής της αναλογικότητας και ως τέτοια έχει πλήρη εφαρμογή στη Σύμβαση.⁷⁶ Μέτρα παρέκκλισης που λαμβάνονται κατά τρόπο αυθαίρετο, δυσανάλογο προς τις περιστάσεις ή ενέχουν στοιχεία διακριτικής μεταχείρισης είναι ασυμβίβαστα με το πνεύμα της Σύμβασης και συνεπώς κρίνονται ακατάλληλα προς εφαρμογή.⁷⁷

---

⁷⁵ ΕΔΔΑ, Ιρλανδία κατά Ην. Βασιλείου, παρ. 220.

⁷⁶ Σαράντη, Β. 'οπ.αν.', σελ: 286.

⁷⁷ ΕΔΔΑ, A & Others κατά Ην. Βασιλείου, 2009, παρ. 184 και 186.

iv. Διαφύλαξη του αναπαλλοτρίωτου πυρήνα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τη διάρκεια καταστάσεων ανάγκης

Αντίστοιχα αυστηρό είναι το Δικαστήριο και αναφορικά με τα αναπαλλοτρίωτα δικαιώματα που προστατεύει το διεθνές κείμενο. Τα κράτη δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να παρεκκλίνουν, ούτε να περιορίσουν τα συγκεκριμένα δικαιώματα περισσότερο από όσο ορίζουν οι περιορισμοί των διατάξεων της Σύμβασης. Αντιθέτως, το κράτος πέρα από την υποχρέωση πλήρους σεβασμού των δικαιωμάτων αυτών, οφείλει να λαμβάνει και θετικά μέτρα για την προώθηση και την προστασία τους, εν προκειμένω στα θετικά μέτρα συγκαταλέγονται οι δικαστικές εγγυήσεις, η αρχή της μη επαναπροώθησης, η υποχρέωση ιατρικής φροντίδας των κρατουμένων, όπως και η λήψη μέτρων για την πρόληψη πρόκλησης θυμάτων κατά τη διάρκεια εφαρμογής των μέτρων καταπολέμησης της κρίσης.

v. Η αρχή της συμβατότητας των έκτακτων μέτρων με τις υπόλοιπες υποχρεώσεις που απορρέουν από το διεθνές δίκαιο

Η υποχρέωση ελέγχου της συμβατότητας των μέτρων παρέκκλισης είναι παράμετρος του άρθρου 53 το οποίο ορίζει ότι όλες οι διατάξεις της Σύμβασης πρέπει να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται κατά τρόπο που να συνάδει με τις υπόλοιπες εθνικές και διεθνείς δεσμεύσεις προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το Δικαστήριο συνεπώς, αναλαμβάνει την αρμοδιότητα εξέτασης της συμβατότητας του τρόπου εφαρμογής της ρήτρας παρέκκλισης ως προς το πλαίσιο σεβασμού του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Οι υποχρεώσεις αυτές περιλαμβάνουν τη συνάφεια με το ΔΣΑΠΔ, το Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ τις Συμβάσεις της Γενεύης (1949) και κάθε άλλη υποχρέωση η οποία τυχόν απορρέει από άλλη διεθνή σύμβαση που δεσμεύει το κράτος, από το διεθνές εθνικό δίκαιο ή τις γενικά αναγνωρισμένες αρχές του δικαίου.⁷⁸

---

⁷⁸ Σισιλιάνος Λ-Α, 'οπ.αν.', σελ: 534-535.

vi. Ενημέρωση του Γ.Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης

Οι διαδικαστικές προϋποθέσεις του άρθρου 15 επιβάλλουν στα κράτη να ενημερώνουν πλήρως τον Γ.Γ/ΣΕ ως προς τα μέτρα που λαμβάνονται κατά τη διάρκεια ισχύος της έκτακτης νομοθεσίας και τους λόγους που οδήγησαν την εκάστοτε κυβέρνηση στην υιοθέτησή τους. Την ίδια υποχρέωση ενημέρωσης έχουν τα κράτη και στην περίπτωση που τα μέτρα αποσύρονται ή τίθενται και πάλι σε ισχύ.

Η ενημέρωση πρέπει να είναι λεπτομερής και έγκαιρη έτσι ώστε να αποτρέπεται ενδεχόμενη καταχρηστική εφαρμογή της ρήτρας παρέκκλισης. Ο Γ. Γραμματέας πρέπει να ενημερώνεται για την άσκηση του δικαιώματος παρέκκλισης χωρίς σημαντική καθυστέρηση. Επιπρόσθετος στόχος της έγκυρης και έγκαιρης ειδοποίησης του Συμβουλίου της Ευρώπης, είναι και η ενημέρωση των υπολοίπων κρατών –μελών του διεθνούς οργανισμού.

Να σημειωθεί εδώ ότι, το άρθρο 15 δεν αναφέρει πουθενά ρητά τις ενδεχόμενες συνέπειες από τη μη τήρηση της υποχρέωσης δήλωσης της παρέκκλισης.⁷⁹

---

⁷⁹Ibid., σελ: 537.

Η Νομολογιακή Εξέλιξη του Άρθρου 15

Η περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου

Το Ην. Βασίλειο είναι από τις λίγες χώρες που έχουν στο ενεργητικό τους χρησιμοποιήσει τη ρήτρα παρέκκλισης κατά συρροή για την αντιμετώπιση κάθε έκρυθμης κατάστασης στο εσωτερικό της χώρας. Ήδη από την εποχή της αποαποικιοποίησης, η Μ. Βρετανία είχε αρχίσει να εφαρμόζει τη λήψη εξαιρετικών μέτρων για την καταπολέμηση των εθνικοαπελευθερωτικών εξεγέρσεων. Χαρακτηριστικά από το 1954 έως το 1966, επικαλέστηκε περίπου 19 φορές το άρθρο 15 της ΕΣΔΑ, δηλώνοντας παρέκκλιση από το άρθρο 5 της Σύμβασης για τη διαχείριση των κρίσεων που ξεσπούσαν στις αποικίες βρετανικές αποικίες.⁸⁰

Από το 1969 κι έπειτα αρχίζουν οι αναταραχές στην Β.Ιρλανδία που σηματοδεύτηκαν κυρίως από τη δράση της τρομοκρατικής οργάνωσης IRA (Ιρλανδικός Δημοκρατικός Στρατός) που στόχευε στον τερματισμό της βρετανικής κυριαρχίας στη Β.Ιρλανδία. Η Μ.Βρετανία κήρυξε κατάσταση έκτακτης ανάγκης στα πλαίσια της οποίας εφάρμοσε έκτακτα μέτρα σύλληψης και κράτησης ακόμα και υπόπτων για συνεργία σε τρομοκρατικά αδικήματα. Η κρίση διήρκεσε από το 1970 έως το 1998 με διακυμάνσεις στην ένταση της τρομοκρατικής δράσης. Δύο χρόνια αργότερα, υιοθετήθηκε νέα αντιτρομοκρατική νομοθεσία, το Terrorism Act 2000, με στόχο τη διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας στη Β. Ιρλανδία.

Το 2001, ύστερα από το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, η Μ. Βρετανία είναι από τις πρώτες ευρωπαϊκές χώρες υιοθετεί νέα αυστηρότερη αντιτρομοκρατική νομοθεσία, το Anti-Terrorism Crime and Security Act 2001, που βασιζόταν στο αμερικανικό πρότυπο και στόχευε περισσότερο στην προληπτική αντιτρομοκρατική δράση παρά στην εκ των υστέρων καταπολέμηση του φαινομένου. Για λόγους εθνικής ασφάλειας, η εν λόγω νομοθεσία προβλέπει την κράτηση υπόπτων τρομοκρατών, μη βρετανών υπηκόων, που δεν μπορούν να απελαθούν στη χώρα καταγωγής τους για διάφορους λόγους και εναντίον των οποίων δεν μπορούν να

---

⁸⁰ Σαράντη Β, «Τρομοκρατία και παρεκκλίσεις από τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η περίπτωση του Ην. Βασιλείου» στο Το Δημόσιο Δίκαιο σε εξέλιξη, Σύμμεικτα προς τιμήν του Καθηγητού Πέτρου. Ι.Παραρά, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2012, σελ.930.

απαγγελθούν κατηγορίες για αξιόποινες πράξεις.⁸¹ Δεδομένου ότι αυτού του είδους η κράτηση δεν συνάδει με τις εξαιρέσεις του άρθρου 5 ΕΣΔΑ, το Ην.Βασίλειο επικαλείται εκ νέου παρέκκλιση με βασικό επιχείρημα την πεποίθηση ότι η χώρα αποτελεί στόχο, αλλά συγχρόνως και ορμητήριο της διεθνούς τρομοκρατικής δραστηριότητας.

Υπόθεση Lawless κατά Ιρλανδίας

[Προσφυγή αριθ. 332/57]

Απόφαση 1^η Ιουλίου 1961

Η απόφαση Lawless αποτελεί ορόσημο στη νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου. Όντας η πρώτη ατομική προσφυγή κατά κράτους και η πρώτη υπόθεση παρέκκλισης που εκδικάστηκε σε διεθνές επίπεδο, κατέδειξε τον τρόπο που το διεθνές δικαιοδοτικό όργανο προσεγγίζει τις διατάξεις της Σύμβασης σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης.

Ο προσφεύγων στη δικαιοσύνη Gerard Lawless, Ιρλανδός υπήκοος, συνελήφθη 11 Ιουλίου 1957 και κρατήθηκε έως 11 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους βάσει των εκτεταμένων αρμοδιοτήτων σύλληψης και κράτησης που ορίζει η νομοθεσία (Amendment Act 1940), η οποία επανενεργοποιήθηκε το 1956, ύστερα από δήλωση παρέκκλισης της Δημοκρατίας της Ιρλανδίας.⁸² Έχοντας εξαντλήσει όλα τα εσωτερικά ένδικα μέσα, ο ενάγων, 8 Νοεμβρίου 1957, αποτάθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) ισχυριζόμενος ότι η κυβέρνηση της Ιρλανδίας του στερεί δικαιώματα που απορρέουν από τη Σύμβαση. Κατήγγειλε ότι κράτησή του για πέντε μήνες χωρίς δίκη, συνιστούσε παραβίαση των άρθρων 5, 6 (δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης) και 7 (μη επιβολή ποινής άνευ νόμου) και απαίτησε την άμεση αποφυλάκισή του καθώς και καταβολή αποζημίωσης, τόσο για την παράνομη κράτησή του, όσο και για τα διαδικαστικά έξοδα που επωμίστηκε προκειμένου να κερδίσει την ελευθερία του. Η προσφυγή κρίθηκε παραδεκτή από την Επιτροπή και κατόπιν παραπέμφθηκε στο Δικαστήριο.

---

⁸¹ Σαράντη Β, 'οπ.αν.', σελ.670.

⁸² Ο Lawless είχε συλληφθεί στο παρελθόν άλλες δύο φορές για συμμετοχή σε παράνομες τρομοκρατικές δραστηριότητες, ενώ ο ίδιος είχε παραδεχθεί τη συμμετοχή του στον IRA έως το 1956 που δήλωσε ότι αποχώρησε.

Η κυβέρνηση της Ιρλανδίας αρνήθηκε κάθε ισχυρισμό για παραβίαση των υποχρεώσεών της που απορρέουν από τη Σύμβαση. Αντιθέτως, τόνισε ότι, οι αρμοδιότητες σύλληψης και κράτησης χωρίς δίκη που εφαρμόστηκαν βάσει της έκτακτης νομοθεσίας, αποτελούν μέτρα που ελήφθησαν στο αναγκαίο από τις περιστάσεις απαιτούμενο όριο και εμπίπτουν στο δικαίωμα που απορρέει από το άρθρο 15 για παρέκκλιση από τη Σύμβαση σε περίπτωση δημόσιου κινδύνου που απειλεί τη ζωή του έθνους.

Το Δικαστήριο, ως προς το ζήτημα νομιμότητας της κράτησης, έκρινε σε πρώτη φάση, παράνομη την κράτηση του προσφεύγοντα εφόσον αυτός δεν παραπέμφθηκε ποτέ ενώπιον δικαστικής αρχής ως δικαιούται βάσει του άρθρου 5 (3). Ωστόσο, η νομιμότητα της κράτησης εξετάστηκε *proprio motu* και βάσει του άρθρου 15 που επικαλέστηκε η Ιρλανδία για να διαχειριστεί την εσωτερική κρίση.

Ο προσδιορισμός της κατάστασης ανάγκης είναι πολύπλοκο εγχείρημα, γεγονός που κατέστη σαφές και με την έντονη διχογνωμία της ΕΕΔΑ που οδήγησε τελικά την υπόθεση στο Δικαστήριο.⁸³ Το τελευταίο, στην εν λόγω απόφαση, προσδιόρισε τα χαρακτηριστικά στοιχεία που κατά το πνεύμα της Σύμβασης, μετατρέπουν μία εσωτερική κρίση σε «δημόσιο κίνδυνο που απειλεί τη ζωή του έθνους». Συνεπώς, υιοθετήθηκε η άποψη που είχε διατυπώσει η ΕΕΔΑ στην *Ελληνική Υπόθεση*⁸⁴ ότι ο κίνδυνος πρέπει να είναι πραγματικός ή επικείμενος, να απειλεί τη ζωή του έθνους, αλλά και συνολικά την οργανωμένη κοινότητα και να είναι εξαιρετικής έντασης ώστε να μην μπορεί να αντιμετωπιστεί με τα συνήθη μέσα. Η ύπαρξη μιας παράνομης και βίαιης τρομοκρατικής οργάνωσης, που δρούσε με αυξανόμενο ρυθμό εντός και εκτός συνόρων (Β. Ιρλανδία), προκαλώντας ταραχές που έβλαπταν την εσωτερική τάξη και ασφάλεια της χώρας και συγχρόνως, έθεταν σε κίνδυνο τις εξωτερικές σχέσεις της Ιρλανδίας με τη γείτονά της Μ. Βρετανία, κρίθηκε ότι οδήγησε «ευλόγως» τη χώρα στην κήρυξη κατάστασης ανάγκης κατά την ομόφωνη γνώμη του Δικαστηρίου. Επισημάνθηκε δε, ότι η κήρυξη ανάγκης δεν χρειάζεται να φτάσει στο οριακό σημείο πολεμικής συμπλοκής ή κατάστασης ισοδύναμης με πόλεμο. Η αντίληψη ωστόσο, ότι η επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ δύο χωρών λαμβάνεται υπόψη ως επιπρόσθετος παράγοντας ύπαρξης κατάστασης ανάγκης, θεωρήθηκε από μερίδα

⁸³ Σαράντη Β, 'οπ.αν.', σελ.119.

⁸⁴ Αφορά την προσφυγή που άσκησαν ενώπιον της ΕΕΔΑ οι κυβερνήσεις της Δανίας, Σουηδίας, Νορβηγίας και Ολλανδίας κατά της στρατιωτικής κυβέρνησης της Ελλάδας, μετά το πραξικόπημα του 1967 για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων από το δικτατορικό καθεστώς.

μελετητών ασύμβατη με το πραγματικό νόημα της έννοιας του δημόσιου κινδύνου που απειλεί τη ζωή του έθνους.⁸⁵

Το Δικαστήριο κινήθηκε στο ίδιο πνεύμα και κατά την άσκηση του ελέγχου αναλογικότητας των μέτρων παρέκκλισης. Η ανεπάρκεια της υπάρχουσας ποινικής νομοθεσίας που οδήγησε στην κήρυξη κατάστασης, δικαιολογούσε, κατά τη δικαστική κρίση, τη λήψη εκτάκτων αρμοδιοτήτων σύλληψης και κράτησης εφόσον αυτή συνοδευόταν από τις ανάλογες εγγυήσεις εφαρμογής της έκτακτης νομοθεσίας. Η διαρκής εποπτεία των μέτρων από το Κοινοβούλιο, η σύσταση ειδικής επιτροπής (Detention Commission), εξουσιοδοτημένης να αποφασίζει την άμεση απελευθέρωση του κρατούμενου σε περίπτωση παρατεταμένης κράτησης, καθώς και η δυνατότητα αποφυλάκισης «επί τω λόγω της τιμής τους», δηλαδή η απελευθέρωση των κρατούμενων κατόπιν προφορικής δέσμευσης τόσο περί σεβασμού των νόμων και του Συντάγματος, όσο και αποχής από επιζήμιες δραστηριότητες, θεωρήθηκαν επαρκείς εγγυήσεις επίβλεψης του τρόπου κράτησης των συλληφθέντων.

Εξίσου ικανοποιητική και χωρίς καθυστερήσεις κρίθηκε και η προβλεπόμενη διαδικασία κοινοποίησης της παρέκκλισης στον Γ.Γ/ΣΕ για τους λόγους και τα μέτρα που επικαλέστηκε τη ρήτρα η Ιρλανδία. Το Δικαστήριο δεν παρέλειψε να επισημάνει πως η Σύμβαση δεν απαιτεί από το κράτος να γνωστοποιήσει δημόσια τη δήλωση παρέκκλισης, ενώ εφόσον κανένα επιβαρυντικό στοιχείο δεν υπέπεσε στην αντίληψη της δικαστικής αρχής, δεν διαπιστώθηκε παραβίαση ούτε της παραμέτρου του άρθρου 15 που αφορά στη συμβατότητα των μέτρων παρέκκλισης με τις υπόλοιπες υποχρεώσεις που απορρέουν από το διεθνές δίκαιο.

Αποτίμηση

Ο τρόπος προσέγγισης της υπόθεσης από το ΕΔΔΑ έγινε αντικείμενου δυσμενούς σχολιασμού για τα πιθανά ανεπιθύμητα πλήγματα που μπορεί να εφέρει στον πυρήνα δικαιωμάτων της ΕΣΔΑ. Η διασταλτική ερμηνεία του όρου κατάσταση ανάγκης, σε συνδυασμό με τη διακριτική ευχέρεια που παρέχει το Δικαστήριο στα κράτη να αποφασίζουν τόσο την ύπαρξη ή μη του δημοσίου κινδύνου, όσο και των μέτρων που κρίνουν κατάλληλα για την αντιμετώπισή του, εγείρουν φόβους για

---

⁸⁵ Greene A, “Separating Normalcy from Emergency: The Jurisprudence of Article 15 of the European Convention on Human Rights”, *German Law Journal*, 1764-1785, 2011, p. 1777.

καταχρηστική επίκληση εκ μέρους των κρατών του άρθρου 15 και κατ' επέκταση κίνδυνο υπονόμευσης των προστατευόμενων ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Συγχρόνως, όπως υποστηρίζουν πολλοί μελετητές, η εφαρμογή του περιθωρίου εκτίμησης υποβαθμίζει την αρμοδιότητα ενδεδειγμένου ελέγχου που έχει παραχωρήσει η Σύμβαση στο Δικαστήριο και το οδηγεί σε δικαστικό αυτοπεριορισμό.⁸⁶ Συγκεκριμένα, τίθεται το ερώτημα του κατά πόσον τελικά η αξιολόγηση της κατάστασης ανάγκης είναι νομικό ή πολιτικό ζήτημα. Από τη μία πλευρά η παραχώρηση του περιθωρίου εκτίμησης αναγάγει την αξιολόγηση σε ζήτημα καθαρά πολιτικό, ενώ συγχρόνως η ρητή δήλωση ότι εναπόκειται στο Δικαστήριο η αξιολόγηση του δημοσίου κινδύνου, υπονοεί ότι πρόκειται για καθαρά νομικό ζήτημα.⁸⁷

Το γεγονός ότι στη συγκεκριμένη υπόθεση δικαιώθηκε η Ιρλανδία και μάλιστα ομόφωνα, έχει αποδοθεί και στο γεγονός ότι το Δικαστήριο στην πρώτη του αυτή απόφαση, μην έχοντας εμπειρία από αντίστοιχο νομικό προηγούμενο, και αγνοώντας το κατά πόσο το συμβαλλόμενο κράτος θα ακολουθούσε τη δικαστική γραμμή, διαπνεόταν από αβεβαιότητα η οποία το ώθησε να ακολουθήσει ως ασφαλέστερη λύση τη σύμπλευση με το κυρίαρχο κράτος.

Μολαταύτα, η τάση που εμφανίζει το Δικαστήριο στην πρόιμη νομολογία του να εφαρμόσει μια διευρυμένη και ευέλικτη ερμηνεία της Σύμβασης αποδεικνύει το φιλελεύθερο πνεύμα από το οποίο διαπνέεται, ιδιότητα που έχει αναγνωριστεί ακόμα και από τους επικριτές του.

Υπόθεση Ιρλανδίας κατά Ηνωμένου Βασιλείου

[Προσφυγή αριθ. 5310/71]

Απόφαση της 18^{ης} Ιανουαρίου 1978

Τον Αύγουστο του 1971, η κυβέρνηση της Β. Ιρλανδίας στην προσπάθειά της να διαχειριστεί τη μακραιώνη και βίαη τρομοκρατική δραστηριότητα που έπληττε τμήματα της Ιρλανδίας, εισήγαγε μια σειρά έκτακτων εξουσιών σύλληψης, κράτησης

⁸⁶ Ni Aolain F, "The Emergence of Diversity: Differences in Human Rights Jurisprudence", *Fordham International Law Journal*, vol.19, 1995, p. 115.

⁸⁷ Greene A, οπ.αν.', σελ. 1778.

και ανάκρισης. Τα μέτρα αυτά διήρκεσαν μέχρι το Δεκέμβριο του 1975 και αποτέλεσαν την αφορμή της παρούσας διακρατικής προσφυγής.

Ιστορικό Πλαίσιο

Η Β. Ιρλανδία είναι μία ανομοιογενής κοινωνία. Περιλαμβάνει δύο κοινότητες που διακατέχονται από βίαιες και ανταγωνιστικές τάσεις. Η πρώτη κοινότητα ονομάζεται προτεστάντική, ενωτική ή νομιμόφρων και καλύπτει τα 2/3 του πληθυσμού, ενώ η δεύτερη, η καθολική, δημοκρατική ή εθνικιστική κοινότητα, περιλαμβάνει τον υπόλοιπο πληθυσμό. Η διαμάχη που αναπτύχθηκε ανάμεσα στις δύο αυτές κοινότητες εδράζεται σε θρησκευτικές, κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές διαφορές. Συγκεκριμένα, οι προτεστάντες αντιδρούν στην ιδέα δημιουργίας μιας ενωμένης Ιρλανδίας ανεξάρτητης από το Ηνωμένο Βασίλειο. Αντίθετα, οι καθολικοί τάσσονται υπέρ της ένωσης και της ανεξαρτησίας.

Ο IRA (Ιρλανδικός Δημοκρατικός Στρατός) είναι μια παραστρατιωτική οργάνωση που θεωρείται παράνομη από το 1949 τόσο στη Δημοκρατία της Ιρλανδίας, της οποίας δεν αναγνωρίζει το δημοκρατικό πολίτευμα, όσο και στο Ην. Βασίλειο. Κατά καιρούς, έχει αναπτύξει τρομοκρατική δράση και στις δύο περιοχές. Ήδη από το 1922, στη Β.Ιρλανδία είχε εφαρμοστεί ειδική νομοθεσία για την αντιμετώπιση της κρισιμότητας της κατάστασης. Οι ιδεολογικές διαφορές των δύο κοινοτήτων είχαν οδηγήσει σε εκτεταμένη πόλωση και σε πολιτικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, η καθολική κοινότητα που αποτελούσε τη μειοψηφία στο Κοινοβούλιο, εξέφραζε συχνά τη δυσαρέσκειά της για τις διακρίσεις που υπόκειντο, επί μονίμου βάσεως, σε όλα τα επίπεδα.

Τα πραγματικά περιστατικά

Η τρομοκρατική δραστηριότητα της οργάνωσης εντάθηκε σημαντικά το 1970. Την περίοδο 1971-75 που αφορά την παρούσα υπόθεση, όλα τα ενεργά μέλη του IRA που ζούσαν και δρούσαν στη Β. Ιρλανδία, προέρχονταν από την καθολική κοινότητα. Η παρατεταμένη βιαιότητα ώθησε τους προτεστάντες στο σχηματισμό αμυντικών ενώσεων και συγκεκριμένα του Ulster Defence Association (UDA).

Το 1971, η κυβέρνηση της Β. Ιρλανδίας αφού διαπίστωσε την ανεπάρκεια των υφιστάμενων μέτρων, έθεσε σε λειτουργία έκτατα μέτρα (Special Powers Act 1922) που αφορούσαν τη σύλληψη για απόσπαση πληροφοριών, κράτηση και ανάκριση υπόπτων για τρομοκρατία χωρίς να υπάρχουν εις βάρος τους σοβαρά ενοχοποιητικά στοιχεία. Επειδή όμως η τρομοκρατική δραστηριότητα δεν εμφάνιζε σημάδια ύφεσης, στις 9 Αυγούστου του 1971 πραγματοποιήθηκε η επιχείρηση Demetrius, όπου στρατός και αστυνομία προχώρησαν σε εκτεταμένες συλλήψεις υπόπτων (452 άτομα) που θεωρούνταν ότι σχετίζονταν άμεσα ή έμμεσα με τον IRA. Κανένα από τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν δεν κατάφεραν να τερματίσουν την κατάσταση. Τουναντίον, τα έκτακτα μέτρα προκάλεσαν μεγαλύτερα κρούσματα βίας από την καθολική κοινότητα και τον IRA.

Η κατάσταση ολοένα και χειρότερη, ώσπου το 1972, η κυβέρνηση της Μ.Βρετανίας αποφάσισε να αναλάβει την άμεση διοίκηση της Β. Ιρλανδίας προκειμένου να διαφυλάξει το νόμο και την τάξη. Την ίδια χρονιά, το βρετανικό Κοινοβούλιο έθεσε σε ισχύ νέα έκτακτη νομοθεσία. Στις 7 Νοεμβρίου 1972 τίθεται σε εφαρμογή το Detention of Terrorists Order (Terrorist Order), ένα σύστημα προφυλάκισης και κράτησης υπόπτων συμμετοχής σε τρομοκρατικές δραστηριότητες που εγκαθίδρυε περισσότερες διαδικαστικές εγγυήσεις. Στις 8 Αυγούστου του 1973, εισήχθη νέα νομοθεσία, το Emergency Provisions Act (EPA), που προέβλεπε σύλληψη και κράτηση για 72 ώρες και προφυλάκιση 28 ημερών. Τα μέτρα είχαν διάρκεια εφαρμογής ενός έτους με δυνατότητα παράτασης. Η νομοθεσία του 1973 παρατάθηκε μέχρι το 1975 με διαδοχικά διατάγματα. Το 1975, ο συγκεκριμένος νόμος τροποποιήθηκε (Emergency Provisions Amendment Act 1975), ενώ την ίδια χρονιά απελευθερώθηκαν και τα τελευταία 75 άτομα που κρατούνταν βάσει της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας. Να σημειωθεί ότι η εφαρμογή της έκτακτης νομοθεσίας του βρετανικού κοινοβουλίου αξιολογούνταν συστηματικά από Επιτροπές ειδικά διαμορφωμένες με αυτή την αρμοδιότητα.

Την εφαρμογή των μέτρων ακολούθησαν καταγγελίες για κακομεταχείριση των συλληφθέντων και χρήση 5 συγκεκριμένων τεχνικών για την απόσπαση της ομολογίας τους. Οι εν λόγω τεχνικές περιελάμβαναν τα εξής: συνεχή όρθια στάση προς τον τοίχο, κάλυψη της κεφαλής με μαύρο σάκκο, διαρκή υποβολή σε θόρυβο (ισχυρό σφύριγμα), στέρηση ύπνου πριν τις ανακρίσεις και στέρηση ξηράς και υγρής τροφής. Ύστερα από έντονη διαμαρτυρία για την επιβολή των πρακτικών αυτών, η

κυβέρνηση αποφάσισε την κατάργησή τους, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις κατέβαλε και αποζημίωση.

Το σκεπτικό του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο διαπίστωσε πως οι συλληφθέντες υποβλήθηκαν σε συνθήκες που τους προκάλεσαν εκτός από σωματικό πόνο, αισθήματα φόβου, άγχους, ταπείνωσης και εν τέλει σοβαρή ψυχική οδύνη. Επισήμανε όμως, ότι υπάρχει σαφής διάκριση μεταξύ των συνθηκών απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης και των συνθηκών βασανισμού. Η διάκριση αυτή έγκειται στη διαφορά της έντασης του πόνου που προκαλείται, καθώς βασανιστήριο θεωρείται «μια βεβαρημένη και προμελετημένη μορφή σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας».⁸⁸ Η πλειοψηφία των δικαστών έκρινε ότι οι τεχνικές που εφαρμόστηκαν για την απόσπαση πληροφοριών συνιστούν μεν απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση κατά παράβαση του άρθρου 3, χωρίς όμως να αγγίζουν τα όρια του βασανισμού. Τέσσερις εκ των δικαστών διαφώνησαν με την παραπάνω άποψη και τάχθηκαν υπέρ πιο ευρείας ερμηνείας του όρου βασανιστήριο, όπου θα συνεκτιμώνται τα υποκειμενικά στοιχεία (φύλο, ηλικία, κατάσταση υγείας) που συνθέτουν την εκάστοτε περίπτωση.

Κατόπιν, το ΕΔΔΑ κατά τον έλεγχο νομιμότητας της ρήτρας παρέκκλισης αποφάνθηκε ομοφώνως υπέρ της βρετανικής κυβέρνησης, πως η λήψη έκτακτων μέτρων ήταν αναπόφευκτη για την αποκλιμάκωση της κρίσης. Συνεπώς, η εξωδικαστική στέρηση της ελευθερίας κρίθηκε αναγκαίο σύμφωνα με τις περιστάσεις μέτρο αντιμετώπισης των ταραχών, ακόμα και για την απλή απόσπαση πληροφοριών. Όπως και στην απόφαση *Lawless*, υποστηρίχθηκε ότι το κράτος έχει την αρμοδιότητα να αξιολογεί την κρισιμότητα της κατάστασης και να λαμβάνει τα απαιτούμενα μέτρα για τη διαχείρισή της. Οι εθνικές αρχές είναι σε θέση να γνωρίζουν καλύτερα από το διεθνές δικαιοδοτικό όργανο την κρισιμότητα των συνθηκών που επικρατούν στη χώρα τους και να αποφασίζουν τη σκοπιμότητα ή μη της παρέκκλισης για τη διαχείριση της κρίσης. Για το λόγο αυτό, το κράτος απολαμβάνει βάσει του άρθρου 15 ένα ευρύ περιθώριο εκτίμησης της κατάστασης ανάγκης, χωρίς αυτό να σημαίνει όμως ότι, το Δικαστήριο δεν θα ασκεί παράλληλα την αρμοδιότητά ελέγχου τήρησης

---

⁸⁸ Απόφαση Ιρλανδίας κατά Ην. Βασιλείου, σελ.59, παρ.167. Ο ορισμός αυτός έχει υιοθετηθεί από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών το 1975.

της αναλογικότητας των μέτρων σύμφωνα με τις εκάστοτε περιστάσεις. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, κρίθηκε ότι η κυβέρνηση της Β.Ιρλανδίας και, εκ των υστέρων της Μ.Βρετανίας, ενήργησαν καλή τη πίστει προκειμένου να διαφυλάξουν, ως όφειλαν, την εδαφική ακεραιότητα της χώρας και την ασφάλεια των κατοίκων από τον άμεσο και εκτεταμένο κίνδυνο που προκαλούσε η τρομοκρατική δράση του IRA. Κινούμενο επ' αυτής της συλλογιστικής, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το περιθώριο εκτίμησης της κατάστασης που απορρέει από το άρθρο 15 (1) δεν ξεπεράστηκε από την εναγόμενη κυβέρνηση.

Ανάλογη ήταν η απόφαση και στο ζήτημα των εγγυήσεων που παρείχε η εφαρμοσθείσα έκτακτη νομοθεσία. Το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι, ειδικά στην αρχή, η κυβέρνηση της Β.Ιρλανδίας χειρίστηκε ανεπιτυχώς την κρίση, μετά όμως την ανάληψη της άμεσης διοίκησης από τη Μ.Βρετανία, η κατάσταση εμφάνισε σημάδια προόδου. Κατέληξε ότι «η νομοθεσία αυτή εξελίχθηκε προς την κατεύθυνση σεβασμού της ελευθερίας του ατόμου»⁸⁹, δίχως να παραλείψει να επισημάνει πως η ενσωμάτωση ικανοποιητικότερων δικαιοδοτικών ή έστω διοικητικών εγγυήσεων θα ήταν ευκατία. Αναγνώρισε μάλιστα ότι η ερμηνεία του άρθρου 15 πρέπει να αφήνει ένα περιθώριο σταδιακής προσαρμογής καθώς «όταν ένα κράτος αντιμετωπίζει ένα δημόσιο κίνδυνο που απειλεί τη ζωή του έθνους, θα έμενε ανυπεράσπιστο αν έπρεπε να επιληφθεί όλα τα ζητήματα ταυτόχρονα, να συμβιβάσει δηλαδή τις απαραίτητες εγγυήσεις με την αποκατάσταση της ειρήνης».⁹⁰

Συνεπώς, εφόσον δεν προκύπτει εκ μέρους του Ην. Βασιλείου παράλειψη των λοιπών υποχρεώσεων κατά το διεθνές δίκαιο και, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις εφαρμογής της ρήτρας παρέκκλισης, δεν προκύπτει παραβίαση του άρθρου 5.

Αναφορικά με το άρθρο 14 και την αρχή της μη διάκρισης, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι τα έκτακτα μέτρα που έλαβε η βρετανική κυβέρνηση δεν είχαν εφαρμοστεί κατά τρόπο που να ενέχει διακρίνουσα μεταχείριση κατά της καθολικής κοινότητας. Στην απόφαση αυτή ελήφθησαν υπόψη τόσο η σαφής διαφοροποίηση που εντοπίστηκε στην τρομοκρατική δράση καθολικών και προτεσταντών, όσο και οι παράγοντες που ώθησαν την κυβέρνηση στην επιλεκτική αυτή εφαρμογή των μέτρων. Η πλειοψηφία των επιζήμιων ενεργειών προερχόταν από τον IRA, μια πολύ καλά δομημένη τρομοκρατική οργάνωση. Αντιθέτως, οι προτεστάντες περιορίζονταν σε σαφώς

---

⁸⁹ Απόφαση Ιρλανδίας κατά ΗΝ. Βασιλείου, σελ 75, παρ.220.

⁹⁰ Ibid.

μικρότερης κλίμακας τρομοκρατικές δραστηριότητες, ως επί το πλείστον σποραδικές, που ο εντοπισμός και η δίωξή τους να μπορούσαν να καλυφθούν επαρκώς από τις συνήθεις ποινικές διαδικασίες. Επιπρόσθετα, έπειτα από την ανάληψη της άμεσης διοίκησης της Β.Ιρλανδίας από το Ην.Βασίλειο το 1972, μέσω προγραμμάτων αναμόρφωσης έγινε συντονισμένη προσπάθεια εξάλειψης αυτών των διακρίσεων. Το Δικαστήριο έκρινε κατανοητή τη δυσχέρεια των εθνικών αρχών να εντοπίσουν εξ'αρχής την πλέον ενδεδειγμένη και αποτελεσματική μέθοδο αντιμετώπισης του δημοσίου κινδύνου και συνεπώς δεν εντόπισε παραβίαση του άρθρου 14.

Αποτίμηση

Η υπόθεση Ιρλανδίας κατά Ην.Βασιλείου είναι η πρώτη διακρατική προσφυγή στο Δικαστήριο του Στρασβούργου, η απόφαση του οποίου δημιούργησε πληθώρα ερωτηματικών σχετικά με την ορθότητά της σε παραπάνω από ένα ζητήματα.

Έντονη κριτική προκάλεσε η εκτίμηση του Δικαστηρίου σχετικά με το άρθρο 3 και τη μέθοδο των πέντε τεχνικών που εφαρμόστηκε από τις βρετανικές αρχές στα πλαίσια της ανακριτικής διαδικασίας. «Η πιο μελανή σελίδα στην ιστορία του ΕΔΔΑ ήταν η κατασκευή σχετικά με τα βασανιστήρια και τις απάνθρωπες ανακριτικές πρακτικές των βρετανικών αρχών».⁹¹ Δεδομένου ότι το άρθρο 3 δεν προβλέπει διαχωρισμό ανάμεσα στις έννοιες του βασανιστηρίου και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης, η διάκριση του Δικαστηρίου δημιουργεί μία τάση υποβάθμισης της προστασίας του αναπολλοτρίωτου δικαιώματος που κατοχυρώνει η Σύμβαση. Το νόημα που αποδόθηκε στον όρο βασανιστήριο φαίνεται να απέχει από την αρχική ιδέα σχεδιασμού του άρθρου 3 που στόχο είχε τη διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής της απαγόρευσης. Στις προπαρασκευαστικές διεργασίες της Σύμβασης ο εκπρόσωπος του Ην.Βασιλείου, Mr.Cocks, είχε προτείνει μία τροποποίηση που να περιλαμβάνει αναφορά στη φυλάκιση σε συνδυασμό με τακτικές υποβολής του κρατούμενου σε υπερβολικό φως, σκοτάδι, θόρυβο ή ησυχία, ως αιτία πρόκλησης ψυχικής οδύνης.⁹² Στις περαιτέρω συζητήσεις θεωρήθηκε ευνόητο πως η διατύπωση του άρθρου 3 εμμέσως συμπεριλαμβάνει ανάλογες πρακτικές. Επομένως, η κριτική

---

⁹¹ Σαράντη, Β. 'οπ.αν.', σελ.482.

⁹² Cullen, A. "Defining Torture in International Law: A Critique of the Concept Employed by the European Court OF Human Rights", Published by CWSL, 2003, p.14.

εστιάζει στην ερμηνευτική προσέγγιση του Δικαστηρίου που έρχεται σε αντίθεση με το πνεύμα της Σύμβασης.

Κατά την κρίση του Δικαστηρίου, αν και όχι ομόφωνη, ο πόνος που υπέστησαν οι κρατούμενοι κατά την άσκηση των 5 τεχνικών ανάκρισης δεν αγγίζει σε ένταση τα όρια του βασανισμού. Η ασυμφωνία απόψεων με την Επιτροπή, η οποία ομόφωνα καταδίκασε την πρακτική αυτή με το χαρακτηρισμό του βασανιστηρίου, προκάλεσε εξίσου έντονη κριτική διότι πέρα από το κριτήριο της έντασης που φαίνεται να καθόρισε τη δικαστική απόφαση δεν δόθηκε καμία περαιτέρω εξήγηση που να δικαιολογεί τις αποκλίνουσες απόψεις των δύο διεθνών οργάνων πάνω στο ζήτημα αυτό. Το Δικαστήριο αντιθέτως, αξιολόγησε τις 5 αυτές ανακριτικές μεθόδους ξεχωριστά χωρίς να συνυπολογίσει τα αποτελέσματα που επέφεραν σωρευτικά στην ψυχική και σωματική υγεία των ατόμων. Εντύπωση προκαλεί ακόμα, το ότι το Δικαστήριο δεν συνεκτίμησε το γεγονός ότι η κυβέρνηση κατέβαλε απόζημίωση στους κρατούμενους, ως ένδειξη ότι είχε γνώση της έντασης των μέτρων που έλαβε.

Ως εκ τούτου, η απόφαση του Δικαστηρίου πάνω στην εφαρμογή του άρθρου 3 στη συγκεκριμένη υπόθεση κρίθηκε υποκειμενική και αυθαίρετη και συνδέθηκε με το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης στη λογική του οποίου κινείται το Δικαστήριο στην αντιμετώπιση των καταστάσεων ανάγκης και που ατυχώς σύμφωνα με τους επικριτές του φαίνεται να εφαρμόζει ακόμα και στο άρθρο 3 που κατ'απόλυτο τρόπο δεν επιδέχεται περιορισμού. Η απόφαση αυτή επέτρεψε τη διαιώνιση τέτοιων ανακριτικών μεθόδων που θίγουν θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, ενώ χάθηκε μαζί και η ευκαιρία να αποτελέσει παράδειγμα μελλοντικής συμμόρφωσης με τις επιταγές του άρθρου 3.⁹³

Το δικαίωμα που κατοχυρώνει το εν λόγω άρθρο χρήζει ελαστικότερης προσέγγισης και διευρυμένης ερμηνείας από το Δικαστήριο, ούτως ώστε να καλύπτει μεγαλύτερο φάσμα ακόμα και συγκαλυμμένων μεθόδων βασανισμού. Η νομολογία του Δικαστηρίου οφείλει να κατευθύνει τα κράτη σε πρακτικές σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Προς την κατεύθυνση αυτή θα οδηγούσε ο επαναπροσδιορισμός του άρθρου 3 και συγκεκριμένα η υιοθέτηση μιας προσέγγισης παρόμοιας με αυτή της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Οργανισμού

---

⁹³ Bonner, D. "Ireland v. United Kingdom", *The International and Comparative Law Quarterly*, vol.27, No 4 (Oct. 1978), p.903.

Ηνωμένων Εθνών που εφαρμόζει το άρθρο δίχως το διαχωρισμό των εννοιών απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση από την έννοια του βασανιστηρίου.⁹⁴

Το ίδιο επίφοβη θεωρήθηκε και η απόφαση για το ζήτημα της αρχής της μη διάκρισης, καθώς όπως φαίνεται το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης επεκτείνεται και στο άρθρο 14, το οποίο μάλιστα δεν περιλαμβάνεται στον κατάλογο των αναπαλλοτριωτών δικαιωμάτων.⁹⁵ Τόσο η ανοχή που έδειξε το Δικαστήριο στο χρονικό περιθώριο προσαρμογής του κράτους στην αντιμετώπιση της κρίσης, όσο και το γεγονός ότι κρίθηκε δικαιολογημένη η διακριτική μεταχείριση εις βάρος της μειονότητας ως απόρροια των προσπαθειών καταστολής της κατάστασης έκτακτης ανάγκης, εγείρουν φόβους για ενδεχόμενη μελλοντική νομιμοποίηση της παρέκκλισης από το άρθρο 14 σε καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης. Στη συγκεκριμένη μάλιστα περίπτωση προκαλεί αίσθηση η απόφαση του Δικαστηρίου και για έναν ακόμη λόγο. Βασική αιτία της εκδήλωσης των ταραχών και εν τέλει της μακροχρόνιας τρομοκρατικής δραστηριότητας στη Β.Ιρλανδία που δημιούργησε απειλή για το έθνος, ήταν εξ'αρχής η διακριτική μεταχείριση των καθολικών εκ μέρους της πλειοψηφούσας πληθυσμιακής μερίδας.⁹⁶ Συνεπώς, το Δικαστήριο εφόσον αναζητά τις αιτίες που οδηγούν το κράτος στην επίκληση της ρήτρας παρέκκλισης και προκειμένου να εκτιμήσει την ορθότητα και την αναλογικότητα της παρέκκλισης με τις περιστάσεις, θα έπρεπε να δείξει λιγότερη ελαστικότητα στην ερμηνεία του άρθρου 14 στην παρούσα υπόθεση.

Η νομιμότητα της ρήτρας παρέκκλισης και το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης ως καθοριστικός παράγοντας στην εκτίμηση του Δικαστηρίου αποτέλεσαν ακόμα ένα σημείο τριβής. Στη συγκεκριμένη απόφαση, πέρα από την κριτική για τον κίνδυνο που ενέχει η υιοθέτηση διασταλτικής ερμηνείας σχετικά με την αξιολόγηση ύπαρξης ή μη δημοσίου κινδύνου, υπήρξε αμφισβήτηση και ως προς το αν οι συνθήκες στην Ιρλανδία συνιστούσαν τω όντι εξαιρετικό φαινόμενο ή αν έπρεπε πλέον να θεωρούνται μόνιμη κατάσταση. Η κρίση που ξεκίνησε στην Ιρλανδία το 1969 αποτελούσε παγιωμένη συνθήκη στη χώρα, γεγονός που επιβεβαιώθηκε και ιστορικά, καθώς η κατάσταση έκτακτης ανάγκης ίσχυε μέχρι το 1998, ενώ οι ταραχές τελικά έληξαν οριστικά το 2001. Ως εκ τούτου, πολλά στοιχεία της έκτακτης νομοθεσίας

⁹⁴ Cullen, A. 'οπ.αν.', σελ.15.

⁹⁵ Σαράντη Β, 'οπ.αν.', σελ.289.

⁹⁶ Donahue, D. "Human Rights in Northern Ireland: Ireland v. the United Kingdom", *Boston College International and Comparative Law Review*, vol.3, 1980, p.432.

έχουν εισχωρήσει στην κανονική νομοθεσία της χώρας και εξακολουθούν να ισχύουν μέχρι σήμερα, χωρίς να υφίσταται πλέον δημόσιος κίνδυνος, γεγονός που συντελεί στην υπονόμευση των κατοχυρωμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επομένως, το Δικαστήριο σύμφωνα με μερικούς μελετητές απέτυχε να ασκήσει αποτελεσματικό έλεγχο ως όφειλε προκειμένου να διαπιστώσει αν οι συνθήκες συνιστούσαν απειλή για τη ζωή του έθνους. Αντιθέτως, αποδεχόμενο απλώς τα στοιχεία που κατατέθηκαν ενώπιον του, επέδειξε παθητικότητα και απροθυμία ανεξάρτητης διευρέυσης, στοιχεία που υποδηλώνουν οπισθοχώρηση στο δικαίωμα έλεγχου που του παρέχεται από τη Σύμβαση.⁹⁷

Ανάλογη κριτική ασκήθηκε και για το ευρύ περιθώριο εκτίμησης που παραχωρείται στο κράτος. Το Δικαστήριο για πρώτη φορά αναφέρθηκε σε απόφασή του ρητά στο δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης το οποίο επέκτεινε τονίζοντας πως οι εθνικές αρχές έχουν σαφέστερα καλύτερη θεώρηση της κατάστασης συγκριτικά με το Δικαστήριο, λόγω της άμεσης επαφής τους με τα γεγονότα. Για το λόγο αυτό, το κράτος έχει την πρωταρχική ευθύνη να αξιολογήσει την επικινδυνότητα της κατάστασης και την αρμοδιότητα να θεσπίσει τα απαραίτητα μέτρα για την αντιμετώπισή της. Το Δικαστήριο τονίζει μεν ότι το κράτος δεν δρα ανεξέλεγκτα, αλλά υπόκειται στον υπερεθνικό έλεγχο του Δικαστηρίου, του οποίου όμως ο ρόλος επισημαίνεται πως είναι επικουρικός.

Ιδιαίτερος ελαστική κρίθηκε η στάση του Δικαστηρίου στην ερμηνεία της αναλογικότητας των μέτρων παρέκκλισης. Δεν δόθηκε έμφαση στην εξετάση της δυνατότητας εφαρμογής εναλλακτικών μέτρων, λόγου χάρη σύσταση ειδικών ποινικών δικαστηρίων, παράμετρος η οποία είχε συνυπολογιστεί στην υπόθεση *Lawless*.⁹⁸ Αντιθέτως, εδώ το Δικαστήριο διατύπωσε την άποψη ότι είναι εύλογο το κράτος να χρειάζεται ένα περιθώριο για σταδιακή προσαρμογή των μέτρων στην κατάσταση. Επιπρόσθετα, τα επιχειρήματα που σχετίζονται με την αποδεδειγμένη αναποτελεσματικότητα των μέτρων που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης, αντικρούονται από το ίδιο το Δικαστήριο που τονίζει ότι, η αναγκαιότητα, η νομιμότητα και η αναλογικότητα των μέτρων κρίνεται υπό το φως των συνθηκών που επικρατούν κατά τη λήψη τους και όχι αναδρομικά και δεν εξαρτάται από την επίτευξη ή μη του στόχου τους. Από τα παραπάνω είναι εμφανές πως το Δικαστήριο

⁹⁷ Ní Aolain, F. 'οπ.αν.', σελ..116.

⁹⁸ Σαράντη, Β. 'οπ.αν.', σελ.179.

έδωσε περισσότερη έμφαση στην ύπαρξη εγγυήσεων παρά στην αναλογικότητα των μέτρων προς τις περιστάσεις.⁹⁹

Καταληκτικά, η δικαστική αυτή απόφαση κατακρίθηκε κυρίως για την αδυναμία της να θέσει τέρμα στην ήδη πολύχρονη κρίση. Αιματηρές συγκρούσεις μεταβαλλόμενης έντασης εξακολούθησαν να ταλανίζουν επί μακρόν τη χώρα, ενώ αναπόφευκτη συνέπεια ήταν η υιοθέτηση σωρείας νέων έκτακτων αντιτρομοκρατικών νομοθεσιών που νομιμοποιήθηκαν κόντρα στην προσωρινή φύση που επιτάσσει η ορθή χρήση της ρήτρας παρέκκλισης. Σε αυτή την περίπτωση το περιθώριο εκτίμησης που παραχωρήθηκε στην εθνική κυβέρνηση έπρεπε να περιοριστεί αυστηρά εφόσον η κατάσταση ανάγκης είχε πλέον παγιωθεί στη χώρα. Το Δικαστήριο κατηγορήθηκε ότι έδειξε υπερβάλλοντα ζήλο στο σεβασμό των αναγκών της βρετανικής κυβέρνησης ενόψει της εσωτερικής κρίσης σε βάρος των ατομικών δικαιωμάτων.¹⁰⁰

Σχεδόν σαράντα χρόνια μετά την εκδίκαση της απόφασης νέα απόρρητα στοιχεία έρχονται στο φως της δημοσιότητας σχετικά με τις 5 τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν στην ανάκριση των συλληφθέντων. Τα νέα αυτά στοιχεία αποκαλύπτουν πως η βρετανική κυβέρνηση ήταν ενήμερη ότι οι ανακριτικές αυτές πρακτικές συνιστούσαν βασανιστήριο και ότι ηθελημένα παραπλάνησε το Δικαστήριο με στοιχεία που απέκρυπταν τη σκληρότητα των μεθόδων ανάκρισης. Η Ιρλανδία παίρνει το πολιτικό ρίσκο διακινδυνεύοντας τη διατάραξη της ήδη εύθραστης ισορροπίας στις σχέσεις της με το Ην. Βασίλειο και ζητά αναψηλάφηση της δίκης. Στην περίπτωση που ανοίξει και πάλι η υπόθεση όπως ορίζει ο νόμος, το Δικαστήριο θα κληθεί να επαναπροσεγγίσει την απόφασή του για την έννοια του βασανιστηρίου υπό το φως πλέον των σύγχρονων συνθηκών και πιθανότατα θα καταδικάσει τη βρετανική τακτική του βασανισμού.¹⁰¹ Μία επερχόμενη ανατροπή του δεδικασμένου επιβεβαιώνει την ισχύ της δυναμικής του άρθρου 3 και της απαγόρευσης των βασανιστηρίων και καταδεικνύει ότι ανάλογες πρακτικές που υπονομεύουν θεμελιώδη δικαιώματα είναι καταδικαστέες.

---

⁹⁹ Bonner D, 'οπ.αν.', σελ.906.

¹⁰⁰ Ibid., p.907.

¹⁰¹ Ni Aolain, "Revisiting Torture: Implications of Overturning Ireland v. United Kingdom", 2014, available at: <http://justsecurity.org>.

Υπόθεση Brogan και λοιποί κατά Ην.Βασιλείου
[Προσφυγή αριθμ. 11209/44, 11234/84, 11266/84, 11386/84]

Απόφαση 29^{ης} Νοεμβρίου 1988

Η παρούσα υπόθεση αφορά στη σύλληψη τεσσάρων ατόμων, βάσει της διάταξης 12 της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας του 1984, για πιθανή συμμετοχή στον IRA και εμπλοκή ή υποκίνηση τρομοκρατικών επιθέσεων εναντίον της αστυνομίας και του στρατού. Οι προσφεύγοντες ενημερώθηκαν για το λόγο σύλληψής τους και έλαβαν προειδοποίηση ότι δεν ήταν υποχρεωμένοι να μιλήσουν, καθώς ο λόγος τους θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί εναντίον τους. Την επόμενη κιόλας μέρα, τους ανακοινώθηκε η απόφαση του υπουργού για την πενήμημερη κράτησή τους. Οι συλληφθέντες κρατήθηκαν από τέσσερις έως έξι ημέρες χωρίς να τους απαγγελθεί επίσημη κατηγορία και χωρίς δυνατότητα εκπροσώπησης ενώπιον δικαστικής αρχής. Για το λόγο αυτό προσέφυγαν στην Επιτροπή επικαλούμενοι παραβίαση των άρθρων 5 και 13 της Σύμβασης υποστηρίζοντας πως η κράτησή τους ενείχε στοιχεία εγκλεισμού με διοικητικό χαρακτήρα και απώτερο σκοπό τη συλλογή πληροφοριών.

Η αντιτρομοκρατική νομοθεσία που τέθηκε σε ισχύ το Μάρτιο του 1984 αποτελούσε τροποποιημένη μορφή του Νόμου του 1974, που παραχωρούσε στην αστυνομία εξαιρετικές εξουσίες σύλληψης και κράτησης υπόπτων με στόχο την αντιμετώπιση της μακροχρόνιας τρομοκρατικής δραστηριότητας που ταλάνιζε τη Β.Ιρλανδία. Σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, η αστυνομία είχε την αρμοδιότητα σύλληψης και 48ωρης κράτησης ατόμων κατόπιν εύλογης υποψίας περί εμπλοκής τους σε διάπραξη, προετοιμασία, ή υποκίνηση τρομοκρατικών πράξεων. Οι συλληφθέντες έπρεπε να είναι άμεσα ενημερωμένοι για τους λόγους της κράτησής τους, ενώ στη διάθεσή τους είχαν σύμφωνα με τη νομοθεσία δύο επανορθωτικά μέσα: πρώτον, το δικαίωμα του habeas corpus, δηλαδή το δικαίωμα προσφυγής ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου προκειμένου να διαπιστωθεί η νομιμότητα ή μη της κράτησης και δεύτερον, την αγωγή για αποζημίωση στα πολιτικά δικαστήρια λόγω παράνομης κράτησης.

Σημειωτέον, στις 22 Αυγούστου 1984, η βρετανική κυβέρνηση κοινοποίησε στο Γ.Γ/ΣΕ ότι αποσύρει τη δήλωση παρέκκλισης σε σχέση με τη Β.Ιρλανδία. Η

κυβέρνηση αρνήθηκε οποιαδήποτε παραβίαση ισχυριζόμενη ότι δεν βασίστηκε σε απλές εικασίες για να προχωρήσει στη σύλληψη των συγκεκριμένων ατόμων, αλλά σε υποψίες για εμπλοκή τους στην τρομοκρατία.

Το σκεπτικό του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο εκτίμησε πως το γεγονός ότι δεν απαγγέλθηκαν κατηγορίες στους προσφεύγοντες, αλλά ούτε οδηγήθηκαν ενώπιον δικαστού, δεν σημαίνει ότι η κράτησή τους δεν πραγματοποιήθηκε με σκοπό που εμπίπτει στο άρθρο 5 (γ) της Σύμβασης. Εξάλλου, η εν λόγω διάταξη, δεν απαιτεί την ύπαρξη επαρκών αποδεικτικών στοιχείων ως προϋπόθεση για την απαγγελία κατηγορίας. Το Δικαστήριο δεν παραλείπει να επισημάνει ότι δεν υπάρχει λόγος αμφισβήτησης των κινήτρων της αστυνομίας. Οι αστυνομικές αρχές δρουν καλή τη πίστει, επομένως, λόγω της ιδιομοφίας των αδικημάτων, ενδέχεται να μην είχαν στην κατοχή τους επαρκή στοιχεία ή να μην κατέστη εφικτή η παραπομπή των συλληφθέντων στη δικαιοσύνη, χωρίς κίνδυνο για την ασφάλεια της υπολοίπης κοινότητας. Συνεπώς, δεν τίθεται ζήτημα παραβίασης του άρθρου 5 (1) κατά τη γνώμη των δικαστών.

Αντιθέτως, διαπιστώθηκε παραβίαση της παραγράφου 3 του άρθρου 5 που ορίζει πως κάθε άτομο που συλλαμβάνεται ή κρατείται πρέπει να παραπεμφθεί σύντομα ενώπιον δικαστικής αρχής. Μολονότι το Δικαστήριο εξέφρασε την κατανόησή του για τις εγγενείς δυσκολίες στις έρευνες για τις τρομοκρατικές δραστηριότητες, αποφάνθηκε με πλειοψηφία 12 έναντι 7 ότι υπήρχε παραβίαση της αφού δεν συνέτρεχε λόγος που να δικαιολογεί την παρατεταμένη κράτηση των εφτά σχεδόν ημερών.

Οι διαφωνούντες με την πλειοψηφία δικαστές έκριναν ότι, παρόλο που η Μ.Βρετανία είχε αποσύρει την παρέκκλιση, έπρεπε να ληφθούν υπόψη τα προβλήματα που προκύπτουν στην καταπολέμηση της κρίσης από τη συνεχιζόμενη τρομοκρατική απειλή. Το Δικαστήριο εντούτοις, έκρινε ότι θα διευρύνετο κατά απαράδεκτο τρόπο η πρόδηλη σημασία του όρου «σύντομα» που ορίζει η Σύμβαση, εάν αποδίδονταν ιδιαίτερη σπουδαιότητα στα χαρακτηριστικά της τρομοκρατίας, ώστε να αιτιολογηθεί μία τόσο εκτεταμένη κράτηση χωρίς παρουσία των κρατουμένων ενώπιον δικαστού. Κατά τη γνώμη του Δικαστηρίου, η έννοια της «άμεσης παραπομπής» δεν πρέπει να ερμηνεύεται με ελαστικότητα καθώς κάτι τέτοιο θα μπορούσε να αποδυναμώσει τις δικονομικές εγγυήσεις που κατοχυρώνει το άρθρο 5 (3) για την ελευθερία του ατόμου. Παρά ταύτα, θεωρείται επιτρεπτή η σύλληψη με σκοπό την επιβεβαίωση ή

διάλυση εύλογης υποψίας για διάπραξη αδικήματος, αρκεί οι συλληφθέντες να παραπέμπονται στη δικαιοσύνη. Το Δικαστήριο ωστόσο, δεν παύει να αναγνωρίζει την ανάγκη για ισορροπία μεταξύ της υπεράσπισης των δημοκρατικών θεσμών για το κοινό συμφέρον και της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων. Η συγκεκριμένη περίπτωση όμως δεν δικαιολογεί μία τόσο παρατεταμένη κράτηση ως μέτρο για την αντιμετώπιση της τρομοκρατικής απειλής. Συνεπώς, παρά το αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι τα μέτρα στέρησης της ελευθερίας των συγκεκριμένων ατόμων ελήφθησαν με κύριο στόχο την προστασία της κοινότητας, εφόσον κανείς από τους προσφεύγοντες δεν παραπέμφθηκε στο δικαστήριο, υπάρχει παραβίαση της τρίτης παραγράφου του άρθρου 5.

Οι εγγυήσεις που παρείχε η αντιτρομοκρατική νομοθεσία στους συλληφθέντες, δηλαδή το δικαίωμα του habeas corpus και η αγωγή για αποζημίωση από τα πολιτικά δικαστήρια, κρίθηκαν επαρκή και επομένως σε συμφωνία με το άρθρο 5 (4) της Σύμβασης.

Τέλος, ζήτημα αποζημίωσης για παράνομη στέρηση της ελευθερίας μπορεί να τεθεί μόνο εφόσον διαπιστωθεί παραβίαση του εθνικού δικαίου του Ην.Βασιλείου. Στην παρούσα υπόθεση οι τέσσερις προσφεύγοντες είχαν συλληφθεί και κρατηθεί νόμιμα σύμφωνα με το εσωτερικό δίκαιο, αλλά κατά παράβαση του άρθρου 5 (3) της Σύμβασης. Η παραβίαση αυτή δεν θα μπορούσε να οδηγήσει σε απαίτηση αποζημίωσης των θυμάτων από τα εθνικά δικαστήρια. Συνεπώς, ενώ υφίσταται παραβίαση του άρθρου 5 (5), το Δικαστήριο δύναται να χορηγήσει «δίκαιη ικανοποίηση» μόνο δυνάμει του άρθρου 50.

Αποτίμηση

Το γεγονός ότι το ΕΔΔΑ ερμήνευσε την υπόθεση Brogan σε πλαίσιο παρέκκλισης, ενώ είχε αποσυρθεί επίσημα η δήλωση, θεωρήθηκε από πολλούς λανθασμένος χειρισμός.

Το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας είναι θεμιτή η σύλληψη και κράτηση ατόμων κατόπιν εύλογης υποψίας για εμπλοκή ή διάπραξη αδικήματος. Η ΕΕΔΑ, μέχρι την υπό εξέταση υπόθεση, είχε αναγνωρίσει ως χρονικό όριο κράτησης τις τέσσερις ημέρες για τις συνήθεις υποθέσεις. Στην εν λόγω περίπτωση, έκρινε ότι η παρατεταμένη κράτηση δικαιολογούνταν από τις εξαιρετικές

συνθήκες που επικρατούσαν στη χώρα και ότι η παραχώρηση μεγαλύτερης ελευθερίας στα κράτη στην επιλογή των αντιτρομοκρατικών μέτρων, θα ήταν προτιμότερη από την συνεχή προσφυγή στη ρήτρα παρέκκλισης.¹⁰² Το Δικαστήριο είχε αντίθετη άποψη, θεώρησε περισσότερο παρακινδυνευμένη την παραχώρηση ελαστικότερης ερμηνείας του άρθρου 5 και πιο ενδεδειγμένη λύση, την προσωρινή αναστολή δικαιωμάτων στα πλαίσια καταστάσεων έκτακτης ανάγκης, έως ότου αυτές τερματιστούν. Ωστόσο, χωρίς να ορίζει το χρονικό διάστημα που θεωρείται νόμιμη η κράτηση, υπονοεί σαφώς ότι πρέπει να είναι πολύ μικρότερο από αυτό που εφαρμόστηκε στη συγκεκριμένη περίπτωση. Στην απόφασή του, δείχνει ξεκάθαρα εμπιστοσύνη στην καλή πίστη της δημοκρατικής κυβέρνησης εναποθέτοντας το ζήτημα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην υποκειμενική εκτίμηση των κρατών.¹⁰³ Ως εκ τούτου, πολλοί είναι εκείνοι που σπεύδουν να ερμηνεύσουν τη στάση αυτή ως αδυναμία άσκησης αποτελεσματικού ελέγχου στα πεπραγμένα των κρατών.

Η απόφαση αυτή κατακρίθηκε περισσότερο για τον αντίκτυπο που είχε στη βρετανική αντιτρομοκρατική πολιτική. Η εκδίκαση της υπόθεσης που εξετάστηκε υπό το πρίσμα της παρέκκλισης, παρόλο που κατέδειξε τελικά την παραβίαση του άρθρου 5(3), δημιούργησε την αίσθηση στη βρετανική κυβέρνηση ότι η αντιτρομοκρατική της πολιτική θα ήταν νόμιμοποιημένη υπό τη σκέπη του άρθρου 15. Εξ' αυτού ορμώμενη η βρετανική κυβέρνηση, την επαύριο της απόφασης επικαλέστηκε τη ρήτρα παρέκκλισης εξαιτίας των εξαιρετικών συνθηκών που βιώνει στο εσωτερικό της από την εκτεταμένη τρομοκρατική δραστηριότητα που πλήττει τη χώρα.¹⁰⁴ Το Ην. Βασίλειο, αντί να συμμορφωθεί με την απόφαση του Δικαστηρίου και να τροποποιήσει την αντιτρομοκρατική νομοθεσία προς την κατεύθυνση πλήρους σεβασμού της Σύμβασης, επέλεξε να παρεκκλίνει προκειμένου να επιτύχει ευκολότερα το στόχο του, πρακτική που τελικά ακολουθήθηκε έως το 1998.

Συνεπώς, η απόφαση Brogan θεωρήθηκε αφενός ως πρόσκληση παρέκκλισης στο Ην.Βασίλειο, ενώ υπό μία άλλη έννοια θα μπορούσε να ιδωθεί ως άρνηση

---

¹⁰² Tanca A, "Human Rights, Terrorism and Police Custody: The Brogan Case", *European Journal of International Law*, 1990.

¹⁰³ Ni Aolain F, "The Emergence of Diversity: Differences in Human Rights Jurisprudence", *Fordham International Law Journal*, vol.19, 1995, p.119.

¹⁰⁴ Roche M, "The United Kingdom's Obligation to Balance Human Rights and its Anti-Terrorism Legislation: The Case of Brogan and Others", *Fordham International Law Journal*, vol.13, 1989, p.353.

συμμόρφωσης εκ μέρους της βρετανικής κυβέρνησης με τη δικαστική απόφαση και κατάχρηση του δικαιώματος παρέκκλισης.¹⁰⁵

Εντούτοις, πολλοί διαφωνούν με την άποψη ότι η δικαστική απόφαση παρακίνησε τη βρετανική κυβέρνηση να δηλώσει παρέκκλιση.¹⁰⁶ Το Δικαστήριο με τον τρόπο που χειρίστηκε την υπόθεση, υπέδειξε στις βρετανικές αρχές να ασκήσουν άμεσο δικαστικό έλεγχο της προληπτικής κράτησης. Η παρέκκλιση θεωρείται πάντα η έσχατη λύση. Το Ην.Βασίλειο από την πλευρά του, θεώρησε ότι δεν υπήρχε εναλλακτική λύση για την αντιμετώπιση της κατάστασης πέρα από την παρέκκλιση. Την ίδια άποψη περί σοφού δικαστικού χειρισμού της υπόθεσης συμμερίζονται και οι δικαστές του ΕΔΔΑ, Mc Donald και Fitzpatrick. Το Δικαστήριο περιορίζοντας τη δυνατότητα υιοθέτησης εξαιρετικών μέτρων, όταν δεν έχει γίνει επίσημη επίκληση της ρήτρας παρέκκλισης από το κράτος, αυξάνει τις πιθανότητες για αποτελεσματικότερο σεβασμό του άρθρου 15 της Σύμβασης.¹⁰⁷

Ωστόσο, αδιαμφισβήτητο παραμένει το γεγονός ότι το ΕΔΔΑ με την απόφασή του θωρακίζει το δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας που προστατεύει η Σύμβαση. Αυτή τη φορά απομακρύνθηκε από το δεδικασμένο της υπόθεσης Ιρλανδία κατά Ην.Βασιλείου και προσέγγισε με περισσότερη αυστηρότητα το ζήτημα της διάρκειας κράτησης των υπόπτων, γεγονός που αποδεικνύει ότι λαμβάνει υπόψη του τη μετατροπή της προσωρινής παρέκκλισης σε ημι-μόνιμη σχεδόν κατάσταση ανάγκης. Επανειλημμένως δε, έχει τονίσει και σε προηγούμενη νομολογία του ότι η εφαρμογή του άρθρου 15 θεωρείται και πρέπει να είναι η ύστατη επιλογή για την αντιμετώπιση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης.

---

¹⁰⁵ Σαράντη Β, 'οπ.αν.', σελ.486.

¹⁰⁶ Crysler E, Brannigan and Mc Bride v. UK: A New Direction On Article 15 Derogations Under The European Convention Of Human Rights, *Revue Belge de Droits International*, 1994/2, p.611.

¹⁰⁷ Fitzpatrick J, "Human Rights in crisis: The International System for Protecting Human Rights during States of Emergency", *The American Journal of International Law*, vol.90, no 1, Jan 1996, p.171-173.

Υπόθεση Brannigan and Mc Bride κατά Ην. Βασιλείου

[Προσφυγή Αριθμ. 14553/89, 14554/89]

Απόφαση της 25^{ης} Μαΐου 1993

Η συγκεκριμένη υπόθεση αφορά στη σύλληψη δύο προσώπων βάσει της διάταξης 12 της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας του 1984, η οποία επέτρεπε τη σύλληψη και κράτηση ατόμων, κατόπιν εύλογης υποψίας περί εμπλοκής τους σε τρομοκρατική δραστηριότητα. Η διάρκεια της κράτησης με σκοπό την ανάκριση των υπόπτων μπορούσε να διαρκέσει έως και επτά ημέρες χωρίς δυνατότητα δικαστικού ελέγχου. Ωστόσο, επειδή η νομολογία του Δικαστηρίου είχε καθορίσει το επιτρεπόμενο όριο κράτησης στις τέσσερις ημέρες, η βρετανική κυβέρνηση υπέβαλε στις 23 Δεκεμβρίου 1988 δήλωση παρέκκλισης από το άρθρο 5 της Σύμβασης, καθώς έκρινε σκόπιμη την παρατεταμένη κράτηση προκειμένου να μπορέσει να διαχειριστεί την κρισιμότητα της κατάστασης. Ως αιτιολογία για την εφαρμογή της έκτακτης νομοθεσίας, η Μ.Βρετανία επικαλέστηκε την πολιτική φύση του προβλήματος.

Όσον αφορά στην παρούσα υπόθεση, οι προσφεύγοντες συνελήφθησαν το 1989 και κρατήθηκαν έξι μέρες και δεκατέσσερις ώρες και τέσσερις μέρες και έξι ώρες αντίστοιχα. Ισχυριζόμενοι πως η παρέκκλιση είναι αδικαιολόγητο επακόλουθο της απόφασης Brogan και όχι αποτέλεσμα πραγματικών συνθηκών έκτακτης ανάγκης, βασίστηκαν στην αρχή της αναλογικότητας και επικαλέστηκαν παραβίαση του άρθρου 5 (3), εφόσον δεν προσήχθησαν άμεσα ενώπιον δικαστικής αρχής όπως προβλέπει η εν λόγω διάταξη. Επιπρόσθετα, θεώρησαν ως προαπαιτούμενο για την παράταση της κράτησής τους, την ύπαρξη ανεξάρτητης δικαστικής συναίνεσης και όχι την επιβολή αυτής ως απόρροια απόφασης της εκτελεστικής εξουσίας.

Επί του θέματος τοποθετήθηκαν για πρώτη φορά στη νομολογιακή ιστορία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου και πέντε ΜΚΟ.¹⁰⁸ Η Διαρκής Συμβουλευτική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, δέχτηκε μεν την ύπαρξη κατάστασης ανάγκης, αλλά παράλληλα εξέφρασε ανησυχία, όχι μόνο για την παρατεταμένη διάρκεια της παρέκκλισης, αλλά και για την έλλειψη δικαστικού ελέγχου των

---

¹⁰⁸ Διεθνής Αμνηστία, Northern Standing Advisory Commission on Human Rights, Liberty, Interights και Committee on the Administration of Justice.

κρατήσεων. Η Διεθνής Αμνηστία υποστήριξε ότι το ευρύ περιθώριο εκτίμησης που παραχωρείται στο κράτος υπονομεύει την αποτελεσματική προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ επεσήμανε ότι από τη στιγμή που η κατάσταση ανάγκης έχει λάβει χαρακτηριστικά μονιμότητας, το περιθώριο εκτίμησης των κρατών πρέπει να είναι στενότερο και ο διεθνής δικαστικός έλεγχος ολοένα και αυστηρότερος. Υπερ της τελευταίας άποψης τάχθηκαν και οι υπόλοιπες ΜΚΟ. Η Liberty μάλιστα τόνισε ότι η δήλωση παρέκκλισης θα ήταν δικαιολογημένη μόνο εφόσον υπήρχαν εμφανή στοιχεία για επιδείνωση της κρίσης, γεγονός που στην παρούσα περίπτωση δεν αποδείχθηκε ποτέ.

Το σκεπτικό του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο δήλωσε εξ' αρχής ότι θα ακολουθήσει το νομικό προηγούμενο της υπόθεσης Ιρλανδία κατά Ην.Βασιλείου. Ως εκ τούτου, επανέλαβε ότι εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του κράτους η αξιολόγηση της κατάστασης, όσο και των απαραίτητων μέτρων για την διαχείρισή της και επιβεβαίωσε ότι δεδομένων των συνθηκών, πράγματι υπήρχε απειλή για τη ζωή του έθνους. Συνεπώς, έκρινε νόμιμη την παρέκκλιση.

Κατόπιν, προχώρησε στον έλεγχο της αναλογικότητας και αποφάνθηκε ότι η παρατεταμένη κράτηση είναι μέτρο που συνάδει προς τις περιστάσεις. Σχετικά με το ζήτημα της αναγκαιότητας ή μη του δικαστικού ελέγχου της κράτησης, το Δικαστήριο στην πλειοψηφία του έκρινε ότι δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητά του η αξιολόγηση του θέματος αυτού. Η κυβέρνηση είναι η αυτή που οφείλει κατά την κρίση της να επιλέξει τη μέθοδο που θεωρεί κατάλληλη για την αντιμετώπιση της τρομοκρατικής απειλής. Αντίθετη γνώμη εξέφρασε μια μερίδα δικαστών, οι οποίοι αμφισβήτησαν τα επιχειρήματα της βρετανικής κυβέρνησης περί της αδύναμης θέσης του δικαστικού σώματος τονίζοντας πως ακόμη και ο ελάχιστος δικαστικός έλεγχος είναι προτιμότερος από την πλήρη απουσία δικαστικού ελέγχου¹⁰⁹.

Επαρκείς κρίθηκαν και οι εγγυήσεις που παρείχε η αντιτρομοκρατική νομοθεσία. Οι κρατούμενοι είχαν το δικαίωμα εξέτασης της νομιμότητας της κράτησής τους, τη δυνατότητα να συμβουλευτούν δικηγόρο μετά την πάροδο του πρώτου 48ωρου από τη σύλληψή τους, τη δυνατότητα ενημέρωσης συγγενικού προσώπου για την

---

¹⁰⁹ Petiti, Walsh, De Meyer, Makarczyk.

κράτησή τους και το δικαίωμα παρακολούθησης από γιατρό. Το Δικαστήριο λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, όπως επίσης και το γεγονός ότι η αντιτρομοκρατική νομοθεσία υπόκειται σε διαρκή επανεξέταση, έκρινε ότι η βρετανική κυβέρνηση δεν είχε παραβιάσει τα όρια της αναλογικότητας.

Τέλος, οι προσφεύγοντες έθιξαν το ζήτημα συμβατότητας της ρήτρας παρέκκλισης με τις απαιτήσεις του άρθρου 4 του ΔΣΑΠΔ. Το ΕΔΔΑ έχει αποδεχθεί ότι στο πλαίσιο της εξέτασης συμβατότητας της ρήτρας με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το διεθνές δίκαιο εμπίπτει και το εν λόγω άρθρο που θέτει επιπλέον υποχρεώσεις στο ζήτημα της νομιμότητας των μέτρων παρέκκλισης, όπως την υποχρέωση επίσημης προκήρυξης της κατάστασης ανάγκης. Διευκρίνισε ωστόσο, ότι δεν είναι δική του αρμοδιότητα να ερμηνεύσει αυθεντικά την έννοια της «επίσημης προκήρυξης». Κατά την κρίση του, η δήλωση της βρετανικής κυβέρνησης επεξηγούσε με σαφήνεια τους λόγους παρέκκλισης και κοινοποιούσε τα μέτρα που προτίθετο να λάβει, όπως ακριβώς επιτάσσουν τόσο το άρθρο 15 της Σύμβασης, όσο και το άρθρο 4 του ΔΣΑΠΔ σε σημείο που να πληροί τις προϋποθέσεις της επίσημης κήρυξης κατάστασης ανάγκης.¹¹⁰

Συνεπώς, δεν διαπιστώθηκε καμία παραβίαση του άρθρου 5, αφού η κράτηση των προσφευγόντων ενέπιπτε στη ρήτρα παρέκκλισης του 1988 και ως εκ τούτου, δεν προκύπτει και καμία υποχρέωση αποζημίωσης.

Αποτίμηση

Η υπόθεση Brannigan και Mc Bride θεωρήθηκε χαμένη ευκαιρία για το Δικαστήριο να αποσαφηνίσει τα αυστηρώς απαιτούμενα κριτήρια αξιολόγησης για τη χρηστή εφαρμογή της ρήτρας παρέκκλισης.¹¹¹

Η κριτική εστιάζει στην πάγια τακτική του Δικαστηρίου να μην αξιολογεί την εκάστοτε κατάσταση ανάγκης εκ νέου, αλλά να δέχεται τα στοιχεία που προσκομίζει η βρετανική κυβέρνηση, χωρίς να ασκεί ανεξάρτητο έλεγχο, συμβάλλοντας έτσι μονιμοποίηση της κατάστασης ανάγκης και στην καταχρηστική εφαρμογή του άρθρου 15.

---

¹¹⁰ Σαράντη Β, 'οπ.αν.', σελ 250.

¹¹¹ Crysler E, 'οπ.αν.', σελ. 619.

Στη συγκεκριμένη υπόθεση, υπήρχαν υπόνοιες ότι η δήλωση της ρήτρας παρέκκλισης ήταν περισσότερο απόρροια της απόφασης Brogan, παρά προϊόν πραγματικής απειλής για τη ζωή του έθνους. Την περίοδο που έλαβαν χώρα τα γεγονότα της εν λόγω υπόθεσης, η κατάσταση δεν παρουσίαζε σημάδια επιδείνωσης σε σχέση με τον Αύγουστο του 1984 που είχε αποσυρθεί η προηγούμενη δήλωση παρέκκλισης. Τα στοιχεία αυτά ενισχύουν τις ενδείξεις ότι η Μ.Βρετανία χρησιμοποιεί τη ρήτρα παρέκκλισης, ένα μέτρο με έκτακτο και καθαρά προσωρινό χαρακτήρα, ως πανάκεια για τη διαχείριση της κρίσης αντί να συμμορφωθεί με τις δικαστικές υποδείξεις και να τροποποιήσει την αντιτρομοκρατική νομοθεσία της προς τον πλήρη σεβασμό των δικαιωμάτων που απορρέουν από τη Σύμβαση. Το γεγονός ότι το Δικαστήριο δεν λαμβάνει υπόψη του τα στοιχεία αυτά, παρά εξετάζει την υπόθεση στα πλαίσια της συνεχιζόμενης τρομοκρατικής απειλής, έχει κατακριθεί ποικιλοτρόπως.

Το ίδιο κατακριτέα είναι και η παραχώρηση ενός ολοένα και διευρυνόμενου περιθωρίου εκτίμησης στο κράτος και μάλιστα σε μια αμφισβητούμενη, από κάθε άποψη, κατάσταση ανάγκης. Οι συνθήκες που επικρατούσαν την υπό εξέταση περίοδο δεν συμβάδιζαν με τα στοιχεία ενός προσωρινού και εξαιρετικής φύσης φαινομένου. Από τη στιγμή που η κατάσταση είχε λάβει χαρακτηριστικά μονιμότητας, ο αυστηρότερος δικαστικός έλεγχος θεωρούνταν επιβεβλημένος. Ωστόσο, το Δικαστήριο περιορίστηκε στην απλή επαναλήψη του νομολογιακού προηγούμενου που ακολούθησε σε όλες τις ιρλανδικές υποθέσεις, χωρίς να λάβει υπόψη, όπως τονίστηκε και στις παρεμβάσεις των ΜΚΟ, την ανάγκη για περιορισμό του περιθωρίου εκτίμησης των κρατών στις περιπτώσεις που η κατάσταση ανάγκης αγγίζει τα όρια της μονιμότητας. Η τακτική του Δικαστηρίου να παραχωρεί μεγάλη ευχέρεια στα κράτη ως προς την αξιολόγηση της κατάστασης ανάγκης σε συνδυασμό με το χαλαρό δικαστικό έλεγχο που εφαρμόζει, θεωρείται επίφοβη πρακτική που ενδέχεται να επηρεάσει δυσμενώς ανάλογες μελλοντικές αποφάσεις.

Ανάλογη κριτική ασκήθηκε και στην αξιολόγηση της αναλογικότητας των μέτρων. Το Δικαστήριο αποπειράθηκε να εφαρμόσει ορισμένα κριτήρια ελέγχου όπως την φύση των δικαιωμάτων που θίγονται από την παρέκκλιση ή τις περιστάσεις που οδήγησαν στη λήψη αυτής της απόφασης και τη διάρκεια της κατάστασης ανάγκης ωστόσο, το πλέον σημαντικό ζήτημα που τέθηκε, δηλαδή η αναγκαιότητα ύπαρξης δικαστικού ελέγχου στην κράτηση πέραν του 48ώρου, αντιμετωπίστηκε με

ελαστικότητα.¹¹² Το Δικαστήριο, παρά τις δισταγμένες απόψεις μερικών μελών του, αναγνωρίζει το κράτος, ως το πλέον αρμόδιο να επιλέξει την κατάλληλη πολιτική για τη διαχείριση της τρομοκρατικής απειλής και κατά συνέπεια, αποδέχεται την ανυπαρξία του δικαστικού ελέγχου στο ζήτημα της κράτησης των υπόπτων.

Επομένως, στο επίκεντρο των επικριτών της απόφασης τίθεται και πάλι το ζήτημα της συντηρητικής στάσης του Δικαστηρίου στην εκτίμηση των καταστάσεων ανάγκης και συνακόλουθα η υποχώρηση που επιδεικνύει στο δικαίωμα ελέγχου που απορρέει από τη Σύμβαση. Το Δικαστήριο επικρίνεται για τον χαλαρό τρόπο που αξιολογεί τη νομιμότητα της ρήτρας παρέκκλισης, το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης και την πέραν του δέοντος προσκόλληση στον επικουρικό του ρόλο.

Υπόθεση A. and Others κατά Ην.Βασιλείου

[Προσφυγή no. 3455/05]

Απόφαση της 19^{ης} Φεβρουαρίου 2009

Μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, το Ην. Βασίλειο εισήγαγε νέα αντιτρομοκρατική νομοθεσία. Η Anti -Terrorism and Security Act, όπως ονομάστηκε, προέβλεπε την επ'άριστον κράτηση αλλοδαπών υπηκόων υπόπτων για τρομοκρατία, εφόσον αυτοί δεν ήταν δυνατό να απελαθούν στη χώρα τους εξαιτίας του κινδύνου βασανισμού ή επιβολής της θανατικής ποινής. Η διάρκεια της κράτησης μπορούσε να φτάσει τους 15 μήνες και να ανανεώνεται ετησίως με άδεια του Κοινοβουλίου. Οι σχετικές αποφάσεις την αρμοδιότητα των οποίων είχε αναλάβει ο Γ. Γραμματέας του Κράτους υπόκειτο σε εξαμηνιαία αναθέωρηση και μπορούσαν να προσβληθούν ενώπιον της Ειδικής Επιτροπής Προσφυγών περί Μετανάστευσης. Η Επιτροπή αυτή εξέταζε όλα τα στοιχεία της υπόθεσης, ακόμα και αυτά που δεν δημοσιοποιούνταν για λόγους εθνικής ασφάλειας ούτε στους συλληφθέντες και τους δικηγόρους τους. Τα στοιχεία αυτά, γνωστοποιούνταν αποκλειστικά και μόνο στον Ειδικό Συνήγορο που ορίζονταν από τον Γενικό Εισαγγελέα για να εκπροσωπεί τους κρατούμενους. Προκειμένου να αποφευχθεί παραβίαση της Σύμβασης και με αφορμή τη διεθνή πλέον τρομοκρατική απειλή από τη δράση της Αλ Κάιντα, η βρετανική κυβέρνηση επικαλέστηκε τη ρήτρα παρέκκλισης. Το Ην. Βασίλειο αιτιολόγησε την προσφυγή

---

¹¹²Σαράντη, Β. 'οπ.αν.', σελ. 487.

του στο άρθρο 15 ισχυριζόμενο ότι λόγω των στενών δεσμών με τις ΗΠΑ, αποτελούσε επικείμενο στόχο των τρομοκρατών.

Στην παρούσα υπόθεση, 11 άτομα διαφορετικών εθνικοτήτων συνελλήφθησαν βάσει της επίμαχης νομοθεσίας. Δύο εξ' αυτών επέλεξαν οικειοθελώς να εγκαταλείψουν τη χώρα, ενώ οι υπόλοιποι κρατήθηκαν σε φυλακές υψίστης ασφαλείας, εν αναμονή της απέλασής τους. Οι κρατούμενοι προσέφυγαν στην Ειδική Επιτροπή που ασχολείται με τις προσφυγές των μεταναστών αμφισβητώντας τη νομιμότητα της κράτησής τους. Η Επιτροπή εξέτασε την ύπαρξη κατάστασης ανάγκης και συνακόλουθα την αναλογικότητα των μέτρων και κατέληξε ότι, μολονότι οι συνθήκες συνιστούσαν έκτακτη ανάγκη και τα μέτρα τηρήθηκαν στα πλαίσια της αναλογικότητας, η παρέκκλιση ήταν παράνομη λόγω παραβίασης της αρχής της μη διάκρισης του άρθρου 14 της Σύμβασης. Τα μέτρα στρέφονταν αποκλειστικά κατά μη βρετανών υπηκόων χωρίς την παραμικρή ύπαρξη αποδεικτικών στοιχείων που να επιβεβαιώνουν ότι ο κίνδυνος προερχόταν από αλλοδαπούς και μόνο. Το Εφετείο, αντιθέτως, δεν συμμερίστηκε την ίδια άποψη. Επισήμανε ότι κατά την διάρκεια της κατάστασης ανάγκης κρίνεται δικαιολογημένη ως ένα σημείο η διάκριση μεταξύ υπηκόων και μη. Η υπόθεση κατέληξε στο ανώτατο βρετανικό δικαστήριο, τη Βουλή των Λόρδων, η οποία με πλειοψηφία 8 προς 1, έκρινε δικαιολογημένη την κήρυξη κατάστασης ανάγκης, ακόμα και ενόψει της πιθανότητας και μόνο τρομοκρατικής απειλής, αφού στη δεδομένη συγκυρία δεν υπήρχαν αποδείξεις για επικείμενο κίνδυνο. Ως εκ τούτου, η εφαρμογή της έκτακτης νομοθεσίας θεωρήθηκε ότι απαιτείτο αυστηρά από τις περιστάσεις, αλλά τα μέτρα κρίθηκαν δυσανάλογα γιατί ενείχαν στοιχεία διακριτικής μεταχείρισης και για το λόγο αυτό ακυρώθηκε η δήλωση παρέκκλισης.

Εν τέλει, οι συλληφθέντες προσέφυγαν στο Δικαστήριο του Στρασβούργου επικαλούμενοι παραβιάσεις των άρθρων 3, 5, 6, 13 και 14.

Το σκεπτικό του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι σέβεται την απόφαση του ανώτατου βρετανικού δικαστηρίου και δεν έχει πρόθεση να την αμφισβητήσει παρά μόνο αν διαπιστωθεί ότι έχει παρερμηνευθεί το άρθρο 15. Για το λόγο αυτό κρίθηκε σκόπιμη η εξέταση

νομιμότητας της ρήτρας παρέκκλισης. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια (άρθρο 5.1), του habeas corpus (άρθρο 5.4) και του δικαιώματος επανόρθωσης για παράνομη κράτηση (άρθρο 5.5).

Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι η βρετανική κυβέρνηση δεν είχε κινήσει διαδικασίες που να αποδεικνύουν ότι σκόπευε πράγματι να απελάσει τους προσφεύγοντες. Εν προκειμένω, οι συλληφθέντες, ύποπτοι για συμμετοχή στη διεθνή τρομοκρατία, κρατούνταν γιατί αποτελούσαν κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια του κράτους. Επομένως, από τη στιγμή που δεν πληρούνταν η παράμετρος της απέλασης κατά παράβαση του άρθρου 5 (1), η στέρηση της ελευθερίας των προσφευγόντων ήταν παράνομη.

Κατόπιν τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι έπρεπε να εξετάσει τη νομιμότητα της κράτησης και βάσει της ρήτρας παρέκκλισης που είχε επικαλεστεί το Ην. Βασίλειο.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι είναι θεμιτό για ένα κράτος να λαμβάνει προληπτικά μέτρα όταν κρίνει ότι υφίσταται απειλή. Επ' αυτής της συλλογιστικής κινούμενο, αποδέχτηκε την κήρυξη κατάστασης ανάγκης, αν και δεν είχε διεξαχθεί επίθεση στη βρετανική επικράτεια όταν η κυβέρνηση δήλωσε την παρέκκλιση. Δεν παρέλειψε επίσης να επαναλάβει τη νομολογία του σχετικά με το περιθώριο εκτίμησης της κατάστασης ανάγκης που παραχωρείται στα κράτη προκειμένου να αντιμετωπίσουν την κρίση, δίνοντας έμφαση παράλληλα στην αρμοδιότητά του για την άσκηση διεθνούς δικαστικού ελέγχου της αναλογικότητας των μέτρων με τις περιστάσεις.

Σχετικά με τη διάρκεια την κατάσταση ανάγκης, από την υπόθεση *Lawless* ήδη, το Δικαστήριο τοποθετήθηκε υπέρ της «εξαιρετικής και προσωρινής φύσης των μέτρων», ωστόσο στην παρούσα υπόθεση σχετίζει την αναλογικότητα της έκτακτης νομοθεσίας με τη διάρκεια της κατάστασης ανάγκης. Έτσι, δέχεται ότι οι συνθήκες στη Β. Ιρλανδία τροφοδότησαν την παρατεταμένη διάρκεια της κατάστασης ανάγκης, χωρίς να κρίνει αυτό το γεγονός επιλήψιμο από τη στιγμή που οι αρμόδιες αρχές αναλαμβάνουν την τακτική επανεξέταση της αναγκαιότητάς τους. Συγχρόνως, επισημαίνει ότι η ένταση του κινδύνου δεν προσδιορίζει την ύπαρξη ή μη της κατάστασης ανάγκης. Ο κίνδυνος μπορεί να υφίσταται ακόμα και αν δεν απειλείται άμεσα η ζωή της οργανωμένης κοινότητας, ενώ το γεγονός ότι μόνο το Ην. Βασίλειο επικαλέστηκε τη ρήτρα παρέκκλισης για την αντιμετώπιση ενός διεθνούς φαινομένου

δεν καθιστά την ύπαρξη του κινδύνου ανύπαρκτη. Το κάθε κράτος, ως ο εγγυητής ασφαλείας της ζωής των πολιτών του, βρίσκεται σε θέση να εκτιμήσει καλύτερα και εγκυρότερα την αναγκαιότητα ή μη αναστολής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Κατά τον έλεγχο της αναλογικότητας των μέτρων που ελήφθησαν από την κυβέρνηση, το Δικαστήριο, παρά το ευρύ περιθώριο εκτίμησης που αναγνωρίζει στα κράτη για την επιλογή των μέτρων, στην παρούσα υπόθεση έκρινε ότι αυτά ασκήθηκαν κατά τρόπο διακριτικό και δυσανάλογο από τη στιγμή που διαχώριζαν τους αλλοδαπούς από τους βρετανούς υπηκόους. Συνεπώς, διαπιστώθηκε παραβίαση του άρθρου 5 (1) και κρίθηκε άκυρη η παρέκκλιση.

Στη συνέχεια αξιολογήθηκε το δικαίωμα του habeas corpus, σύμφωνα με το οποίο ο κάθε κρατούμενος έχει το δικαίωμα αμφισβήτησης της νομιμότητας της κράτησής του ενώπιον δικαστού. Το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 5 (4) και τόνισε ότι η ορθή εφαρμογή του απαιτεί η διαδικασία να αποτελεί αντικείμενο κατ' αντιμωλίαν συζητήσεως και να υφίσταται «ισότητα των όπλων». Στις περιπτώσεις που συντρέχουν λόγοι εθνικής ασφάλειας, το δικαίωμα αυτό δύναται να περιοριστεί, χωρίς όμως να στερεί στον κρατούμενο την δυνατότητα να καταρρίψει τις κατηγορίες που του απαγγέλλονται. Στην παρούσα υπόθεση, μερικοί από τους προσφεύγοντες δεν είχαν την ενδεδειγμένη πρόσβαση στα στο υλικό που στοιχειοθετούσε το κατηγορητήριο εναντίον τους και για το λόγο αυτό δεν μπορούσαν να ασκήσουν αποτελεσματικά το δικαίωμα του habeas corpus.

Τέλος, αναφορικά με το αίτημα της αποζημίωσης που έθεσαν οι προσφεύγοντες, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι κρατούμενοι δικαιούνταν επανόρθωσης για την παράνομη κράτησή τους. Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη τις εγγενείς δυσκολίες που αντιμετωπίζει η κυβέρνηση στην αντιμετώπιση της κατάστασης ανάγκης και δεδομένου ότι λειτουργεί καλή τη πίστει προς την ορθή διαχείριση της κρίσης, ορίστηκε μικρότερη αποζημίωση από αυτή που θεωρητικά απαιτείται σε περιπτώσεις παράνομης κράτησης.

Αποτίμηση

Η υπόθεση A. και λοιποί κατά Ην. Βασιλείου είναι η πρώτη υπόθεση που ανέλαβε το Δικαστήριο του Στρασβούργου μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου που αφορούσε την κράτηση αλλοδαπών με την κατηγορία του διεθνούς τρομοκράτη βάσει

της εφαρμοσθείσας αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας. Η απόφαση αυτή οριοθετεί χωρίς δογματισμούς το πλαίσιο εντός του οποίου οφείλουν να κινούνται τα κράτη που μάχονται κατά της τρομοκρατίας, ώστε να μη θίγουν την ελευθερία και την ασφάλεια των ανθρώπων.

Κεντρικό διακύβευμα αποτελεί και πάλι η νομιμότητα της ρήτρας παρέκκλισης. Το Δικαστήριο δεν αμφισβήτησε ότι η τρομοκρατική επίθεση της Αλ Κάιντα στην καρδιά της Νέας Υόρκης εγείρει δικαιολογημένα φόβο για γενικευμένες τρομοκρατικές ενέργειες σε κάθε γωνιά του κόσμου και συνιστά δημόσιο κίνδυνο που απειλεί τη ζωή του έθνους εντός του πλαισίου που ορίζει το άρθρο 15. Η ιδιαίτερη φύση της διεθνούς τρομοκρατίας, δεν επιτρέπει τη στενή ερμηνεία της έννοιας του «επικείμενου» στην κήρυξη κατάσταση ανάγκης. Επομένως, είναι σεβαστή η επιλογή του κράτους να λάμβάνει προληπτικά μέτρα για την προστασία του έθνους από μελλοντικούς κινδύνους. Οι μεταγενέστερες επιθέσεις στο Λονδίνο το 2005 επιβεβαίωσαν εξάλλου αυτόν τον κίνδυνο.

Το γεγονός ότι πολλές ακόμα χώρες που διατρέχουν τον ίδιο κίνδυνο με το Ην.Βασίλειο δεν έχουν επικαλεστεί τη ρήτρα, αλλά εξαντλούν τα εσωτερικά ένδικα μέσα, δεν φαίνεται να κλονίζει τη στάση του Δικαστηρίου. Αντιθέτως, επισημαίνει ότι τα κράτη, ως εγγυητές της ασφάλειας των πολιτών τους, απολαμβάνουν ένα ευρύ περιθώριο εκτίμησης, καθώς θεωρούνται τα πλέον αρμόδια να αξιολογήσουν την εκάστοτε κατάσταση βάσει των στοιχείων που έχουν στη διάθεσή τους και να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για την αντιμετώπισή της. Η κατάσταση ανάγκης κατά το ΕΔΔΑ υφίσταται πλέον και σε περιπτώσεις που η ένταση του κινδύνου είναι μικρότερης κλίμακας και δεν επηρεάζει την εύρυθμη λειτουργία των θεσμών του κράτους.¹¹³ Το Δικαστήριο περιορίζεται στον επικουρικό του ρόλο να ασκεί δικαστικό έλεγχο για τη νομιμότητα των πεπραγμένων της κυβέρνησης.

Η προσέγγιση αυτή ωστόσο, έχει κριθεί από πολλούς αμφίβολη για την ορθότητά της, καθώς η συμπερίληψη του πολέμου κατά της τρομοκρατίας στους λόγους που παρέκκλισης, είναι δίκικο μαχαίρι. Η αναστολή βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως αυτό της προσωπικής ελευθερίας ενόψει μιας απρόβλεπτης και μη απτής απειλής αποδυναμώνει το σκοπό της Σύμβασης και παράλληλα, αλλοιώνει τη φύση

---

¹¹³ Σαράντη Β, «Τρομοκρατία και παρεκκλίσεις από τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η περίπτωση του Ην. Βασιλείου» στο «*Το Δημόσιο Δίκαιο σε εξέλιξη*», Σύμμεικτα προς τιμήν του Καθηγητού Πέτρου. Ι.Παραρά, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2012, σελ.940.

του άρθρου 15 ως εργαλείου αντιμετώπισης εξαιρετικών και πραγματικών απειλών για τη ζωή της κοινότητας, αφού το τελευταίο διευρύνεται σε τέτοιο βαθμό που μετατρέπεται εν τέλει, σε εργαλείο προληπτικής αντιμετώπισης μη διαπιστωμένων απειλών.

Στο επίκεντρο της κριτικής βρίσκεται και το ζήτημα της χρονικής διάρκειας των μέτρων παρέκκλισης. Το γεγονός ότι το ΕΔΔΑ δεν κρίνει παράνομη την εφαρμογή της έκτακτης νομοθεσίας επειδή δεν πληροί τα όρια της προσωρινότητας, δημιουργεί νέα δεδομένα στη μέχρι τώρα πρακτική. Η τακτική αξιολόγηση των μέτρων από το Κοινοβούλιο θεωρείται επαρκής. Το ΕΔΔΑ παραπέμπει μάλιστα στη νομολογία των Ιρλανδικών υποθέσεων ως τρανό παράδειγμα περιπτώσεων που τόσο η κατάσταση ανάγκης όσο και η παρέκκλιση είχαν παρατεταμένη διάρκεια, επισημαίνοντας ότι στη μέχρι τώρα νομολογία του δεν έχει συμπεριλάβει την απαίτηση της προσωρινότητας της κατάστασης ανάγκης. Είναι η πρώτη φορά που ένα διεθνές δικαιοδοτικό όργανο επισημοποιεί τη νομιμότητα των μακροχρόνιων καταστάσεων ανάγκης, υπό την αίρεση βέβαια της τακτικής επανεξέτασης της αναγκαιότητάς τους από τις αρμόδιες αρχές.¹¹⁴ Επιπλέον, δεν παρέλειψε να υπενθυμίσει ότι η νομιμότητα των μέτρων δεν κρίνεται από την αποτελεσματικότητά τους, παρά μόνο από τις συνθήκες που επικρατούσαν κατά την υιοθέτησή τους.

Αυστηρότερη είναι η στάση του ΕΔΔΑ στο ζήτημα της αναλογικότητας των μέτρων. Όσο σημαντικοί πολιτικοί λόγοι και αν συντρέχουν, ώστε να καθιστούν αναγκαία την παρέκκλιση, δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως άλλοθι για διακριτική και δυσανάλογη μεταχείριση του πληθυσμού. Στην προκειμένη μάλιστα περίπτωση, η τρομοκρατική επίθεση του 2005 επιβεβαιώνει ότι ο κίνδυνος της διεθνούς τρομοκρατίας προέρχεται από υπηκόους και μη υπηκόους. Εδώ, για πρώτη φορά στη μέχρι τώρα νομολογία του, το Δικαστήριο αξιολογεί την αποτελεσματικότητα των έκτακτων μέτρων ως μέρος του ελέγχου αναλογικότητας.¹¹⁵ Έμφαση δόθηκε και στο ότι οι περιορισμοί του άρθρου 5 (1) επιδέχονται μόνο στενής ερμηνείας. Ασχολίαστο παρά ταύτα, δεν έμεινε το γεγονός πως το Δικαστήριο, σε αντίθεση με τη Βουλή των Λόρδων, δεν διαπίστωσε και την παραβίαση του άρθρου 14.

---

¹¹⁴ Σαράντη Β, 'οπ.αν.', σελ. 682.

¹¹⁵ Loof J.P., 'οπ.αν.', σελ.54.

Ένα ακόμα συμπέρασμα της παρούσας υπόθεσης είναι ότι η απόφαση του Δικαστηρίου επιχειρεί μια «άτυπη ιεράρχηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε καταστάσεις ανάγκης. Από τη στιγμή που κάποιος διατρέχει κίνδυνο βασανιστηρίων εάν απελαθεί, καλύτερα να περιοριστεί το ατομικό του δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία, μένοντας υπό την κράτηση των βρετανικών αρχών. Η αρχή της αναλογικότητας στην περίπτωση αυτή, αξιολογείται υπό το πρίσμα της αναγκαιότητας που επιβάλλει τη λήψη του λιγότερου επαχθούς από τα διαθέσιμα μέτρα. Η ιεράρχηση αυτή φαίνεται και από την αποζημίωση που καταβλήθηκε».¹¹⁶ Πράγματι, το Δικαστήριο όρισε καταβολή μικρότερου χρηματικού ποσού εν συγκρίσει με αυτό που ενδείκνυται στις περιπτώσεις παραβίασης του άρθρου 5 με την αιτιολογία ότι τα έκτακτα μέτρα σύλληψης και κράτησης ελήφθησαν καλή τη πίστει από την κυβέρνηση προκειμένου να μη θέσει σε κίνδυνο τη ζωή ατόμων που υπήρχαν ενδείξεις ότι θα ετύγχαναν βάνανυσης μεταχείρισης σε ενδεχόμενη απέλασή τους.

Καταληκτικά, η ιδιαιτερότητα της συγκεκριμένης απόφασης έγκειται σε πολλούς και διαφορετικούς λόγους. Σε αντίθεση με τα διεθνή δικαιοδοτικά και πολιτικά όργανα, το ΕΔΔΑ είναι το μόνο που εντάσσει και μάλιστα ομόφωνα την τρομοκρατία στους λόγους αναστολής βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹¹⁷ Αυτό οδηγεί σε ολισθηρά μονοπάτια γιατί με το επιχείρημα της τρομοκρατίας, δικαιολογεί πλέον την αναστολή δικαιωμάτων για μακρύ χρονικό διάστημα, με απρόσμενες συνέπειες για την αποτελεσματική εφαρμογή των δικαιωμάτων του ανθρώπου.¹¹⁸

Βαρύνουσα σημασία δίνεται στην ύπαρξη εθνικών μηχανισμών ελέγχου, δικαστικού και κοινοβουλευτικού, για την επίβλεψη της χρηστής εφαρμογής της ρήτρας παρέκκλισης. Αυτό από τη μία, είναι αναπόφευκτο καθώς πλήρη στοιχεία για τις συνθήκες και την επικινδυνότητά τους έχουν στη διάθεσή τους μόνο οι ηλεκτρονικές υπηρεσίες των κρατών στις οποίες δεν έχουν πρόσβαση τα διεθνή όργανα, ωστόσο πάντα ελλοχεύει ο κίνδυνος οι αποφάσεις του Κοινοβουλίου να είναι αποτέλεσμα πολιτικής πίεσης εκ μέρους της κυβέρνησης.¹¹⁹

---

¹¹⁶ Σαράντη Β, 'οπ.αν.', σελ. 683.

¹¹⁷ Shah S, "From Westminster to Strasbourg: A and Others v. United Kingdom", *Human Rights Law Review*, 2009, p.487.

¹¹⁸ Σαράντη Β, «Το ΕΥΡΔΑΑ αποφασίζει για τη νομιμότητα της βρετανικής αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας», *Τετράδια Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ανθρωπιστικού Δικαίου και Ανθρωπιστικής Δράσης*, σελ.18.

¹¹⁹ Loof J.P, 'οπ.αν.', σελ.50.

Σε γενικές γραμμές η απόφαση αυτή θεωρείται ισορροπημένη. Είχε θετική τροπή για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, αφού αναγνωρίστηκε παραβίαση του δικαιώματος στην προσωπική ελευθερία. Εξακολουθεί βέβαια να απασχολεί το ζήτημα της οριοθέτησης της κατάστασης ανάγκης που επιτρέπει στα κράτη να έχουν ευκολότερη πρόσβαση στη ρήτρα παρέκκλισης, ασκώντας πολλές φορές καταχρηστικά αυτό το δικαίωμα θίγοντας τελικά όλα τα νομίμως κατοχυρωμένα δικαιώματα που διατείνονται ότι προστατεύουν μέσα από τη Σύμβαση. Παρόλα αυτά, γεγονός παραμένει πως το Δικαστήριο υπέδειξε ότι όλοι οι άνθρωποι, ακόμα και οι ύποπτοι για τρομοκρατία, έχουν το δικαίωμα στην επανεξέταση των λόγων κράτησής τους. Μπορεί η έξαρση της διεθνούς τρομοκρατίας να επιβάλλει για λόγους εθνικής ασφάλειας την απόκρυψη στοιχείων που συνθέτουν πολλές φορές το κατηγορητήριο των υπόπτων, όμως αναγνωρίζεται ότι αυτή η πρακτική πρέπει να περιοριστεί σε σημείο που να μην απαγορεύει στους κρατούμενους την άσκηση του νόμιμου δικαιώματός του *habeas corpus*.

Συνεπώς, το Δικαστήριο μέσα από αυτή του την απόφαση περνάει το αισιόδοξο μήνυμα ότι δεν πρόκειται να δείξει ανοχή σε οποιαδήποτε αντιτρομοκρατική νομοθεσία που καταπατά θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, ούτε να επιτρέψει διακριτική ή δυσανάλογη μεταχείριση χωρίς αποδεικτικά στοιχεία που να επιβεβαιώνουν και να δικαιολογούν τη διάκριση.

Η περίπτωση της Τουρκίας

Η Τουρκία, όπως και το Ην. Βασίλειο, είναι μία χώρα που έχει επικαλεστεί επί σωρεία ετών τη ρήτρα παρέκκλισης με το πρόσχημα του πολέμου κατά της τρομοκρατίας. Το κεντρικό ζήτημα ήταν η αφορμή για την κήρυξη της χώρας ή μεμονωμένων περιοχών σε καθεστώς έκτακτης ανάγκης. Ο αιματηρός αγώνας κατά του Εργατικού Κόμματος του Κουρδιστάν (PKK) είχε χαρακτηριστικά μη διεθνούς ένοπλης σύρραξης και ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του '80 με το πραξικόπημα του στρατηγού Κενάν Εβρέν στις 12 Σεπτεμβρίου 1980.¹²⁰ Η ασύστολη καταπάτηση των δικαιωμάτων της Σύμβασης οδήγησε δύο χρόνια αργότερα τη Γαλλία, Νορβηγία, Δανία, Σουηδία και Ολλανδία σε προσφυγή κατά της Τουρκίας, αμφισβητώντας τη

---

¹²⁰ Σαράντη Β, 'οπ.αν.', σελ. 189.

νομιμότητα επίκλησης του άρθρου 15 ΕΣΔΑ. Η διακρατική προσφυγή δεν έφτασε ποτέ στο Δικαστήριο λόγω επίτευξης «φιλικού διακανονισμού» μεταξύ των εναγουσών κυβερνήσεων, της Επιτροπής (ΕΕΔΑ) και της Τουρκίας.¹²¹

Η κατασταλτική πολιτική που ακολουθήθηκε από την τουρκική κυβέρνηση περιελάμβανε τη λήψη αυστηρών νομοθετικών μέτρων και τη συνακόλουθη δήλωση παρέκκλισης από τις υποχρεώσεις της Σύμβασης. Η πρακτική αυτή εφαρμόστηκε επί σειρά ετών και συνοδευόταν από κατάφωρες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα, η κατάσταση ανάγκης διήρκησε στην Τουρκία από το 1980 έως το 1987, ενώ κατατέθηκε εκ νέου στο Συμβούλιο της Ευρώπης το 1990 γνωστοποιώντας στο Γ.Γραμματέα την αναστολή της προστασίας των άρθρων 5, 6, 8, 10, 11 και 13 της ΕΣΔΑ. Το 1992, το περιεχόμενο της δήλωσης τροποιήθηκε δίχως όμως να αίρεται η αναστολή των εγγυήσεων του άρθρου 5.

Τη δεκαετία του '90 κατατέθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου πληθώρα προσφυγών εναντίον του τουρκικού κράτους και των πρακτικών που ακολουθήθηκαν στην αντιμετώπιση της κουρδικής μειονότητας. Οι ασύστολες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνοδεύονταν από αναγκαστικές μετακινήσεις άμαχου πληθυσμού, δολοφονίες ατόμων υπό κράτηση, αναγκαστικές εξαφανίσεις και βασανιστήρια κατά τη διάρκεια της κράτησης ή της ανάκρισης.¹²² Η Τουρκία τερμάτισε το καθεστώς έκακτης ανάγκης το 2002 όταν απέσυρε πλέον οριστικά τη δήλωση παρέκκλισης.

Υπόθεση Aksoy κατά Τουρκίας

Προσφυγή Νο [21987/93]

Απόφαση της 18^{ης} Δεκεμβρίου 1996

Ο Zeki Aksoy συνελήφθη 26 Νοεμβρίου 1992 και ετέθη υπό κράτηση ύστερα από υποψίες για παροχή υποστήριξης στους τρομοκράτες του PKK. Κατά τη διάρκεια της κράτησής του υποβλήθηκε σε βασανιστήρια τα οποία του προκάλεσαν παραλυσία των άνω άκρων. Συγκεκριμένα, τον έγδυσαν, τον έδεσαν πισθάγκωνα και τον κρέμασαν από τα μπράτσα όπως στην «παλαιστινιακή κρεμάλα», του τοποθέτησαν

---

¹²¹ Ibid., σελ. 494.

¹²² Ibid., σελ. 496.

ηλεκτρόδια στα γεννητικά όργανα και τον περιέβρεξαν για να παθαίνει ηλεκτροπληξία, ενώ του είχαν δεμένα και τα μάτια. Τα βασανιστήρια συνεχίστηκαν με τη μορφή του ξυλοδαρμού αυτή τη φορά και τις επόμενες μέρες. Ο κρατούμενος ζήτησε ιατρική φροντίδα, αλλά του το αρνήθηκαν. Εξετάστηκε μόνο από το γιατρό της αστυνομίας ο οποίος δεν διέγνωσε σημάδια κακοποίησης. Η τουρκική κυβέρνηση αρνήθηκε ότι υπήρξε κακοποίηση υποστηρίζοντας ότι ο ίδιος ο Aksoy υπέγραψε δήλωση που πιστοποιούσε ότι δεν είχε ουδεμία σχέση με το κουρδικό κόμμα και πως δεν βασανίστηκε κατά τη διάρκεια της ανάκρισης. Ο κρατούμενος ισχυρίστηκε ότι δεν υπέγραψε ο ίδιος την ψευδή αυτή δήλωση. Αφέθηκε ελεύθερος 14 μέρες¹²³ μετά τη σύλληψή του και εισήχθη σε νοσοκομείο που διαγνώστηκε παραλυσία που αποδόθηκε σε νευρολογικές βλάβες των άνω άκρων. Ύστερα από ολιγοήμερη νοσηλεία εξαφανίστηκε παίρνοντας μαζί του τον ιατρικό του φάκελο. Ο Aksoy προσέφυγε στην Επιτροπή χωρίς να έχει εξαντλήσει πρωτίστως τα τουρκικά ένδικα μέσα. Στις 16 Απριλίου 1994 δολοφονήθηκε αφού πρώτα είχε δεχθεί απειλές για τη ζωή του με σκοπό να αποσύρει την αίτηση προσφυγής του στο Στρασβούργο.

Το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως τονίσει μέσα από τη νομολογία του ότι ακόμα και όταν συντρέχουν εξαιρετικοί λόγοι, όπως ο δημόσιος κίνδυνος για τη ζωή του έθνους, τα κράτη δεν έχουν το δικαίωμα παράνομης κράτησης υπόπτων και υποβολής τους σε συνθήκες απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης και βασανιστηρίων. Ο συγκεκριμένος άνθρωπος υπέστη φρικτή μεταχείριση σε βαθμό βασανισμού με μοναδικό σκοπό την απόσπαση ομολογίας. Συνεπώς, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Επιπρόσθετα, η κράτηση του θύματος κρίθηκε αυθαίρετη και παρατεταμένη. Το Δικαστήριο δεν έχει πειστεί ότι οι απαιτήσεις της κατάστασης ανάγκης υπαγόρευαν την κράτηση του προσφεύγοντα, υπόπτου για τρομοκρατικά αδικήματα, για 14 μέρες σε απομόνωση χωρίς δυνατότητα επικοινωνίας ούτε καν με συνήγορο. Ο κρατούμενος στερήθηκε τις εγγυήσεις για ιατρική περίθαλψη και το δικαίωμα του habeas corpus κατά παράβαση του άρθρου 5 (3).

---

¹²³Η νομοθεσία έκτακτης ανάγκης που θέσπισε η Τουρκία όριζε τη δυνατότητα κράτησης των συλληφθέντων στις 30 ημέρες.

Αποτίμηση

Η απόφαση για την υπόθεση Aksoy ανακινεί την κριτική για τον έλεγχο που ασκεί το Στρασβούργο στις καταστάσεις ανάγκης. Το Δικαστήριο έκρινε μάλιστα ότι, η έλλειψη επαρκών εγγυήσεων απέναντι στον κίνδυνο διάπραξης βασανιστηρίων ήταν αυτή που καθιστούσε παράνομη και παρατεταμένη την κράτηση του θύματος και αντίθετη στο άρθρο 5 (3) της Σύμβασης, ωστόσο δεν απέρριψε τη δήλωση παρέκκλισης στο σύνολό της.¹²⁴ Και πάλι στο επίκεντρο του προβληματισμού και της κριτικής βρίσκεται η έμμονη προσήλωση του δικαστικού οργάνου στο δόγμα το περιθωρίου εκτίμησης.

Το Δικαστήριο στη συγκεκριμένη υπόθεση, ακολούθησε το δεδικασμένο των ιρλανδικών υποθέσεων και περιορίστηκε στη λακωνική επιβεβαίωση περί ύπαρξης κατάστασης ανάγκης. Χωρίς να προχωρήσει σε ενδελεχή έλεγχο εκτίμησης του κινδύνου¹²⁵ και δίχως να λάβει υπόψη την παραβίαση του κριτηρίου της προσωρινότητας, αρκέστηκε στο γεγονός ότι δεν αμφισβητήθηκε από τα μέρη η ύπαρξη κατάστασης ανάγκης. Η αναλογικότητα των μέτρων που υιοθετήθηκαν, η συνδυασμένη αναστολή του συνόλου σχεδόν το νομικού οπλοστασίου της ΕΣΔΑ και η επίπτωσή της στο κράτος δικαίου, η κατάφωρη καταπάτηση και συστηματική παραβίαση αναπαλλοτρίωτων δικαιωμάτων δεν απασχόλησε επαρκώς Επιτροπή και Δικαστήριο σε όλες σχεδόν τις κουρδικές υποθέσεις.¹²⁶

Το ΕΔΔΑ για ακόμα μια φορά έδωσε έμφαση στην ύπαρξη επαρκών εγγυήσεων προς αποφυγή καταχρήσεων, χωρίς να επιχειρήσει να εξετάσει τη δυνατότητα εναλλακτικών τρόπων διαχείρισης της κατάστασης ανάγκης. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται και η διαφορετική αντιμετώπιση που επεδείχθη στις κουρδικές υποθέσεις συγκριτικά με την υπόθεση Brannigan and Mc Bride κατά Ην. Βασιλείου. Στην ιρλανδική υπόθεση οι κρατούμενοι είχαν τη δυνατότητα, έστω και περιορισμένη, της άσκησης του δικαιώματος habeas corpus ως προστασία από την αυθαίρετη και καταχρηστική κρατική μεταχείριση εν συγκρίσει, με την έλλειψη των βασικών

¹²⁴ Σαράντη Β, 'οπ.αν.', σελ. 192.

¹²⁵ Gross O, Ni Aolain F, "From Discretion to Scrutiny: Revisiting the Application of the Margin of Appreciation Doctrine in the Context of Article 15 of the European Convention on Human Rights", *Human Rights Quarterly*, 23, 2001, p. 647.

¹²⁶ Σαράντη Β, 'οπ.αν.', σελ. 503.

εγγυήσεων όπως της ιατρικής περίθαλψης που διατρέχει την τουρκική ποινική νομοθεσία. Η διαφορετική αξιολόγηση του Δικαστηρίου αποδίδεται στην ποιοτική διαφορά του κράτους δικαίου ανάμεσα στις δύο χώρες: η περίπτωση του Ην. Βασιλείου αφορά μια χώρα που ακολουθεί και προωθεί το δημοκρατικό πρότυπο και τηρεί τη στοιχειώδη αναθεώρηση των μέτρων παρέκκλισης από το Κοινοβούλιο και από την άλλη πλευρά, η περίπτωση της Τουρκίας, μιας χώρας που παραπέμπει περισσότερο σε ένα στρατοκρατούμενο κράτος με χαμηλό και ιδιαίτερα επισφαλή χαρακτήρα δημοκρατικότητας.¹²⁷ Η επίπλαστη εικόνα δημοκρατικότητας του τουρκικού κράτους επηρεάζει αρνητικά την κρίση του Δικαστηρίου καθώς τα στοιχεία που έχει στη διάθεσή του από τις κρατικές αρχές είναι αμφιβόλου αξιοπιστίας, γεγονός που επιβαρύνει σημαντικά τον ελεγκτικό ρόλο του Στρασβούργου.

Το ενθαρρυντικό στοιχείο της υπόθεσης είναι πως το Δικαστήριο στην υπόθεση αυτή τάσσεται εμφανώς υπέρ μιας ευρύτερης αντίληψης στην προσέγγιση του άρθρου 3 και του τι συνεπάγεται βασανισμός συγκριτικά με τη συντηρητική στάση που είχε τηρήσει στην υπόθεση Ιρλανδίας κατά Ηνωμένου Βασιλείου.

---

¹²⁷ Ibid, σελ. 192

Το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης

Ο όρος «περιθώριο εκτίμησης» (margin of appreciation) προέρχεται από το γαλλικό διοικητικό δίκαιο, χρησιμοποιούμενος στη νομολογία του γαλλικού Conseil d' Etat ως «marge d' appreciation».¹²⁸ Το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης δημιουργήθηκε από τα όργανα του Στρασβούργου και εφαρμόστηκε ως μέθοδος ερμηνείας των άρθρων της Σύμβασης. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, το Δικαστήριο κατά την άσκηση του ελέγχου της αναλογικότητας των έκτακτων μέτρων που διενεργεί, παραχωρεί στις εθνικές αρχές ένα περιθώριο διακριτικής ευχέρειας ως προς την αξιολόγηση της αναγκαιότητας λήψης περιοριστικών μέτρων. Δεν επεκτείνει δηλαδή τον έλεγχό του πέραν ενός σημείου, το οποίο ζητούμενο και όχι δεδομένο εκ των προτέρων, τίθεται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση από το ίδιο το Δικαστήριο.¹²⁹ Κατ' αυτόν τρόπο θέτει τη «διαχωριστική γραμμή» της δικαιοδοσίας του έναντι των εθνικών αρχών.

Παραδόξως, η έννοια του περιθωρίου εκτίμησης δεν αναφέρεται πουθενά στη Σύμβαση, ούτε στις προπαρασκευαστικές της εργασίες. Γεννήθηκε στο πλαίσιο εκδίκασης υποθέσεων παρέκκλισης και σταδιακά εισχώρησε σε όλα σχεδόν τα δικαιώματα που κατοχυρώνει η Σύμβαση και τα πρόσθετα Πρωτόκολλά της.¹³⁰ Δυνάμει του άρθρου 15, τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, έχουν το δικαίωμα παρέκκλισης από ορισμένες διατάξεις της Σύμβασης σε «περιπτώσεις πολέμου ή άλλου δημοσίου κινδύνου που απειλεί τη ζωή του έθνους». Το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης χρησιμοποιείται ως νομικό εργαλείο για την επίτευξη της επιθυμητής της ισορροπίας που απαιτεί το άρθρο 15, ανάμεσα στο σεβασμό των

---

¹²⁸ Brauch J, "The Margin of Appreciation and the Jurisprudence of the European Court of Human Rights: Threat to the Rule of Law", *Columbia Journal of European Law*, 2005, p.116.

¹²⁹ Πινακίδης Γ, «*Η ρήτρα της ευρωπαϊκής κοινωνίας στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: περιορισμός των περιορισμών, αλλά και νομιμοποιητικό έρεισμα περιορισμών των δικαιωμάτων*», 2006, σελ: 72.

¹³⁰ Το 15^ο Πρωτόκολλο για την τροποποίηση της ΕΣΔΑ, που υιοθετήθηκε στις 16 Μαΐου 2013, κατοχυρώνει ρητώς την αρχή της επικουρικότητας και τη συναφή προς αυτήν αρχή του περιθωρίου εκτίμησης και θα τεθεί σε ισχύ με την πάροδο τριών μηνών από την ημέρα επικύρωσής του από όλα τα συμβαλλόμενα μέρη.

θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την προστασία του δημοσίου συμφέροντος.

Ως όρος, το περιθώριο εκτίμησης, εμφανίζεται για πρώτη φορά στην υπόθεση *Ελλάδας κατά Ην. Βασιλείου*¹³¹ σχετικά με τις επικαλούμενες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τη διάρκεια επιχειρήσεων των αγγλικών στρατιωτικών δυνάμεων στην Κύπρο. Η υπόθεση δεν παραπέμφθηκε στο Δικαστήριο του Στρασβούργου, λόγω πολιτικού συμβιβασμού, ωστόσο η ΕΕΔΑ στην Έκθεσή της ανέφερε ότι: « η κυβέρνηση διατηρεί, εντός συγκεκριμένων ορίων, τη διακριτική ευχέρεια εκτίμησης της απειλής για τη ζωή του έθνους ». ¹³² Κατόπιν, το δόγμα ακολουθείται στην ατομική προσφυγή *Lawless κατά Ην. Βασιλείου* του 1961, χωρίς και πάλι να υιοθετείται επίσημα ο όρος από το Δικαστήριο, αλλά απλά να *υπονοείται* και στη συνέχεια στην υπόθεση *Ιρλανδία κατά Ην. Βασιλείου* του 1978, όπου και γίνεται για πρώτη φορά *expressis verbis* αναφορά στον όρο.

Σύμφωνα με το άρθρο 1 της Σύμβασης, την πρωταρχική ευθύνη για την προάσπιση των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών που κατοχυρώνονται στο διεθνές κείμενο, φέρουν πρωτίστως οι εθνικές αρχές των συμβαλλόμενων μερών. Κάθε άτομο δικαιούται να διεκδικήσει τα δικαιώματά του ενώπιον δικαστικής αρχής, εφόσον κρίνει ότι αυτά με οποιοδήποτε τρόπο έχουν καταπατηθεί. Η δυνατότητα προσφυγής στο Δικαστήριο του Στρασβούργου κατοχυρώνεται στο άρθρο 35 της ΕΣΔΑ, υπό την προϋπόθεση ότι έχουν εξαντληθεί πρωύτερα όλα τα εσωτερικά ένδικα μέσα. Μέσα από το πνεύμα της Σύμβασης επομένως, και δίχως ρητή αναφορά, προκύπτει η αρχή της επικουρικότητας που αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της νομολογίας του Δικαστηρίου και του δόγματος του περιθωρίου εκτίμησης.¹³³ Το Δικαστήριο, σεβόμενο την αρχή της επικουρικότητας, δεν δύναται να υποκαταστήσει την εθνική εξουσία, περιορίζει εαυτόν στο δικαιοδοτικό-ελεγκτικό του ρόλο και εν προκειμένω, στην αρμοδιότητα ελέγχου της συμβατότητας των έκτακτων μέτρων με το πνεύμα της Σύμβασης. Αναγνωρίζει τις εθνικές αρχές ως πρωταρχική πηγή προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και συνεπώς αποδέχεται τη «χρονολογική ή διαδικαστική προτεραιότητα του εθνικού ελέγχου έναντι της διεθνούς εποπτείας». Από την αρχή της επικουρικότητας διαπνέεται και η λογική του επιχειρήματος περί «καλύτερης

¹³¹ Ελλάδα κατά Ην.Βασιλείου, προσφυγή no. 176/56, ΕΔΔΑ, απόφαση 26^{ης} Σεπτεμβρίου 1958.

¹³² Υπόθεση Ελλάδα κατά Ην. Βασιλείου, no.176/56, παρ. 76.

¹³³ Greer S, "The Margin of Appreciation: Interpretation and Discretion Under The European Convention of Human Rights, Council of Europe Publishing", Human Rights File no.17.

θέσης» των εθνικών αρχών που επικαλείται το Δικαστήριο ως βασική αιτιολογία εφαρμογής του περιθωρίου εκτίμησης. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, οι εθνικές αρχές, λόγω της άμεσης και στενής επαφής με τα πραγματικά περιστατικά, κρίνονται καταλληλότερες από το διεθνές όργανο να αξιολογήσουν την κρισιμότητα της κατάστασης και να εκτιμήσουν την αναγκαιότητα επιβολής και το εύρος των έκτακτων μέτρων.

Σύμφυτη με το πνεύμα του περιθωρίου εκτίμησης είναι και η αρχή της αναλογικότητας που, ενώ ούτε αυτή αναφέρεται στο κείμενο της Σύμβασης, διεπνέει τη νομολογία του Δικαστηρίου όπως και η αρχή της επικουρικότητας. Στο άρθρο 15, η κατοχύρωση της αναλογικότητας αναφέρεται στο στοιχείο του «αναγκαίου ορίου» που πρέπει να τηρείται σε ο,τι αφορά τα περιοριστικά μέτρα που λαμβάνονται για την επίτευξη του δημοσίου σκοπού. Οι επεμβάσεις στα δικαιώματα πρέπει να στοχεύουν στην αποκατάσταση της πληγείσας κανονικότητας που έχει προσωρινά διασαλευτεί. Η ευελιξία που παραχωρείται στις εθνικές αρχές οδηγεί στη «συρρίκνωση» της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την ενίσχυση των αρμοδιοτήτων της εκτελεστικής εξουσίας με τη μορφή έκτακτων μέτρων. Η αναστολή όμως των δικαιωμάτων που προκαλούν τα περιοριστικά μέτρα επιβάλλει την ύπαρξη των απαραίτητων δικαστικών και διοικητικών εγγυήσεων, στην ύπαρξη των οποίων το Δικαστήριο δίνει ιδιαίτερη έμφαση. Έτσι, σε πρώτη φάση, κατά την άσκηση του υπερεθνικού ελέγχου αναλογικότητας των μέτρων, το Δικαστήριο καλείται να αξιολογήσει τη νομιμότητα κήρυξης κατάστασης ανάγκης βάσει του περιθωρίου εκτίμησης που τους παραχωρείται και σε δεύτερη φάση, να εξετάσει την αναλογικότητα των μέτρων που πρέπει να συμβαδίζουν στο απολύτως αναγκαίο με τις περιστάσεις όριο.

Επομένως, οι αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας που διέπουν τη νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, είναι δύο έννοιες που, παρά τον αντιφατικό τους χαρακτήρα συντείνουν στον ίδιο σκοπό, στην οριοθέτηση του περιθωρίου εκτίμησης που παραχωρείται στα κράτη.

Κριτική αξιολόγηση του περιθωρίου εκτίμησης

Το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης έχει γίνει, άμα τη εμφανίσει του στη διεθνή νομολογία, είτε αντικείμενο θετικού σχολιασμού για τα αποτελέσματά του στην προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και το σεβασμό της Σύμβασης, είτε αντικείμενο σφοδρής κριτικής με απόψεις να κατατείνουν ακόμα και στην πλήρη κατάργησή του. Παρακάτω παρατίθενται τα βασικά επιχειρήματα που αναπτύσσονται από τους επικριτές και τους υπερασπιστές του σχετικά με τη χρησιμότητα εφαρμογής του.

1. Ο δικαστικός αυτοπεριορισμός

Σύμφωνα με την άποψη αυτή, το περιθώριο εκτίμησης λειτουργεί ως μέθοδος δικαστικής αυτοσυγκράτησης που οδηγεί το Δικαστήριο σε αποχή από τη δικαστική του κρίση κατά την άσκηση του ελέγχου της έκτακτης αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας. Πρόκειται, όπως υποστηρίζεται από τους επικριτές του, για μια δικαστική «εφεύρεση» αποδυνάμωσης της δυναμικής της Σύμβασης που έρχεται και σε αντίθεση με το σκοπό που υπηρετεί.¹³⁴ Το Δικαστήριο δηλαδή, χάνει οικειοθελώς την αρμοδιότητά του ελέγχου συμμόρφωσης των κρατών με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Σύμβαση και αυτοπεριορίζεται στο δικαιοδοτικό του ρόλο, θέτοντας ένα φραγμό στη λειτουργία του, σεβόμενο την αρχή της εθνικής κυριαρχίας του εναγόμενου κράτους στο οποίο έχει παραχωρηθεί πρωτοβουλία κινήσεων. Οριοθετούνται υπ' αυτή την έννοια, οι εθνικές και υπερεθνικές αρμοδιότητες μεταξύ δικαστικών και πολιτικών οργάνων εντός της εθνικής έννομης τάξης.

Κατά μία άποψη, επειδή η Σύμβαση, εν συγκρίσει με άλλες διεθνείς συνθήκες, επεμβαίνει τόσο δραστικά στις εθνικές έννομες τάξεις των συμβαλλόμενων μερών, το περιθώριο εκτίμησης λειτουργεί σε ένα βαθμό, ως αντιστάθμισμα στην «απώλεια» της εθνικής κυριαρχίας.¹³⁵ Επομένως, το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης πρέπει να

¹³⁴Χειρδάρης Β, «Η κριτική στο Στρασβούργο, τα όρια ερμηνείας, το περιθώριο εκτίμησης και τα προβλήματα του ΕΔΔΑ (Λονδίνο, Αθήνα κατά Στρασβούργου και η σχέση του ΕΔΔΑ με τις Αγγλίδες γιαγιάδες, το δικαστήριο του Καδή, τη λογική του Αϊνστάϊν)», *Νομικό Βήμα*, 2009, τόμος 57, σελ: 1980.

¹³⁵Prebensen S.C, "Inter-State Complaints under Treaty Provisions- The Experience under the European Convention of Human Rights", *Human Rights Law Journal*, 1999, p. 446.

εκλαμβάνεται πιο πολύ ως διάυλος επικοινωνίας μεταξύ της εθνικής και υπερεθνικής έννομης τάξης και οι δύο αυτές έννοιες πρέπει να θεωρούνται περισσότερο συμπληρωματικές παρά αντιθετικές.¹³⁶

Κατά μία άλλη άποψη, υπάρχει σαφής διαχωριστική γραμμή στη διανομή των εξουσιών που εμπίπτουν στην εθνική δικαιοδοσία και στην υπερεθνική δικαστική δικαιοδοσία όπως αυτές οριοθετούνται μέσα από τη Σύμβαση. Συνεπώς, κάθε ισχυρισμός περί «παράδοσης» του Δικαστηρίου στις εθνικές αρχές καταρρίπτεται.¹³⁷ Το περιθώριο εκτίμησης, ως ερμηνευτικό εργαλείο του Δικαστηρίου, επιτυγχάνει την επαύξηση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και συγχρόνως διασφαλίζει το σεβασμό της Σύμβασης από τα συμβαλλόμενα κράτη.

2. Η έλλειψη κριτηρίων εφαρμογής.

Οι ενστάσεις αυτές σχετικά με το περιθώριο εκτίμησης είναι κυρίως τεχνικής φύσης. Το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης είναι ένα νομικό κατασκεύασμα που λόγω της διαρκούς νομολογιακής χρήσης του, καθίσταται μεν εύχρηστο και ευέλικτο εργαλείο στα χέρια του Δικαστηρίου, συγχρόνως όμως αλλοιώνει το δικαστικό χαρακτήρα του υπερεθνικού ελέγχου καταλήγοντας στην υπονόμηση της προστασίας των δικαιωμάτων των ευρωπαϊών πολιτών.

Πιο συγκεκριμένα, ο υπερεθνικός έλεγχος υπόκειται σε μια σειρά κριτηρίων τα οποία πρέπει να εφαρμόζονται όσο δύναται με μεγαλύτερη διαφάνεια. Εντούτοις, από τη φύση τους τα κριτήρια αυτά ενέχουν κάποια στοιχεία ασάφειας. Έτσι, το επιχείρημα της «καλύτερης θέσης των εθνικών αρχών» που ακολουθεί το Δικαστήριο ως δικαιολογητική βάση για την εφαρμογή του περιθωρίου εκτίμησης, έχει σαθρά θεμέλια. Στις καταστάσεις ανάγκης, οι εθνικές κυβερνήσεις τείνουν να υποσκελίζουν την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν την κρίση. Πολλές φορές και οι ίδιοι οι πολίτες παρακινούμενοι από αισθήματα πανικού ή γενικευμένου φόβου, εγκρίνουν τις κρατικές πρακτικές. Οι επικρατούσες όμως αυτές συνθήκες δεν ενδείκνυνται για την ορθολογική διαχείριση της κρίσης. Εν μέσω μιας τέτοιας έκρυθμης κατάστασης κανείς δεν μπορεί να εγγυηθεί ότι η οι εθνικές αρχές είναι τελικά καταλληλότερες από τον εθνικό δικαστή

---

¹³⁶ Merills J.G, “*The Development of International Court by the European Court of Human Rights*”, Manchester University Press, 1988, p. 174-175.

¹³⁷ Mahoney P, “*Judicial Activism and Judicial Self-Restraint in the European Court of Human Rights: Two sides of the Same Coin*”, *Human Rights Law Journal*, 1990, p.81.

να αξιολογήσουν τις έκτακτες περιστάσεις. Αντιθέτως, το διεθνές δικαιοδοτικό όργανο, ως εξωτερικός και αμερόληπτος παρατηρητής πιθανότατα είναι ικανότερο να εκτιμήσει τις πραγματικές διαστάσεις της κρίσης και να καθορίσει το είδος και το εύρος των περιορισμών που απαιτούνται για την αντιμετώπισή της.¹³⁸ Η άποψη αυτή φέρεται ενάντια στη μέχρι τώρα νομολογιακή πρακτική και υποδεικνύει ως ορθότερη την παραχώρηση ενός αυστηρά στενού περιθωρίου εκτίμησης στα κράτη σε συνδυασμό με την άσκηση ενδεδειγμένου δικαστικού ελέγχου όσον αφορά την επίκληση της ρήτρας.

Στο επιχείρημα της «καλύτερης θέσης των εθνικών αρχών» προστίθεται ακόμα ένας ισχυρισμός υπέρ της χορήγησης του περιθωρίου εκτίμησης στις εθνικές αρχές. Σύμφωνα με αυτόν, οι αρχές της επικουρικότητας, της αναλογικότητας, της νομιμότητας και της δημοκρατίας εξασφαλίζουν στο κράτος το προνόμιο της οριοθέτησης της προστασίας των δικαιωμάτων και του δημοσίου συμφέροντος. Ως εκ τούτου, ο καθορισμός των ορίων αυτών των αντιφατικών ιδεών αποτελεί πρωτίστως πολιτικό ζήτημα. Η δικαστική αρμοδιότητα που προκύπτει επίσης από τις αρχές της αναλογικότητας, της επικουρικότητας και της αποτελεσματικής προστασίας, ασκείται με το δικαίωμα του υπερεθνικού ελέγχου των πεπραγμένων των κρατών, που δεν απολαμβάνουν απεριόριστης ελευθερίας στην εφαρμογή των υποχρεώσεών τους.¹³⁹ Εάν το Δικαστήριο παραμερίσει τον επικουρικό του ρόλο σε σχέση με τις εθνικές αρχές και γνωμοδοτήσει για ένα τόσο ευαίσθητο εθνικό ζήτημα, που όμως δεν είναι σε θέση να γνωρίζει σε βάθος, ενισχύει την πιθανότητα εξαγωγής λανθασμένου συμπεράσματος και θέτει σε κίνδυνο την αξιοπιστία του ως δικαιοδοτικού οργάνου.

Το κείμενο της Σύμβασης είναι ένας «ζωντανός οργανισμός» που πρέπει να ερμηνεύεται με κριτήριο τις τρέχουσες συνθήκες και να συμβαδίζει με τα εθνικά δημοκρατικά συμφέροντα. Η ΕΣΔΑ άλλωστε, προστατεύει περισσότερο τα ανθρώπινα δικαιώματα σε ένα δημοκρατικό πλαίσιο παρά τη δημοκρατία στο πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹⁴⁰

---

¹³⁸ Gross O, Aolain F, 'οπ.αν.', σελ.638-639.

¹³⁹ Greer S, 'οπ.αν.', σελ.33.

¹⁴⁰ Ibid., σελ.26.

3. Ο χαλαρός ευρωπαϊκός έλεγχος

Οι κριτικές που ασκούνται στο δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης εστιάζουν και στο ζήτημα του υπερεθνικού ελέγχου που δικαιούται να ασκεί το Δικαστήριο στις πολιτικές των εθνικών αρχών που άπτονται της προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η θεωρία του περιθωρίου εκτίμησης επικρίνεται ότι λειτουργεί περισσότερο ως άλλοθι για την οπισθοχώρηση του δικαστικού ελέγχου, παρά ως ερμηνευτική μέθοδος με αποτέλεσμα να υπονομεύει το ρόλο του Δικαστηρίου ως θεματοφύλακα των αξιών της Σύμβασης.

Προβληματισμό προκαλεί η επίδραση του περιθωρίου εκτίμησης στην οικουμενικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης κινείται αντιστρόφως ανάλογα προς το στόχο της ΕΣΔΑ για σταδιακή ενοποίηση της ευρωπαϊκής προστασίας των δικαιωμάτων με αποτέλεσμα να θέτει σε κίνδυνο το βασικό ζητούμενο της Σύμβασης, την πανευρωπαϊκή ομοιογένεια. Στο πλαίσιο αυτής της συλλογιστικής κινούνται απόψεις που υποστηρίζουν την κατάργηση του δόγματος. Μπορεί στις απαρχές εφαρμογής της Σύμβασης η χρησιμοποίητά του να ήταν επιβεβλημένη εξαιτίας των έντονων διαβαθμίσεων στο επίπεδο της δημοκρατικότητας των κρατών-μελών της ευρωπαϊκής ηπείρου, ωστόσο με την πάροδο του χρόνου, οι διαφοροποιήσεις αυτές αμβλύθηκαν αισθητά σε σημείο που πλέον η χρήση του περιθωρίου εκτίμησης να κρίνεται από περιττή και παρωχημένη έως επικίνδυνη, καθώς αντιστρατεύεται την προοπτική της ολοκλήρωσης των ευρωπαϊκών δικαιωμάτων.¹⁴¹ Σύμφωνα με την αρχή της οικουμενικότητας δεν πρέπει να υπάρχουν διαχωριστικές γραμμές στα ανθρώπινα δικαιώματα λόγω πολιτισμικών παραδόσεων γιατί εμποδίζουν την ολοκλήρωση που επιτάσσει η Σύμβαση. Το περιθώριο εκτίμησης κρίνεται ακατάλληλο όταν προκύπτουν συγκρούσεις δικαιωμάτων μεταξύ κοινωνικών πλειοψηφιών και μειοψηφιών γιατί οι εθνικές αρχές προωθούν κατά κανόνα τα δικαιώματα της πλειοψηφίας με αποτέλεσμα να θίγονται τα δικαιώματα των ασθενέστερων ομάδων, να αποδυναμώνεται το ευρωπαϊκό

---

¹⁴¹ Ροζάκης Χ, « Ορισμένες σκέψεις για το νέο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», *Το Σύνταγμα*, τ. 1, σελ.23.

οικοδόμημα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και να υπονομεύονται τα δημοκρατικά ιδεώδη.¹⁴²

Στον αντίποδα της θεωρίας για την οικουμενικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βρίσκεται η θεωρία του «πολιτιστικού σχετικισμού» (cultural relativism). Ο όρος αυτός προσδιορίζει το ρόλο που καταλαμβάνουν οι ιστορικές και πολιτισμικές καταβολές της κάθε κοινωνίας στη συγκρότηση της πολιτικής κοινότητας και συνακόλουθα στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. «Σε ένα υπερεθνικό σύστημα προστασίας, όπως αυτό της Σύμβασης, ελλοχεύει ο κίνδυνος του πολιτιστικού σχετικισμού. Η Σύμβαση ενσαρκώνει μεν, πολιτισμικά, κοινωνικά, πολιτικά και νομικά ιδεώδη που αποτελούν κοινό παρονομαστή στην κουλτούρα των συμβαλλόμενων μερών, τα οποία όμως απηχούν σε μεγάλο βαθμό τα κεκτημένα του δυτικού πολιτισμού». ¹⁴³Επομένως, το στοιχείο της ομοιογένειας είναι επίπλαστο κατά μία έννοια, καθώς η υπερεθνική κοινότητα της Σύμβασης, ιδιαίτερα από τα μέσα της δεκαετίας του '90 με την εισδοχή των πρώην ανατολικών χωρών, αποτελείται από κυρίαρχα εθνικά κράτη, το καθένα με διαφορετικές κοινωνικοπολιτικές νόρμες που πόρρω απέχουν από μία κοινή θέαση στο ζήτημα της προστασίας των δικαιωμάτων. Το ίδιο το κείμενο της Σύμβασης ενσωματώνεται με διαφορετικό τρόπο στο εσωτερικό δίκαιο του κάθε κράτους, ενώ το γεγονός ότι όλες οι χώρες βαδίζουν στο δημοκρατικό πρότυπο, δεν σημαίνει ότι διαπνέονται από τον ίδιο βαθμό δημοκρατικότητας. Συνακόλουθα, οι διαφοροποιήσεις αυτές παρεισφρέουν και στο δικαστικό σύστημα του Στρασβούργου. Ο ευρωπαϊός δικαστής υποχρεούται να είναι αντικειμενικός, αμερόληπτος και να εμφορείται τις δημοκρατικές πεποιθήσεις. Ωστόσο, στην εθνική «προκατάληψη» του δικαστή αθροίζεται και ένα πρόσθετο στοιχείο, αυτό της πολιτικής του ιδεολογίας.¹⁴⁴ Η σύνθεση του Δικαστηρίου όμως με δικαστές από χώρες της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης, δημιουργεί νέα δεδομένα που μπορεί να λειτουργούν αμφίδρομα, είτε με εμμονή σε νομικοπολιτικές αρχές «ανατολικής προελεύσεως», είτε αντιθέτως, ως τάση υπέρβασής τους στην κατεύθυνση εναρμόνισης με τα δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα. Το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης εντάσσεται στην κατηγορία του πολιτιστικού σχετικισμού που σημαίνει ότι ο ρόλος των εθνικών πολιτισμών αποτελεί

---

¹⁴² Benvenisti E, "Margin of Appreciation, Consensus, and Universal Standards", *International Law and Politics*, 1999, p. 844.

¹⁴³ Πινακίδης Γ, 'οπ.αν.' σελ.77.

¹⁴⁴ Ibid., σελ. 79.

περιορισμένης φύσης αντίβαρο στη γενική αρχή της οικουμενικότητας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹⁴⁵ Το Δικαστήριο οφείλει να διαφυλάξει και να συμπεριλάβει την πολιτισμική ιδιαιτερότητα του κάθε έθνους στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα προστασίας δικαιωμάτων, μέσω της εφαρμογής του περιθωρίου εκτίμησης κατά την άσκηση της ελεγκτικής του ιδιότητας, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι έτσι δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση η προστασία της κοινωνικής μειοψηφίας του κάθε κράτους.

Η διαμάχη για τη χρησιμότητα ή μη του περιθωρίου εκτίμησης επεκτείνεται και στην ένταση και το εύρος του ελέγχου που καλείται να ασκήσει το Δικαστήριο. Η μέχρι στιγμής νομολογιακή πρακτική φανερώνει την τάση για αναζήτηση μιας δίκαιης ισορροπίας στα πλαίσια της αναλογικότητας, ανάμεσα στα περιοριστικά μέτρα και τον επιδιωκόμενο στόχο. Τα μέτρα σύμφωνα με τις επιταγές του άρθρου 15 πρέπει να είναι τα απολύτως αναγκαία για τις περιστάσεις. Η ερμηνεία αυτού του περιορισμού παραπέμπει σε έναν αυστηρό έλεγχο υπό την στενή έννοια της αναλογικότητας. Αντιθέτως, το Δικαστήριο κατά την άσκηση του ελέγχου της αναλογικότητας παραχωρεί ένα ευρύ περιθώριο εκτίμησης στο κράτος για την αξιολόγηση της κατάστασης ανάγκης και των κατάλληλων μέτρων για την αντιμετώπισή της, το οποίο δικαιολογεί με το επιχείρημα της καλύτερης θέσης των εθνικών αρχών και του επικουρικού του ρόλου. Λόγω της αμφισβητούμενης δυνατότητας της κυβέρνησης να αξιολογήσει την κατάσταση ανάγκης και την επιλογή των κατάλληλων μέτρων εν μέσω κρίσης, υποστηρίζεται ότι το Δικαστήριο πρέπει να είναι πιο φειδωλό στην παραχώρηση του περιθωρίου εκτίμησης και συνακόλουθα πιο αυστηρό κατά τη διαξαγωγή του ελέγχου της αναλογικότητας.

Το ευρύ περιθώριο εκτίμησης που αναγνωρίζει το Δικαστήριο στις εθνικές αρχές, δημιουργεί ένα αίσθημα χαλαρότητας που πιθανότατα να ωθήσει σε μελλοντική καταχρηστική μεταχείριση της ρήτρας παρέκκλισης και ιδιαίτερα από τα νεοεισαχθέντα στη Σύμβαση μέλη. Επομένως, αυτό που ενδείκνυται είναι η αντικατάσταση του προβληματισμού σχετικά με το εύρος του περιθωρίου διακριτικής ευχέρειας από τη δημιουργία ενός κανονιστικού πλαισίου που θα ενίσχυε το εύρος της ελεγκτικής αρμοδιότητας του διεθνούς δικαστηρίου. Άλλες απόψεις, αυστηρότερες, συνηγορούν υπέρ της κατάργησης του περιθωρίου εκτίμησης,

---

¹⁴⁵ Brems E, “The Margin of Appreciation Doctrine in the Case-Law of the European Court of Human Rights”, *Heilderberg Journal of International Law*, vol, 56, 1996, p.311.

υποστηρίζοντας ότι τα κράτη δεν επιτρέπεται να αποφασίζουν για το τι είναι αποδεκτό και τι όχι.

Εντούτοις, το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης δεν έχει γίνει αποδέκτης μόνο επικριτικών σχολίων. Η μακρόχρονη πλέον εφαρμογή του έχει αποδείξει ότι λειτουργεί πυροσβεστικά ανάμεσα στα αντικρουόμενα συμφέροντα που διασφαλίζει η ρήτρα παρέκκλισης, αλλά και η Σύμβαση εν γένει. Επιζητεί να επιφέρει και συχνά το κατορθώνει, τη δίκαιη ικανοποίηση των ατομικών δικαιωμάτων και των κρατικών συμφερόντων, της εθνικής και της υπερεθνικής εξουσίας, χωρίς συγχρόνως να τίθενται ζητήματα κυριαρχίας. Συμβάλλει στη δημιουργική ερμηνεία των άρθρων και ελευθεριών της Σύμβασης κατά τρόπο εξελικτικό, σύγχρονο και προσαρμοσμένο στις ανάγκες και τις συνθήκες της κοινωνίας. Με αυτό τον τρόπο αποδεικνύει ότι η Σύμβαση, είναι ένας ζωντανός οργανισμός που πορεύεται με γνώμονα την αρμονική εξέλιξη των προστατευόμενων δικαιωμάτων. Ωστόσο, επισημαίνεται η αναγκαιότητα ορθής χρήσης του περιθωρίου εκτίμησης, έτσι ώστε να αποφευχθεί κάθε αίσθημα αβεβαιότητας που μπορεί να βλάψει τη Σύμβαση.¹⁴⁶

Η κατάργηση του δόγματος του περιθωρίου εκτίμησης δεν συνεπάγεται και την κατάργηση εκ μέρους του Δικαστηρίου της δυνατότητας διαχείρισης του εύρους της ελεγκτικής του εξουσίας με διαφορετικούς τρόπους. Πέραν τούτου όμως, η γενική και αφηρημένη διατύπωση του κειμένου της ΕΣΔΑ δεν ευνοεί την κατάργησή του νομικού αυτού εργαλείου. Συν τοις άλλοις, μία ενδεχόμενη εφαρμογή στενού περιθωρίου εκτίμησης πιθανότατα να οδηγούσε στην απώλεια του σεβασμού των συμβαλλόμενων μερών στη Σύμβαση. Το ευρύ περιθώριο εκτίμησης της κατάστασης ανάγκης είναι θεμιτό, αρκεί να ακολουθείται από παραχώρηση στενότερου περιθωρίου ως προς τον καθορισμό της καταλληλότητας των μέτρων στις πραγματικές περιστάσεις. Η αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων της Σύμβασης στο θέμα της παρέκκλισης απαιτεί την εξάντληση κάθε περιθωρίου αυστηρότητας κατά τον έλεγχο αναλογικότητας μέσω και σκοπού και συνάμα σαφήνεια και συνέπεια στην εφαρμογή του δόγματος.

---

¹⁴⁶ Ibid., σελ.312-313.

4. Η αναποτελεσματικότητα διαφύλαξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Η εφαρμογή του δόγματος του περιθωρίου εκτίμησης αποτελεί, σύμφωνα με τους επικριτές του, ένδειξη παραίτησης του δικαιοδοτικού οργάνου από την αρμοδιότητα ελέγχου των καταστάσεων ανάγκης. Εκλαμβάνεται εν ολίγοις ως δούρειος ίππος για αποχή από τη δικαστική κρίση και τη συγκάλυψη παραβιάσεων υπό το πρόσχημα του σεβασμού της εθνικής κυριαρχίας.¹⁴⁷ Επομένως, το περιθώριο εκτίμησης, ως δικαστική «εφεύρεση», λειτουργεί ως μέσο διαφυγής και συνάμα αυτοπροστασίας του ίδιου του Δικαστηρίου που του επιτρέπει ως ένα βαθμό να επιδεικνύει ανοχή στην κρατική αυθαιρεσία.¹⁴⁸

Στις περιπτώσεις παρέκκλισης, το περιθώριο διακριτικής ευχέρειας δεν συμβαδίζει με τον περιορισμό της προσωρινότητας που προβλέπει το άρθρο 15. Αυτό οδηγεί στην καταχρηστική μεταχείριση της ρήτρας και στη μονιμοποίηση των καταστάσεων ανάγκης, εφόσον δεν υφίσταται χρονικός περιορισμός ούτε για τη διάρκεια της παρέκκλισης, ούτε για τη διάρκεια της κρίσης. Ο καθορισμός ενός γενικού χρονικού πλαισίου εντός του οποίου θα λαμβάνει χώρα η παρέκκλιση με παράλληλη δυνατότητα ανανέωσής του, κατόπιν της απαραίτητης επανεξέτασης της χρησιμότητάς του, θα ήταν μία εναλλακτική λύση για τη διασφάλιση της προστασίας των πολιτών.

Παρά την αμφισβήτηση που διατρέχει την αποτελεσματικότητα του δόγματος στις καταστάσεις ανάγκης, το περιθώριο εκτίμησης συμβάλλει αποτελεσματικά στον καταμερισμό των ευθυνών για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο. Η δε συμπερίληψή του στο 15^ο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ, αμβλύνει τη δυσπιστία των συμβαλλόμενων μερών έναντι του Δικαστηρίου και η επικουρικότητα νομιμοποιεί την αυτοσυγκράτησή του, αναγνωρίζοντας σημαντικό ρόλο στα εθνικά δικαστήρια και τις εθνικές αρχές.¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ Gross O/Aiolain F, 'οπ.αν.', σελ.628.

¹⁴⁸ Χειρδάρης Β, 'οπ.αν.', σελ:1995.

¹⁴⁹ Πρεβεδούρου Ε, το 15^ο Πρωτόκολλο για την τροποποίηση της ΕΣΔΑ, στο www.prevedourou.gr

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο ρόλος της ρήτρας παρέκκλισης στο Ευρωπαϊκό Σύστημα Προστασίας Δικαιωμάτων

Το άρθρο 15 μολονότι ενέχει αδιαμφισβήτητα σοβαρούς κινδύνους στην περίπτωση μη χρηστής εφαρμογής του, «λειτουργεί συγχρόνως ως ασφαλιστική δικλείδα για την προστασία του πυρήνα του συστήματος προστασίας της ΕΣΔΑ»¹⁵⁰. Θέτει τα όρια και τις προϋποθέσεις, ώστε η επίκλησή του να μην καταλήξει «πιόνι» στα χέρια των συμβαλλόμενων μερών για την εξυπηρέτηση πολιτικών σκοπιμοτήτων εις βάρος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η ουσία δημιουργίας της ρήτρας παρέκκλισης έγκειται στο στοιχείο της προσωρινότητας. Η προσωρινή παρέκκλιση από τις υποχρεώσεις της Σύμβασης, είναι σαφώς προτιμότερη από μία μόνιμη αποδοκιμασία των όρων της Σύμβασης.¹⁵¹ Σε ενδεχόμενη μη συμπερίληψη της ρήτρας παρέκκλισης στο κείμενο της Σύμβασης, πιθανότατα τα κράτη να επεδείκνυαν μεγαλύτερη διστακτικότητα στη σύναψη της Συνθήκης. Επομένως, το άρθρο 15 είναι ο τρόπος προσέλκυσης των κρατών στην Σύμβαση ενθαρρύνοντας περαιτέρω την προσπάθεια σεβασμού των δικαιωμάτων της ανθρωπίνης ύπαρξης .

Στην περίπτωση εθνικού κινδύνου, το πρωταρχικό μέλημα των εθνικών αρχών είναι η προστασία της κρατικής κυριαρχίας, η εθνική ασφάλεια και η διατήρηση της δημόσιας τάξης. Συνεπώς, όταν διακυβεύονται τόσο κρίσιμα ζητήματα, η συμμόρφωση με τις επιταγές της Σύμβασης αποτελούν ήσσονος σημασίας θέμα.¹⁵² Ως εκ τούτου, καθίσταται σαφές ότι η διεθνής προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου απαιτεί *ipso facto* τη συνεργασία των εθνικών αρχών.¹⁵³ Η ρήτρα παρέκκλισης προς εξυπηρέτηση του σκοπού αυτού, λειτουργεί ως συμβιβαστική λύση ανάμεσα στις εθνικές αρχές και τα υπερεθνικά όργανα. Είναι η χρυσή τομή που εξασφαλίζει έναν έντιμο διακανονισμό μέσω της παραχώρησης περιθωρίου

¹⁵⁰ Σισιλιάνος Λ-Α, 'οπ.αν.', σελ: 527.

¹⁵¹ Sozer Cizmeci, "Rationale for the Right to Derogate: Article 15 of the European Convention of Human Rights", 2010

¹⁵² Schreuer C, "Derogation of Human Rights in Situation of Public Emergency; the Experience of European Convention on Human Rights" 1982, *Yale Journal*, p.115.

¹⁵³ Sozer Cizmeci, 'οπ.αν.' σελ.

εκτίμησης ανάμεσα στις εθνικές και υπερεθνικές εξουσίες, εξυπηρετώντας συγχρόνως το σκοπό της Σύμβασης.

Η χρησιμότητα της ρήτρας παρέκκλισης πηγάζει και από το γεγονός ότι τα διεθνή όργανα δεν είναι σε θέση από μόνα τους να διαχειριστούν αποτελεσματικά τις καταστάσεις ανάγκης. Ο Hartman έχει εντοπίσει πέντε σημαντικούς λόγους που ενισχύουν αυτή την άποψη. Πρώτον, όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι καταστάσεις ανάγκης είναι ζητήματα υψίστης εθνικής ασφαλείας για την αποκατάσταση των οποίων τα κράτη θα αγνοούσαν τους περιορισμούς της Σύμβασης. Δεύτερον, τα υπερεθνικά όργανα χαρακτηρίζονται από έλλειψη επαρκούς διερευνητικής ικανότητας των καταστάσεων ανάγκης. Τρίτον, δεν εξετάζουν οικειοθελώς παρεκκλίσεις ακόμα και αν υπάρχουν ενδείξεις μαζικών καταπατήσεων δικαιωμάτων. Περιορίζονται μόνο σε έναν ετεροχρονισμένο έλεγχο γεγονός που δημιουργεί πρακτικό και διαδικαστικό κενό στην αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων και συγχρόνως συντελεί στο να χάσει η Σύμβαση μέρος του νοήματός της. Τέλος, η πιο σημαντική ανεπάρκεια του διεθνούς κειμένου, είναι η έλλειψη αποτελεσματικών κυρώσεων στο κράτος-παραβάτη της Σύμβασης.¹⁵⁴

Οι ελλείψεις αυτές συνηγορούν στο συμπέρασμα ότι τόσο η ρήτρα παρέκκλισης, όσο και το περιθώριο εκτίμησης, πάντα υπό λελογισμένη χρήση, είναι αρωγοί στην επίτευξη των επιδιώξεων της Σύμβασης για την αποτελεσματική διασφάλιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Δεν τίθεται ζήτημα επομένως, σχετικά με τη χρησιμότητα ή την ύπαρξη της ρήτρας παρέκκλισης. Το πρόβλημα προκύπτει αποκλειστικά από τα παρελκόμενα του τρόπου διαχείρισής της από τα κράτη και κυρίως από την υποκριτική ρητορική περί εξισορρόπησης της ελευθερίας με την ασφάλεια. Ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας και συνακόλουθα ο παροξυσμός των έκτακτων ποινικών νομοθεσιών για την αντιμετώπιση της τρομοκρατικής απειλής σε παγκόσμιο επίπεδο οδήγησε στη μονιμοποίηση και νομιμοποίηση της κατάστασης έκτακτης ανάγκης και συνακόλουθα, στην περιστολή των δικαιωμάτων που παρουσιάζεται ως το αναγκαίο αντάλλαγμα για την επίπλαστη επί του πρακτέου παγκόσμια ασφάλεια.

---

¹⁵⁴ Hartman J.F, “Derogation from Human Rights Treaties in Public Emergencies- A Critique of Implementation by the European Commission and the Court of Human Rights and the Human Rights Committee of the United Nations”, *Harvard International Law*, 22, 1981, p.2.

Είναι η τρομοκρατία λόγος παρέκκλισης;

Παρά το γεγονός ότι η τρομοκρατία αποτελεί άμα τη γενέσει της βασικό άξονα της πολιτικής των κρατών, η σύνθετη φύση της και η ιδιότητά της να μεταλλάσσεται σε βάθος χρόνου αποτελεί μέχρι σήμερα τροχοπέδη σε κάθε προσπάθεια εννοιολογικού προσδιορισμού της σε οικουμενικά αποδεκτό επίπεδο. Ως εκ τούτου, ενόψει αυτής της αμφισημίας, δεν μπορεί παρά διφορούμενη να είναι η απάντηση και στο ερώτημα που τίθεται.

Η κήρυξη κατάστασης ανάγκης και συνακόλουθα η δήλωση παρέκκλισης προϋποθέτουν την ύπαρξη δημοσίου κινδύνου που συνιστά απειλή για τη ζωή του έθνους. Η τρομοκρατία ωστόσο, είναι ένα ιδιάζουσας φύσης φαινόμενο που εμφανίζεται με διαφορετικές εκφάνσεις και που πηγάζει από πληθώρα παραγόντων με κυμαινόμενη ένταση και απροσδιόριστη διάρκεια. Η κήρυξη κατάστασης ανάγκης προϋποθέτει η βαθμίδα της έντασης του κινδύνου να αγγίζει συγκεκριμένα όρια, στοιχείο που δεν πληρούν όλες οι τρομοκρατικές ενέργειες. Συνεκδοχικά, δεν εμπίπτει στο σαφώς προσδιορισμένο πλαίσιο των περιορισμών που θέτει η Σύμβαση για τη δήλωση παρέκκλισης.

Συχνά τα κράτη επιλέγουν ως πάγια τακτική, την ένταξη κοινωνικών ή ευρύτερων πολιτικών αναταραχών στην ομπρέλα της τρομοκρατίας προκειμένου να αποδείξουν ότι δεν απειλούνται στο εσωτερικό τους από οργανωμένα κινήματα.¹⁵⁵ Η ανυπαρξία μιας κοινής συνισταμένης σε διεθνές επίπεδο διαχωρισμού της τρομοκρατίας από τις κοινές αναταραχές δυσχεραίνει την επίλυση του ζητήματος για το, αν πράγματι η τρομοκρατία πρέπει να ενταχθεί στους λόγους παρέκκλισης ή αν πρέπει να αντιμετωπιστεί ως μεμονωμένο φαινόμενο με εφαρμογή περιοριστικών μέτρων.

Πολλές τρομοκρατικές επιθέσεις, ειδικά η «παραδοσιακή» μορφή τρομοκρατίας, προσιδιάζουν περισσότερο σε χαμηλής έντασης διεθνείς συρράξεις και δεν απαιτούν τη λήψη έκτακτων μέτρων για την αποτελεσματική αντιμετώπισή τους.¹⁵⁶ Επομένως, είναι ριψοκίνδυνη, κατά μία έννοια, οποιαδήποτε γενίκευση του τρομοκρατικού φαινομένου ως εξαιρετικού που να χρήζει απευθείας παρέκκλιση.

---

¹⁵⁵ Σαράντη Β, 'οπ.αν.', σελ 927.

¹⁵⁶ Σαράντη Β, 'οπ.αν.', σελ.105.

Εντούτοις, το ζήτημα αυτό απέκτησε νέα δυναμική μετά τις επιθέσεις στην καρδιά της Νέας Υόρκης. Η διεθνής τρομοκρατία είναι επισήμως πλέον γεγονός και η επιτακτική ανάγκη αντιμετώπισής της αναζωπυρώνει τη συζήτηση για το κατά πόσον αυτή αποτελεί κίνδυνο που απειλεί τη ζωή τους έθνους.

Η τρομοκρατία, ως γνωστόν, θεωρείται ποινικό έγκλημα στο διεθνές δίκαιο καθώς αποτελεί κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια του κράτους. Συνακόλουθα, προκαλεί βαρύ πλήγμα στα ανθρώπινα δικαιώματα τα οποία θίγει με δύο διαφορετικούς τρόπους: οι τρομοκρατικές πράξεις αφενός απειλούν τα θεμέλια της δημοκρατικής κοινωνίας και κατ'επέκταση τα προστατευόμενα ανθρώπινα δικαιώματα και αφετέρου, η λήψη αντιτρομοκρατικών μέτρων συνεπάγεται τη συρρίκνωση της προστασίας ορισμένων δικαιωμάτων όπως συμβαίνει όταν ένα κράτος βρίσκεται σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης.¹⁵⁷

Η κήρυξη κατάστασης ανάγκης, σύμφωνα με τους όρους της Σύμβασης, αποτελεί όπως προαναφέρθηκε, μέσο προσφυγής για τα κράτη σε περιπτώσεις «πολέμου ή άλλου δημοσίου κινδύνου που απειλεί τη ζωή του έθνους», ο «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας» επομένως, θα μπορούσε, κατά μία άλλη έννοια, να θεωρηθεί λόγος παρέκκλισης. Εφόσον δε, η δήλωση παρέκκλισης πληροί όλους τους περιορισμούς του εν λόγω άρθρου στο μέτρο που αναλογεί στις περιστάσεις, ο κίνδυνος καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων περιορίζεται από τις εγγυήσεις που προβλέπει η Σύμβαση.

Την άποψη αυτή συμμερίζεται και το Δικαστήριο, όπως προκύπτει από τη νομολογία του στην πιο πρόσφατη και σημαντικότερη απόφαση *A & Others* κατά Ην.Βασιλείου που έκρινε νόμιμη τη δήλωση παρέκκλισης που κατέθεσε το Ην.Βασιλείο ως αντίδραση στον κίνδυνο της διεθνούς τρομοκρατίας. Τεκμηρίωσε τη θέση του υποστηρίζοντας ότι, δεδομένης της φύσης του φαινομένου της τρομοκρατίας, η έννοια του επικείμενου κινδύνου που ορίζει η ρήτρα παρέκκλισης δεν πρέπει να ερμηνεύεται στενά. Από τη στιγμή που το άρθρο 15 επιτρέπει στο κράτος να λάβει μέτρα παρέκκλισης για την προστασία του έθνους, οι εθνικές αρχές είναι θεμιτό να ασκούν αυτό τους το δικαίωμα για την πρόληψη της καταστροφής. Μολονότι αυτή η συλλογιστική θα μπορούσε να ωθήσει τα κράτη σε πιο συχνή επίκληση του άρθρου

---

¹⁵⁷ Roepstorff K, "Terrorism as a Public Emergency and its Impact on Human Rights", available at: www.lawanddevelopment.org,

15, το εντυπωσιακό είναι ότι μόνο το Ην. Βασίλειο μέχρι στιγμής έχει καταφύγει σε αυτή τη λύση. Αντιθέτως, οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες που αντιστοιχα έχουν έρθει αντιμέτωπες με τρομοκρατικές δραστηριότητες δεν κατέφυγαν στη λύση της παρέκκλισης χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η καταπολέμηση της τρομοκρατίας σε εθνικό επίπεδο δεν μπορεί να επιφέρει εξίσου βαριά πλήγματα στα ανθρώπινα δικαιώματα.¹⁵⁸

Ωστόσο, πολλοί είναι εκείνοι που εμμένουν στην άποψη ότι η τρομοκρατία δεν μπορεί επουδενί να δικαιολογήσει την *ipso facto* κήρυξη κατάστασης ανάγκης¹⁵⁹ και κρίνουν παρακινδυνευμένη την απόφαση του Δικαστηρίου για τη συμπερίληψή της στους λόγους παρέκκλισης. Η διεύρυνση του βεληνεκούς εφαρμογής της ρήτρας καθιστά ευκολότερη την προσχηματική επίκλησή της ενόψει μιας απροσδιόριστης και σποραδικής απειλής που από εξαίρεση μετατρέπεται σε κανόνα που αναστέλλει επί μονίμου πλέον βάσεως τα θεμελιώδη δικαιώματα, ανατρέποντας το λόγο δημιουργίας της ΕΣΔΑ.

Η διεθνής τρομοκρατία τύποις δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις νόμιμης κήρυξης κατάστασης ανάγκης, αφού δεν συνάδει με το κριτήριο του υπαρκτού και επικείμενου κινδύνου, ούτε με αυτό της προσωρινότητας. «Ο φόβος, η ανησυχία και η πιθανολόγηση μελλοντικής τρομοκρατικής επίθεσης, αν δεν βασίζεται σε πραγματικά στοιχεία, όσο δύσκολο κι αν είναι αυτά να εντοπιστούν σε περιπτώσεις αφνίδιων τρομοκρατικών επιθέσεων, δεν μπορεί να δικαιολογήσει επίκληση της ρήτρας παρέκκλισης».¹⁶⁰

Εντούτοις, το Δικαστήριο με τη δυναμική που ακολουθεί στη νομολογία του διατηρεί ζωντανό το νοήμα της Σύμβασης προσαρμόζοντας το διεθνές κείμενο στις ανάγκες της σύγχρονης εποχής. Επειδή λοιπόν τρομοκρατία κατά μόναν αλλά και σε συνδυασμό με τον πόλεμο που εξαπολύεται για την καταπολέμησή της, είναι ζητήματα που θίγουν τη δημοκρατία στο σύνολό της, η ανάγκη προσεκτικής και ορθολογικής διαχείρισής τους είναι πιο αναγκαία από ποτέ. Η εγκόλπωσή της στον ιστό της Σύμβασης θεωρείται ως ένας τρόπος ελέγχου και συγχρόνως καθορισμού των επιτρεπτών ορίων που πρέπει να κινείται η μάχη για την εξάλειψή της.

---

¹⁵⁸ Σαράντη Β, 'οπ.αν.', σελ. 107.

¹⁵⁹ Σαράντη Β, «Τρομοκρατία και παρεκκλίσεις από τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η περίπτωση του Ην. Βασιλείου», 2013, σελ: 928.

¹⁶⁰ Σαράντη Β, 'οπ.αν.', σελ. 655.

Ο ρόλος του Δικαστηρίου του Στρασβούργου

Η πολυπλοκότητα των καταστάσεων ανάγκης επιβάλλει τον ενδελεχή έλεγχο κάθε παραμέτρου του άρθρου 15. Το καθεστώς παρέκκλισης και το ευρύ περιθώριο εκτίμησης που παραχωρείται στα κράτη αντιμάχονται τις αρχές της ΕΣΔΑ και το ρόλο του Δικαστηρίου, που έχει πρωταρχικά την υποχρέωση προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και όχι των κρατικών επιλογών.¹⁶¹

Το επιχείρημα της «καλύτερης θέσης» σύμφωνα με το οποίο το ΕΔΔΑ παραχωρεί στα κράτη ευρύ περιθώριο εκτίμησης, υπό την πεποίθηση ότι δρουν καλή τη πίστει (γεγονός αμφίβολο ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης που σημειώνεται σωρεία αυθαιρεσιών), καθιστά δυσεπίλυτο το διαχωρισμό της ύπαρξης έκτακτης ανάγκης από τις καταστάσεις ομολόγητας. Με αυτό τον τρόπο, ο κρατικός μηχανισμός τίθεται σε κατάσταση ανάγκης, χωρίς να έχει διαπιστωθεί προηγουμένως αν ο κίνδυνος είναι όντως πραγματικός, αν έχουν εξαντληθεί όλα τα συμβατικά μέσα για την αντιμετώπισή του και, αν έχουν συνυπολογιστεί εναλλακτικές λύσεις διαχείρισης της κρίσης πλην της παρέκκλισης που είναι η έσχατη επιλογή. Το σίγουρο είναι ότι η κήρυξη καταστάσεων ανάγκης δεν πρέπει να επαφίεται εν λευκώ στην κρίση των εθνικών κυβερνήσεων ούτε στη δημοκρατική τους νομιμοποίηση. Κάθε αντιτρομοκρατική νομοθεσία που στερεί από το κοινωνικό σύνολο τα θεμελιώδη δικαιώματά του πρέπει να υπόκειται σε αυστηρό δικαστικό έλεγχο για τη νομιμότητά της. Η ιστορία έχει καταδείξει άλλωστε πως ο βαθμός δημοκρατικότητας της κάθε χώρας είναι συνάρτηση πολιτιστικών κυρίως παραγόντων και γνωρίζει διαβαθμίσεις ανάλογα με τις εκάστοτε ιστορικές και πολιτικές συγκυρίες. Ο παράγοντας αυτός άλλωστε φαίνεται να συνεκτιμήθηκε από το Δικαστήριο στις τουρκικές υποθέσεις παρέκκλισης.

Ο τρόπος προσέγγισης των καταστάσεων ανάγκης από το ΕΔΔΑ είναι προϊόν της επικουρικής του ιδιότητας που απορρέει από τη Σύμβαση. Το Δικαστήριο στην πρόσφατη απόφασή του *A & Others κατά Ην. Βασιλείου* έχει επισημάνει ότι, αφού το ζήτημα της ύπαρξης κινδύνου έχει κριθεί στα εθνικά δικαστήρια, που είναι πιο κοντά

---

¹⁶¹ Ni Aolain F, “The Emergence of Diversity: Differences in Human Rights Jurisprudence”, *Fordham International Law Journal*, vol.19, 1995, p.105.

στην κατάσταση για να μπορούν να αξιολογήσουν και καλύτερα, το ίδιο δεν έχει κανένα λόγο να αμφισβητήσει την απόφασή τους.

Παρά το αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι τα διεθνή όργανα δεν μπορούν να υποκαταστήσουν τα εθνικά δικαστήρια, δε δύναται να αναιρείται ούτε στο ελάχιστο η αξία της διεθνούς εποπτείας. Το Δικαστήριο οφείλει να επιτηρεί στενά τις εθνικές αποφάσεις για το καθεστώς παρέκκλισης που είναι προσφυές σε πολιτικές σκοπιμότητες.

Η υπαναχώρηση του δικαστικού ελέγχου νομιμότητας της κήρυξης ανάγκης προκαλεί αυτόματα ένα ντόμινο σοβαρών συνεπειών που ανατρέπει το σκοπό ύπαρξης της ρήτρας παρέκκλισης. Η παράκαμψη αξιολόγησης του κριτηρίου προσωρινότητας και κατ'επέκταση της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας που εφαρμόζεται στο πλαίσιο της παρέκκλισης, οδηγεί αναπόφευκτα στη μονιμοποίηση των καταστάσεων ανάγκης και στην εισχώρηση των αντιτρομοκρατικών μέτρων στη συνήθη νομοθεσία. Εδώ είναι που χρήζει αυστηρής εφαρμογής η αρχή της αναλογικότητας που σχετίζεται με την εφαρμογή του δικαιώματος *habeas corpus* όσο και του δικαιώματος προσφυγής στη δικαιοσύνη και των βασικών εγγυήσεων της δίκαιης δίκης.¹⁶² Το Δικαστήριο, αντί να υιοθετήσει μια κανονιστική απόφαση για τα αντιτρομοκρατικά μέτρα, επιλέγει να προσεγγίσει το ζήτημα της αναλογικότητας των μέτρων παρέκκλισης μεμονωμένα σε κάθε περίπτωση που εκδικάζει.¹⁶³

Αντιστοίχως, στον έλεγχο που διενεργείται για τη νομιμότητα της παρέκκλισης, δεν λαμβάνεται υπόψη η αρχή της αποτελεσματικότητας στην αξιολόγηση κάθε αντιτρομοκρατικού μέτρου και ιδίως σε συνάρτηση με τη νομιμότητα, την αναγκαιότητα και την αναλογικότητά του. Αντ' αυτού, ο δικαστικός έλεγχος εμμένει στην αποτελεσματικότητα των εγγυήσεων που προβλέπουν οι αντιτρομοκρατικές νομοθεσίες τηρώντας ευλαβικά τον επικουρικό του ρόλο.

Επιπρόσθετα, η ανοχή που έχει επιδείξει στο παρελθόν το Δικαστήριο στις παρεκκλίσεις του Ην.Βασιλείου, υποστηρίζεται ότι «παρακινεί» τα συμβαλλόμενα κράτη να επικαλούνται ευκολότερα το άρθρο 15. Το ενδεχόμενο αυτό εγείρει φόβους

---

¹⁶² Σαράντη Β, «Τρομοκρατία και παρεκκλίσεις από τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η περίπτωση του Ην. Βασιλείου», 2013, σελ:707.

¹⁶³ Vermeulen M, "Assesing Counter-Terrorism as a Matter of Human Rights: Perspectives from the European Court of Human Rights" draft version of a forthcoming book chapter in De Londras F & Doody J (eds.), "The Impact, Legitimacy and Effectiveness of EU Counter-Terrorism", London, Routledge, 2015/

για περαιτέρω συρρίκνωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και μάλιστα για απροσδιόριστη χρονική περίοδο, αφού το φαινόμενο της διεθνούς τρομοκρατίας κάθε άλλο παρά προβλέψιμο δεν μπορεί να χαρακτηριστεί. Ειδικά μετά τις επιθέσεις της 11/9 έχει προταθεί η αναδιαμόρφωση της ρήτρας της Σύμβασης με λιγότερη προσήλωση του Δικαστηρίου αυτή τη φορά στο δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης και στις εθνικές αρχές.¹⁶⁴ Από τη στιγμή που η τρομοκρατία είναι διεθνές φαινόμενο, τα διεθνή όργανα είναι καταλληλότερα από τις εθνικές αρχές να εκτιμήσουν αν απειλεί τη ζωή του έθνους.¹⁶⁵ Από την άλλη μεριά, μια ενδεχόμενη αναμόρφωση θεωρείται άσκοπη, καθώς από το 1960 μόνο το Ην.Βασίλειο και η Τουρκία έχουν παρεκκλίνει από τη Σύμβαση, γεγονός που αποδεικνύει ότι τα κράτη σπανίως επικαλούνται το άρθρο 15.¹⁶⁶

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως η αξιολόγηση των καταστάσεων ανάγκης καθίσταται δυσκολότερη και εξαιτίας των εμποδίων που δημιουργεί ο απερίσκεπτος χειρισμός τους από τις εθνικές κυβερνήσεις. Οι κρατικές συμπεριφορές αποτρέπουν σε μεγάλο βαθμό την επίτευξη της αναγκαίας εξισσορόπησης στη σχέση ελευθερίας-ασφάλειας. Τα εμπόδια στα οποία προσκρούει ο δικαστικός έλεγχος σχετίζονται πρωτίστως με την απροθυμία των κρατών να παράσχουν ακριβείς και επαρκείς πληροφορίες για τις συνθήκες που οδήγησαν στην παρέκκλιση, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η διαδικασία επίβλεψης της νομιμότητας των καταστάσεων ανάγκης. Προς επίρρωση των όσων ελέγχθησαν, αξίζει να αναφερθεί ως παράδειγμα η περίπτωση της εκδικασθείσας υπόθεσης του 1978, Ιρλανδία/Ην. Βασιλείου. Σχεδόν σαράντα χρόνια μετά, βγήκαν στο φως της δημοσιότητας πληροφορίες και υλικό που αποδεικνύουν ότι οι πέντε τεχνικές ανάκρισης ισοδυναμούσαν με βασανιστήρια και ότι η βρετανική κυβέρνηση όχι μόνο ήταν ενήμερη, αλλά παραπλάνησε το Δικαστήριο διαστρεβλώνοντας σκοπίμως την πραγματικότητα.

Η παθητικότητα επομένως που παρουσιάζει το Δικαστήριο του Στρασβούργου στη διαπίστωση της κατάστασης ανάγκης και στην εφαρμογή του δόγματος του περιθωρίου εκτίμησης, οφείλεται και σε εξωδικαστικούς παράγοντες. Η απουσία για παράδειγμα ενός αποτελεσματικού fact-finding μηχανισμού ενισχύει τη

---

¹⁶⁴ Loof J.P, 'οπ.αν.', σελ. 47.

¹⁶⁵ Michaelsen S, "The Proportionality Principle in the Context of Anti-Terrorism Laws: An Inquiry to the Boundaries between Human Rights Law and Public Policy", in Gani/Mathew (eds), *Fresh Perspectives on the War of Terror*, p. 118.

¹⁶⁶ Loof J.P, 'οπ.αν.', σελ. 55-56.

διστακτικότητα αμφισβήτησης των επιχειρημάτων των εθνικών αρχών για το μέγεθος της κρίσης.¹⁶⁷ Ιδιαίτερης επισήμανσης χρήζει και το γεγονός ότι ο διεθνής έλεγχος διεξάγεται ούτως ή άλλως μόνο κατόπιν προσφυγής ενώπιον του Δικαστηρίου. Επί της ουσίας δηλαδή, το ζήτημα της νομιμότητας της ρήτρας παρέκκλισης και της καταπάτησης των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών παραμένει ανεπίλυτο εφόσον δε δύναται να υπάρξει αυτεπάγγελτη κινητοποίηση του Δικαστηρίου για έλεγχο της κατάστασης ανάγκης.¹⁶⁸

Συνεπώς, δεδομένων των δυσμενών συνεπειών που επιφέρουν οι αντιτρομοκρατικές νομοθεσίες στα ανθρώπινα δικαιώματα, τα κριτήρια ελέγχου νομιμότητας της παρέκκλισης σαφώς και πρέπει να τηρούνται αυστηρά για την αποτελεσματικότερη προστασία των αξιών που κατοχυρώνει η Σύμβαση. Ωστόσο, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ο ρόλος του Δικαστηρίου είναι καθαρά επανορθωτικός αφού, εκ των πραγμάτων, επιλαμβάνεται των καταστάσεων ανάγκης ετεροχρονισμένα. Επομένως, η ρίζα των προβλημάτων που συνεπάγεται η επίκληση της ρήτρας παρέκκλισης προκύπτει κατά βάση από την αντιτρομοκρατική πολιτική των κρατών και την εθελούσια απομάκρυνσή τους από το σεβασμό των δικαιωμάτων της Σύμβασης. Ο ρόλος του Δικαστηρίου, κρίσιμος μεν, επικουρικός δε, περιορίζεται στο να εξισορροπήσει τα ασυμβίβαστα. Από τη μία πλευρά, να προασπίσει τα ατομικά δικαιώματα και τις ελευθερίες που αποτελούν τον πυρήνα της ΕΣΔΑ και από την άλλη, να σεβαστεί το κυριαρχικό δικαίωμα των κρατών, που επίσης απορρέει από τη Σύμβαση, να υπερασπιστούν την εθνική τους ασφάλεια.

---

¹⁶⁷ Σαράντη Β, «Τρομοκρατία και παρεκκλίσεις από τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η περίπτωση του Ην. Βασιλείου», 2013, σελ.617.

¹⁶⁸ Σαράντη Β, «Τρομοκρατία και παρεκκλίσεις από τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η περίπτωση του Ην. Βασιλείου», 2013, σελ.713.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η τρομοκρατία συνιστά πέρα από κάθε αμφιβολία ένα σύνθετο και ταχύτατα εξελισσόμενο φαινόμενο με μακράιωνη παρουσία στην πολιτική ατζέντα των κρατών. Οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 και η συνακόλουθη κήρυξη του πολέμου κατά της τρομοκρατίας την ανέδειξαν από δευτερεύον πολιτικό ζήτημα σε υπ' αριθμόν ένα υπαρξιακή απειλή για τη βιωσιμότητα των κρατών σε παγκόσμιο επίπεδο.

Το κλίμα φόβου που δημιουργήθηκε από τη σφοδρότητα των επιθέσεων στην καρδιά της Νέας Υόρκης ευνόησε την ανάπτυξη σεναριολογίας περί μιας πρωτόγνωρης μορφής τρομοκρατίας, άρρηκτα συνδεδεμένης με τον ισλαμικό φονταμεταλισμό. Η ρητορική αυτή οδήγησε στον επαναπροσδιορισμό του διλήμματος ελευθερία ή ασφάλεια και στη θέσπιση νέας έκτακτης ποινικής νομοθεσίας με περιοριστικά μέτρα που, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνουν την αυθαίρετη στέρηση θεμελιωδών δικαιωμάτων όπως αυτού στην ελευθερία και την ασφάλεια, την περικοπή των διαδικαστικών εγγυήσεων, διακριτική μεταχείριση εις βάρος των αλλοδαπών έως και καταπατήσεις αναπαλλοτριώτων δικαιωμάτων. Το κράτος δικαίου μετατρέπεται σε κράτος πρόληψης, όπου μέρος της ελευθερίας και των ατομικών δικαιωμάτων θυσιάζεται για την διατήρηση της εθνικής ασφάλειας η οποία λανθασμένα ανάγεται σε υπερ-δικαίωμα. Τα αντιτρομοκρατικά μέτρα ωστόσο, όχι μόνο δεν καταφέρνουν να εξασφαλίσουν ούτε στοιχειωδώς την ασφάλεια των πολιτών, αλλά παραδόξως λειτουργούν ως μπούμερανγκ. Η διαρκής καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τρέφει την τρομοκρατία και δημιουργεί νέους λόγους και κίνητρα για τρομοκρατική δράση.

Το πρόβλημα εντείνεται περισσότερο όταν τα κράτη επιλέγουν να ασκήσουν το κυριαρχικό δικαίωμα παρέκκλισης, που απορρέει από το άρθρο 15 της ΕΣΔΑ. Η ένταξη της τρομοκρατίας στο καθεστώς ανάγκης είναι πάγια τακτική των κρατών. Είθισται όμως, κάθε δήλωση παρέκκλισης να δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για εκτεταμένες παραβιάσεις ατομικών δικαιωμάτων, γι αυτό ως αντιστάθμισμα

θεωρείται κρίσιμος ο σεβασμός των κριτηρίων που καθιστούν νόμιμη την παρέκκλιση. Δηλαδή, ο κίνδυνος να είναι άμεσος και πραγματικός, τα έκτακτα μέτρα να συμβαδίζουν με τις αρχές της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας, να είναι προσωρινά και να καταργηθούν μετά την πάροδο του κινδύνου, να είναι σύμφωνα με τις υπόλοιπες υποχρεώσεις που απορρέουν από το διεθνές δίκαιο και να παρέχουν κατά τρόπο αποτελεσματικό τις απαραίτητες δικαστικές εγγυήσεις, ιδίως το δικαίωμα habeas corpus, τη διασφάλιση πρόσβασης στη δικαιοσύνη και τις εγγυήσεις για δίκαιη δίκη.

Το Ην.Βασιλείο και η Τουρκία είναι δύο περιπτώσεις χωρών που έχουν επικαλεστεί πολλές φορές τη ρήτρα παρέκκλισης για την καταστολή της τρομοκρατικής δράσης του IRA και του PKK αντίστοιχα. Μολονότι πρόκειται για δύο χώρες με εντελώς διαφορετικό υπόβαθρο δημοκρατικότητας και προώθησης φιλελεύθερων ιδεών, εστιάζοντας κανείς στην αντιτρομοκρατική πολιτική τους, διαπιστώνει περισσότερες ομοιότητες στον τρόπο εφαρμογής της ρήτρας από όσες θα αναμενόταν. Η Τουρκία φαίνεται να ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό το βρετανικό μοντέλο στα θέματα ασφάλειας. Το Δικαστήριο του Στρασβούργου έχει εκδικάσει σωρεία προσφυγών εις βάρος και των δύο χωρών για κατάφωρες παραβιάσεις δικαιωμάτων της Σύμβασης, αναλαμβάνοντας το δύσκολο ρόλο να εφεύρει τη χρυσή τομή που θα επιφέρει την πολυπόθητη ισορροπία ανάμεσα στο αίτημα των κρατών για ασφάλεια και συγχρόνως απρόσκοπτη απόλαυση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που κατοχυρώνει η ΕΣΔΑ. Από κάθε άποψη, πρόκειται για ένα πολύπλοκο και ριψοκίνδυνο εγχείρημα μέσα στο ήδη πολύπλοκο καθεστώς που γεννούν οι καταστάσεις ανάγκης.

Η δικαστική προσέγγιση του άρθρου 15 από την άλλη πλευρά, εγείρει πληθώρα ενστάσεων σχετικά με την αποτελεσματικότητά της στον έλεγχο των καταστάσεων ανάγκης. Συγκεκριμένα, πολλοί συνηγορούν ότι το ευρύ πειθώριο εκτίμησης που παραχωρείται στις εθνικές αρχές για την κατάσταση ανάγκης, σε συνδυασμό με το χαλαρό δικαστικό έλεγχο, θέτουν εν αμφιβόλω τη νομιμότητα της παρέκκλισης και οδηγούν σε μονιμοποίηση των καταστάσεων ανάγκης με ανυπολόγιστα δυσμενείς συνέπειες στα ανθρώπινα δικαιώματα, αφού μέρος της έκτακτης νομοθεσίας εδραιώνεται τελικά στη συνήθη νομοθεσία.

Αδιαμφισβήτητα, η μη ορθή επίκληση της ρήτρας παρέκκλισης θέτει σε κίνδυνο ολόκληρη τη Σύμβαση, επομένως μια πιο αυστηρή διεθνής εποπτεία θα ήταν ευκαταία. Επίσης, η τάση καταχρηστικής μεταχείρισης της ρήτρας συνιστά πιθανότατα και την καθιέρωση ενός στενότερου περιθωρίου εκτίμησης στα κράτη, τουλάχιστον στις περιπτώσεις που η κατάσταση ανάγκης φανερώνει σημάδια μονιμοποίησης. Η αντιμετώπιση αυτή όμως απέχει πολύ από τους ακραίους ισχυρισμούς για κατάργηση του περιθωρίου εκτίμησης ως νομικού εργαλείου ή ακόμα και της ίδιας της ρήτρας παρέκκλισης. Τόσο το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης, όσο και η ρήτρα παρέκκλισης, υπό λελογισμένη πάντα χρήση, είναι αρωγοί στην προώθηση του συστήματος της Σύμβασης. Καθώς δε νοείται διεθνής προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων χωρίς τη σύμπραξη των εθνικών κυβερνήσεων, η ρήτρα παρέκκλισης - με δικλείδα ασφαλείας πάντα το κριτήριο τη προσωρινότητας- είναι ο τρόπος προσέλκυσης των κρατών στη Σύμβαση. Εξάλλου, είναι σαφώς προτιμότερη μια προσωρινή παρέκκλιση από ένα μέρος των δεσμεύσεων, παρά μία μόνιμη αποδοκιμασία του συνόλου της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο με την παραχώρηση αυτής της ευρείας ευχέρειας εκτίμησης του κινδύνου και διαχείρισης της κρίσης στις εθνικές αρχές, αποσκοπεί στη συγκράτηση των κρατικών χειρισμών στον ιστό της Σύμβασης. Η επιβολή ενός στενότερου περιθωρίου, ιδίως εν καιρώ εθνικής κρίσης, ενδεχομένως να προκαλούσε την αποδοκιμασία του συνόλου της ΕΣΔΑ και να επέφερε το τελειωτικό πλήγμα στο πεδίο προστασίας των δικαιωμάτων.

Επιπλέον, αν συνοπλογίσει κανείς την προσέγγιση του ΕΔΔΑ στις υποθέσεις παρέκκλισης, θα διαπιστώσει την εξελικτική πορεία που ακολουθεί η νομολογία και το πνεύμα φιλελευθρισμού από το οποίο διαπνέεται. Ο υβριδικός χαρακτήρας της ΕΣΔΑ εξασφαλίζει τη βιωσιμότητά της σε βάθος χρόνου. Σε αυτή τη συλλογιστική στηρίζεται και η δημιουργική προσαρμογή του άρθρου 15. Είναι αισθητή εξάλλου η διαφοροποίηση στο χειρισμό των υποθέσεων παρέκκλισης από το 1970 με τη διακρατική προσφυγή της Ιρλανδίας σε σχέση με την πιο πρόσφατη απόφαση, A&Others ή ακόμα και με την τουρκική υπόθεση Aksoy. Έγιναν σημαντικά βήματα τόσο σε σχέση με την αρχή της μη διάκρισης, το σεβασμό του άρθρου 5 ΕΣΔΑ, αλλά και στο μείζον θέμα των βασανιστηρίων. Όλα αυτά φανερώνουν πως με την πάροδο του χρόνου ενισχύεται η δυναμικότητα του ΕΔΔΑ.

Πολλές από τις αστοχίες ή αδυναμίες που εντοπίζονται στην αξιολόγηση της ρήτρας παρέκκλισης οφείλονται ούτως ή άλλως και σε εξωδικαστικούς παράγοντες που

λειτουργούν επιβαρυντικά στο ήδη δύσκολο δικαστικό εγχείρημα. Πέρα από το γεγονός ότι το Δικαστήριο δεσμεύεται από την αρχή της επικουρικότητας, που του στερεί ευελιξία κινήσεων, η εκ των πραγμάτων ετεροχρονισμένη επέμβαση στις καταστάσεις ανάγκης και η έλλειψη ενός ανεξάρτητου και έγκυρου μηχανισμού ελέγχου νομιμότητας των καταστάσεων ανάγκης συντείνουν στην παθητική αντιμετώπιση των αρμοδιοτήτων του. Σε διαφορετική περίπτωση, το Δικαστήριο δε θα στήριζε την απόφασή του στα στοιχεία που σκοπίμως διαστρεβλώνουν υπέρ τους οι εθνικές αρχές, και θα ήταν σε θέση να ασκήσει αποτελεσματικότερο έλεγχο στη νομιμότητα της παρέκκλισης.

Εν ολίγοις, πρέπει να καταστεί σαφές ότι η προβληματική που θέτουν οι καταστάσεις ανάγκης για τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι πρωταρχικά θέμα διαχείρισης των κρατών και δευτερευόντως απόρροια αδυναμίας διεθνούς δικαστικού ελέγχου. Τα κράτη, ως υποκείμενα διεθνούς δικαίου, είναι συγχρόνως εγγυητές και παραβάτες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών. Η διαρκής παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών στο βωμό καταπολέμησης του «νέου» προσώπου της διεθνούς τρομοκρατίας, δεν είναι τίποτα παραπάνω από ένα βολικό σενάριο για την ενίσχυση του κρατικού ελέγχου την εξυπηρέτηση πολιτικών σκοπιμοτήτων. Η τρομοκρατία ουδέποτε απέβαλε τα τυπικά χαρακτηριστικά της, μοιράζεται τα ίδια πολιτικά και θρησκευτικά κίνητρα με αυτά του παρελθόντος, ενώ μέχρι στιγμής δεν υπάρχουν ενδείξεις για κανένα στοιχείο καινοτομίας. Το μόνο που άλλαξε είναι η αποτελεσματικότητά της στο να επιφέρει καίρια πλήγματα σε παγκόσμια εμβέλεια, γεγονός που οφείλεται αποκλειστικά στην τεχνολογική επανάσταση.

Συνεπώς, ο επαναπροσδιορισμός του διλήμματος ελευθερία ή ασφάλεια είναι εξίσου προσχηματικός και επικίνδυνος. Κάθε επιβαρυντική για την ελευθερία προσπάθεια με στόχο τη διατήρηση της ασφάλειας είναι εκ προοιμίου καταδικασμένη κι αυτό γιατί η ελευθερία και η ασφάλεια είναι έννοιες σχετικές. Δεν υπάρχει ούτε απόλυτη ελευθερία, ούτε απόλυτη ασφάλεια. Είναι αξίες που βιώνονται διαφορετικά σε κάθε κοινωνία ανάλογα με το ιστορικό και πολιτικό υπόβαθρο. Κανένα κράτος, όσο ισχυρό κι αν είναι, δεν μπορεί να εξουδετερώσει κάθε πιθανή εγκληματική ενέργεια. Ενόσω λοιπόν, ένα καθαρά πολιτικό φαινόμενο αντιμετωπίζεται εκούσια ως κοινό έγκλημα χωρίς να αναζητάται η πολιτική επίλυσή του, και εφόσον στην προσπάθεια καταπολέμησής του δεν λαμβάνονται υπόψη οι γενεσιουργές του αιτίες, τα αντιτρομοκρατικά μέτρα, είτε προληπτικά, είτε όχι, θα διαιωνίζουν το φαύλο κύκλο

της αποτυχίας τους. Αυτό δε σημαίνει ότι υποτιμάται η αξία της ασφάλειας ή ότι πρέπει να αγνοηθεί ο κίνδυνος της διεθνούς τρομοκρατίας. Αντιθέτως, η αντιτρομοκρατική πολιτική είναι απαραίτητη για την ασφάλεια ενός κράτους, αρκεί να ασκείται εντός των απολύτως αναγκαίων ορίων. Η διεθνής κοινότητα οφείλει να εγκύψει στο φαινόμενο με διαφοροποιημένη τακτική, προσεκτικά σχεδιασμένη πολυμερή και πολυεπίπεδη, όπως ακριβώς είναι και η φύση της τρομοκρατίας. Η μονοδιάστατη στρατηγική των αυθαίρετων κρατήσεων και συλλήψεων ακόμα και αθώων ανθρώπων, η στέρηση μιας δίκαιης δίκης και ακόμα χειρότερα η υποβολή σε βασανιστήρια και πρακτικές εξευτελισμού, δεν εξυπηρετούν στην πρόληψη και καταπολέμηση της τρομοκρατίας, ούτε συμβάλλουν στην αύξηση της εθνικής ασφάλειας. Εξυπηρετούν μόνο τα κυβερνητικά σχέδια, που μέσα από το κλίμα φόβου που αναπαράγεται στην κοινωνία, αυξάνουν τη νομιμοποίηση της αντιτρομοκρατικής πολιτικής τους. Πραγματικά, η χρήση της ποινικής καταστολής ως δραστικής στρατηγικής στη μάχη κατά της τρομοκρατίας, είναι η πλέον ανορθολογική πολιτική αντιμετώπισης του φαινομένου, αφού αναπόδραστα οδηγεί στον πλήρη εξοβελισμό κάθε ίχνους δημοκρατικής διαφάνειας ως προς την εφαρμογή των μέτρων, ναρκοθετώντας κατ' ουσίαν ολόκληρο το οικοδόμημα της Σύμβασης.

Ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας κηρύσσει αυτόματα τον πόλεμο και στα ανθρώπινα δικαιώματα, γι' αυτό η δικαιοσύνη και η νομοθεσία πρέπει να κινούνται αποκλειστικά στην κατεύθυνση ενίσχυσης του κράτους δικαίου. Το πρόσχημα της απόλυτης ασφάλειας εκ του αποτελέσματος αποδεικνύεται πως δεν είναι τίποτα περισσότερο από μία πλάνη που οδηγεί στη φαλκίδευση των σκληρά κατακτηθέντων ανά τους αιώνες συνταγματικών αρχών και αξιών. Η ανθρωπότητα επομένως, δεν πρέπει να πάψει να διεκδικεί και να υπεραμύνεται της ελευθερίας και των δικαιωμάτων που πηγάζουν από αυτή.

Μόνο μέσα από την αξιοποίηση των διαθέσιμων θεσμικών μηχανισμών και εργαλείων μπορεί να δομηθεί ένα στέρεο διεθνές αντιτρομοκρατικό περιβάλλον το οποίο να σέβεται τη σύμπλευση της εύθραυστης μεν, αλλά πολύτιμης ισορροπίας που συνδέει το αίσθημα της συλλογικής ασφάλειας του κοινωνικού συνόλου με την διαφύλαξη και προώθηση των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών του ατόμου. Ακριβώς εδώ έγκειται η καταλυτική σημασία της διεθνούς εποπτείας του ΕΔΔΑ, να λειτουργεί ως βαρόμετρο για την αποτελεσματική διαχείριση των καταστάσεων ανάγκης και την εκπλήρωση των στόχων της Σύμβασης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσσα

Μονογραφίες-Συλλογές-Άρθρα

Δαγτόγλου Π.Δ, *Ατομικά Δικαιώματα*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2012

Ιωαννίδου Α, *Κοινωνία, Δίκαιο και Πολιτική κατά τη Γαλλική Επανάσταση*, Διπλωματική εργασία στην Κοινωνιολογία του Δικαίου, ΑΠΘ, Σχολή ΝΟΠΕ, τμήμα Νομικής, Θεσσαλονίκη, 2011

Κουράκης Ν, *Ασφάλεια και Ελευθερία, τα μεταξύ τους στατικά και δυναμικά όρια*, Νομικό Βήμα, 2009, τ. 54

Κωνσταντινίδης Κ, *Η ασφάλεια και η ελευθερία θυσία στο βωμό της επίσπευσης της διαδικασίας*, τιμητικός τόμος σε Μανωλεδάκη Ι, *Δημοκρατία-Ελευθερία-Ασφάλεια*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα/Θεσσαλονίκη, 2005

Μαγγανός Ε, Χρυσανθάκης Χ, Βανδώρος Δ, Καρατζά Λ, *Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Νομολογία και Ερμηνευτικά Σχόλια*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2011

Μανιτάκης Α, Τάκης Α, *Τρομοκρατία και Δικαιώματα: από την ασφάλεια του κράτους στην ανασφάλεια δικαίου*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα, 2004

Μανωλεδάκης Ι, *Δημοκρατία, Ελευθερία, Ασφάλεια*, Αντ. Σάκκουλας Αθήνα/Θεσσαλονίκη, 2005

Μπόση Μ, *Περί του ορισμού της τρομοκρατίας*, εκδ. Π. Τραυλός, Αθήνα, 2000

Μπόση Μ, *Αντιτρομοκρατική Νομοθεσία. Ελλάδα και Διεθνές Περιβάλλον*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα/Κομοτηνή, 2001

Μπόση Μ, *Ζητήματα Ασφαλείας στη Νέα Τάξη Πραγμάτων*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1999

Μπόση Μ, *Ελλάδα και Τρομοκρατία*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα/Κομοτηνή, 1996

Μπόση Μ, *Ιράν και διεθνής τρομοκρατία*, στο Κεφαλά Β, Τσαρδανίδης Χ (επιμ.) *Ιραν, Πολιτική Οικονομία, Διεθνείς & Περιφερειακές Σχέσεις*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2014.

Νάσκου-Περράκη Π, *Το άρθρο 15 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Θεωρητική και νομολογιακή προσέγγιση*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα/Κομοτηνή, 1987

Πινακίδης Γ, *Η ρήτρα της ευρωπαϊκής κοινωνίας στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: περιορισμός των περιορισμών, αλλά και νομιμοποιητικό έρεισμα περιορισμών των δικαιωμάτων*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2007

Ροζάκης Χ, *Ορισμένες σκέψεις για το νέο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, Το Σύνταγμα, 2002

Σαράντη Β, *Καταστάσεις Ανάγκης και Δικαιώματα του Ανθρώπου. Οι ρήτρες παρέκκλισης και ο έλεγχος της εφαρμογής τους: μεταξύ εφικτού και χίμαιρας*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα/Κομοτηνή, 2011

Σαράντη Β, *Τρομοκρατία και παρεκκλίσεις από τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η περίπτωση του Ην.Βασιλείου*, στο *το Δημόσιο Δίκαιο σε εξέλιξη*, Σύμμεικτα προς τιμήν Παπαρά Π, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα/Κομοτηνή, 2012

Σαράντη Β, *Το ΕυρΔΔΑ αποφασίζει για τη νομιμότητα της βρετανικής αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας*, Τετράδια Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ανθρωπιστικού Δικαίου και Ανθρωπιστικής Δράσης, αρ.13, 2009

Σιυλιάνος Λ-Α, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Ερμηνεία κατ' άρθρο*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013

Τζιράκης Ν, *Η κατασκευή της ασφάλειας στις διεθνείς σχέσεις*, Αγορά Χωρίς Σύνορα, τομ.10, 2004

Φραγκάκης Ν, *Σε αναζήτηση μέτρου μεταξύ ελευθερίας και ασφάλειας*, Νομικά Χρονικά, περιοδικό Ε.ΝΟ.ΒΕ, εκδ. Αν. Σάκκουλας, 2009

Χειρδάρης Β, *Η κριτική στο Στρασβούργο, τα όρια ερμηνείας, το περιθώριο εκτίμησης και τα προβλήματα του ΕΔΔΑ (Λονδίνο, Αθήνα κατά Στρασβούργου και η σχέση του ΕΔΔΑ με τις Αγγλίδες γιαγιάδες, το δικαστήριο του Καδή, τη λογική του Αϊνστάϊν)*, Νομικό Βήμα, τ.57, 2009

Gomien D, Harris D, Zwaak L, *Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Δίκαιο και Πρακτική*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2001

Ξενόγλωσσα

Benvenisti E, *Margin of Appreciation, Consensus and Universal Standards*, International Law and Politics, 1999

Bonner D, *Ireland v. United Kingdom*, The International and Comparative Law Quarterly, vol.27, 1978

Brems E, *The Margin of Appreciation Doctrine in the case-law of the European Court of Human Rights*, Heilderberg Journal of International Law, 1996

Brauch J, *The Margin of Appreciation and the Jurisprudence of the European Court of Human Rights: Threat to the Rule of Law*, Columbia Journal of European Law, 2005

Buzan B, *The War on Terrorism as the new macro-securitisation?* For Oslo Workshop, 2006

Byrnes A, *More Law or Less Law? The Resilience of Human Rights Law and Institutions in the War on Terror*, στο Gani/Mathew (eds), *Fresh Perspectives on the War of Terror*, 2008

Cizmeci S, *Rationale for the Right to Derogate: Article 15 of the European Convention of Human Rights*, <http://sozercizmeci.blogspot.com>

Crenshaw M, *The Debate over New vs Old Terrorism*, presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Chicago, 2007

Crysler E, *Brannigan and Mc Bride v. UK: A new direction on Article 15 derogation under the European Convention on Human Rights*, Revue Belge de Droits International, 1994

Donahue D, *Human Rights in Northern Ireland: Ireland v. the United Kingdom*, Boston College International and Comparative Law Review, vol.3, 1980

Fenwick H, Phillipson G, *Covert Derogations and Judicial Deference: Redefining Liberty and Due Process Rights in Counterterrorism Law and Beyond*, Mc Gill Law Journal, 2011

Fletcher G, *The Indefinable Concept of Terrorism*, *Journal of International Criminal Justice*, 4, 2006

Fitzpatrick J, *Human Rights in crisis: the International System for Protecting Human Rights during States of Emergency*, The American Journal of International Law, Philadelphia, 1996

Gofas A, *Old vs New Terrorism: What's in a Name?*, Uluslararası İlişkiler, No.32, 2012

Gofas A, *The Terrorism-Democracy Nexus and the Trade-Off between Security and Civil Liberties*, International Politics in Times of Change, Konstantinos Karamanlis Institute for Democracy, Series on European and International Affairs, Athens, 2012

Greene A, *Separating Normalcy from Emergency: The Jurisprudence of Article 15 of the European Convention on Human Rights*, German Law Journal, 2011

Greer S, *The Margin of Appreciation: Interpretation and Discretion under the European Convention of Human Rights*, Human Rights Files no.17, 2000

Gross O, Ni Aolain F, *From Discretion to Scrutiny: Revisiting the Application of the Margin of Appreciation Doctrine in the Context of Article 15 of the European Convention on Human Rights*, Human Rights Quarterly, 2001

Hartman J.F, *Derogation from Human Rights Treaties in Public Emergencies. A Critique of Implementation by the European Commission and the Court of Human Rights and the Human Rights Committee of the United Nations*, Harvard International Law, 1981

Hedigan J, *The European Convention on Human Rights and Counter- Terrorism*, Fordham International Law Journal, vol.28, 2004

Henning H.V, *Anti-Terrorism, Crime and Security Act 2001: Has the United Kingdom made a valid derogation from the European Convention of Human Rights*, American University International Law Review, 2002

Hoffman B, *Inside Terrorism*, Columbia University Press, New York, 2006

Jeffrey D.S, *The Terrorist Trap: America's Experience with Terrorism*, Indiana University Press, Bloomington, 2001

Kielsingard M, *Counter-Terrorism and Human Rights: Uneasy Marriage, Uncertain Future*, The Journal Jurisprudence, 2013

Kratochvil J, *The Inflation of the Margin of Appreciation by the European Court of Human Rights*, Netherlands Quarterly of Human Rights, vol.29, 2011

Lacquer W, *The New Terrorism: Fanaticism and the Arm of Mass Destruction*, Oxford University Press, New York, 1999

Loof J. P, *Crisis Situations, Counter-Terrorism and Derogation From The European Convention of Human Rights: A Threat Analysis*, Intersentia, 2005

Long D, *Guide to Jurisprudence on Torture and Ill-Treatment: Article 3 of the European Convention on Human Rights*, Association for the Prevention of Torture, Geneva, 2002

- Maguire J**, *Internment, the IRA and the Lawless Case in Ireland 1957-61*, Journal of the Oxford University History Society, 2004
- Mahoney P**, *Judicial Activism and Judicial Self-Restraint in the European Court of Human Rights: two sides of the same coin*, Human Rights Law Journal, 1990
- Merills J.G**, *The Development of International Court by the European Court of Human Rights*, Manchester University Press, 1988
- Michaelsen S**, *The Proportionality Principle in the Context of Anti-Terrorism Laws: n Inquiry to Boundaries between Human Rights Law and Public Policy*, στο Gani/Mathew (eds), *Fresh Perspectives on the War of Terror*, 2008
- Moten A.R**, *Understanding Terrorism: Contested Concept, Conflicting Perspectives and Shattering Consequences*, Intellectual Discourse, vol.18, 2010
- Ni Aolain F**, *The Emergence of Diversity: Differences in Human Rights Jurisprudence*, Fordham ILJ, 1995
- Ni Aolain F**, *Revisiting Torture: Implications of Overturning Ireland v. United Kingdom*, 2014 <http://justsecurity.org>
- Nimrod R**, *Financing Terrorism: Sources, methods and channels*, Terrorism and Political Violence, vol.15, 2003
- O' Boyle M**, *On Reforming the Operation of the European Court of Human Rights*, E.H.R.LR, Sweet & Maxwell LTD, 2008
- Probensen S.C**, *Inter-State Complaints under Treaty Provisions. The Experience under the European Convention of Human Rights*, Human Rights Law Journal, 1999
- Rapoport D**, *Fear and Trembling in Three Religious Traditions*, The American Political Science Review, vol.78, 1984
- Rapoport D**, *The four waves of rebel terror and September 11*, The Journal of Generative Anthropology, vol. VIII, 2002
- Roepstorff K**, *Terrorism as a Public Emergency and its impact on Human Rights*, <http://lawanddevelopment.org>
- Schreuer C**, *Derogation of Human Rights in Situation of Public Emergency; the experience of the European Convention on Human Rights*, Yale Journal, 1982
- Shah S**, *From Westminster to Strasbourg: A & Others v. United Kingdom*, Human Rights Law Review, 2009
- Spencer A**, *Questioning the Concept of New Terrorism*, Peace Conflict & Development, Issue 8, 2006

Tanca A, *Human Rights, Terrorism and Police Custody: The Brogan Case*, European Journal of International Law, 1990

Tucker D, *What's new about the New Terrorism and how dangerous is it?* Terrorism and Political Violence, vol.13, 2001

Tumay M, *The Margin of Appreciation Doctrine developed by the case-law of the European Court of Human Rights*, Ankara Law Review, vol.5, 2008

Veegens K, *A Disrupted Balance? Prevention of terrorism and compliance with fundamental legal rights and principles of law. The Dutch Anti-terrorism Legislation*, Intersentia, 2012

Vermeulen M, *Assessing Counter-Terrorism as a matter of Human Rights: Perspectives from the European Court of Human Rights*, στο De Londras F & Doody J (eds), *The Impact, Legitimacy and Effectiveness of EU Counter-Terrorism*, Routledge, London, 2015

Von Schorlemer S, *Human Rights: Substantive and Institutional Implications of the War Against Terrorism*, EJIL, 2003

Warbrick C, *The European Response to Terrorism in Age of Human Rights*, EJIL, vol.15, 2004

Yang M, *The Court System on Trial in Turkey*, Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review, 2004

Νομολογία ΕΔΔΑ

Lawless/Ιρλανδίας, προσφγ. αριθ. 332/57, 1.7.1961

Ιρλανδία/Ην. Βασιλείου, προσφγ. αριθ. 5310/71, 18.1.1978

Brogan και λοιποί/Ην. Βασιλείου, προσφγ. αριθ. 11209/84, 11234/84, 11266/84, 11386/85, 29.11.1988

Brannigan and McBride/Ην. Βασιλείου, προσφγ. αριθ. 14553, 14554/89, 26.5.1993

Aksoy/Τουρκίας, προσφγ. αριθ. 21987/93 (100/1995/606/694), 18.12.1996

Α και λοιποί/Ην. Βασιλείου, προσφγ. αριθ. 3455/05, 19.2.2009